

CASA COALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA

No 3342

RUSSU ŞIRIANU

LA ROMA.

NEAPOLI. — POMPEI. — CAPRI. — FLORENȚA. —
VENEȚIA. — LIDO. — LONDRA. — PARIS.

ARAD,
TIPOGRAFIA „TRIBUNA POPORULUI”.

1903.

236787

CASA COALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
No 3342

72361

LA ROMA.

SCHIȚĂ DIN CĂLEȚORIE

DE

IOAN RUSSU SIRIANU.

145205

ARAD,
TIPOGRAFIA „TRIBUNA POPORULUI”.
1903.

1956

Biblioteca Centrală Universitară

B 2 STI

Cota 48361

Inventar 145205

PC 210/01

B.C.U. Bucuresti

C145205

La Roma, — eată strigătul care domina în vremurile vechi sufletul a milioane de vandali.

Aceeași dorință o aveau în vremurile creștine toți cei cari voiau să vadă ceva măreț și miraculos. Azi chiar, nu e popor, din sînul căruia să nu se facă pioase pelerinagii la urbea eternă...

Barbarii se doreau la Roma pentru-că auziseră: nu mai e oraș, în care să fie îngărmădită atîta comoară. Sunt acolo palate ca din poveste: numai din marmura albă, ca zăpada, cu tavanuri aurite, grădini suspendate și popor bogat... Roma Cesarilor glorioși!

Pelerinii creștini se duceau să se închine papilor puternici, să admire renașterea nu a unui popor numai, dar schinteiarea geniilor cari umplură de lumină lumea întregă și capo-d'operele lor remânea-vor vecinic spre uimire...

Și într'adevăr, atât de mari și bogați au fost Romanii, încât nici barbarii n'au putut să prădeze și să nimicească total ceea-ce era monumental în urbea eternă. . . Nu, ci rămas-a atâta de pe urmele lor, că noi, cei de azi, nu știm ce să admirăm mai mult: măreția *ruinelor* de pe vremea clasică, orî creațiunile geniilor italiene de pe vremea papilor!

Am văzut cele mai mari capitale ale statelor europene. . . Săptămâni de zile m'am plimbat pe malurile Bosforului plin de vrajă și am privit ruinele ce au rămas în Constantinopol drept mărturie a *marei împărăție de răsărit*. . . Imi amintesc cu drag de Viena veselă, și nu știam cum să mi împart sufletul în admirația Parisului și sguduit am rămas în mijlocul vieții babilonice dela Londra. . .

Până n'am văzut însă Roma, nimic n'am văzut. Căci nici un oraș din lume nu-ți înfățișează atâta: o lume dispărută, imperiul roman, — o epocă din care a izvorit vieața noastră modernă, căci fără ideile și arta dezvoltată chiar sub dominațiunea papală,

cine știe cât ar mai fi orbecat omenimea în întunerecul despiciat de legiunea atâtor ilustrități italiene?!...

Congresul latin a fost prilejul fericit care ni-a strâns la un loc pe noi, două sute Români sosiți la Roma în ziua 1/14 Aprilie a. c.

În următoarele voi da seamă despre această călătorie interesantă din multe puncte de vedere. Așa, cum mi-am însemnat pentru mine, voi descrie câte am văzut și ce am simțit, urmărind un singur scop: să atrag atenția cetitorilor asupra lucrurilor ce sunt de văzut în Italia, asupra unor obiceiuri d'acolo și a ieftinătății vieții, se înțelege, în comparație cu ceea-ce este la noi.

Duminică, 12 Aprilie.

În gara centrală din Budapesta vuiet neobicinuit. Cu trenul de dimineața sosesc dela Predeal cei 200 congresiști români, conduși de profesorul universitar Grigore Tocilescu.

Toți poartă la butonieră cocardă în treiculi, *română și italiană*. Ungurii, cari asemuesc treiculiul italian cu

al lor, sunt încântați de atenția — Românilor din țeară. În program era vizitarea Pestei. Dar plouă grozav. Pe peron profesorul Tocilescu pune la cale repede un — plebiscit. Se decide unanim să plecăm numai decât mai departe, spre Fiume. Oficiantul de serviciu ne aranjează repede un tren *separat*. Nicăi cei goniti de dușmani nu se imbarcă mai iute. . . Dl Tocilescu nicăi nu apucase să termine afacerea cu biletele, și trenul a și pornit. Nu s'a putut afla cine a dat ordinul de plecare, destul că am pornit fără d. Tocilescu; pe când să se observe greșala, eram ieșiți din gară, șeful de serviciu zadarnic a mai făcut semn cu chipiul, noi am mers nainte.

Plouă mereu. La Dombovár ne așteaptă prânzul comandat telegrafic. Se mirau toți de atâția Români, cari când erau însă în toiul petrecerii, fură siliți s'alerge, căci se dete semnalul de plecare. Urmarea: la stația următoare ne aștepta o telegramă, în care se vestea că a mai rămas neplătit mâncare și băutura în preț de 52 coroane. Am colectat suma și am plătit ingi-

nerului care însoția trenul nostru până la Agram.

În Croația adevărată inundare. Drava și Sava, toate pâraele, crescuseră enorm, câmpiile întinse erau numai un lac... Munții dinspre răsărit presintau o priveliște admirabilă: albastri, din cauza îndepărtării, iar vîrfurile lor albe, acoperite cu zăpadă...

Dela Agram încolo, ajungînd chiar noi între munți acoperiți cu omăt, trecem prin locuri pitorești. Culpă în unele părți curge prin albie înadever săpată în stînci. Pe ici-colo valea se deschide și vedem și holde... Încolo peatră și ear peatră și sate mici, sêrace, cu biserica în cîte o coaste ori chiar pe vîrf de deal...

Cu cât ne apropiem de Fiume, cu atît zăpada e mai puțină. D'asupra orașului Buccari numai ici coala se mai zărește, la lumina lunei, cîte un petec alb. Suntem pe înălțimi de munți, mergem în niște serpentine îndrăsnețe și din cînd în cînd ni-se deschide ochilor nemărginitul mării, plumburiu și mai deschis, după cum și luna este între nori ori străluce peste tot cuprinsul...

Seara la orele 9^{1/2} suntem în *Fiume*, »mărgăritarul« patriei maghiare. Pentru noi însă - pacoste mare. Căci zadarnic am telegrafiat încă din Agram, nici un puiu de otelier nu ne-a aşteptat la gară. Şeful îmi spunea că mai sunt, la toate otelurile, locuri abea pentru vre-o 40 persoane. Era ziua a doua de Paşti (catolice), în oraş mulţime de escursionişti.

Unii ziceau să mergem la Abazzia, acolo vor fi poate oteluri, căci oaspeţii — aşa se vorbea — au fugit de groaza frigului. Alţii dădeau sfatul să mergem în port şi să ne culcăm pe corăbiile ce vom găsi. Cei mai mulţi ni-am dus însă pe la »cuartire« particulare, unii chiar şi la poliţie, care i-a şi plasat atât pe la particulari cât şi pe corăbiile... Vorba e că ni-am adăpostit toţi, care cum a putut şi am plătit — se înţelege — îndoit ca de regulă.

Era o seară plăcută — ca să ne fie cu atât mai mare decepţia: dimineata ni-amsculat p' o ploaie aproape torenţială.

În program era să vizităm Abazzia.

Dar cui îi putea trece prin minte asta pe o ploaie care nu mai înceta?

La orele $7 \frac{1}{2}$ sosi dl Tocilescu, însoțit de câți-va excursioniști cari per-duse și ei trenul în Budapesta.

Se dăte ordinul: peste jumătate oră plecăm cu vaporul «Villám»...

Mă întreb ș'acum: oare cum s'a făcut că n'a rămas nimeni în Fiume, căci în gară n'am fost mai mulți de 30—40 cari vorbiserăm cu dl Tocilescu?

Vorba e că pela $8 \frac{1}{2}$ eram toți pe bord. Chiar și compatriotul Dr. Aurel Novac (din Biserica-Albă), care numai aici s'a alăturat caravanei noastre.

Se dă semnalul de plecare. Urale vesele umplu văzduhul. D. Tocilescu ține o vorbire și eată-i împăcați și cei cari țineau morțiș, că din cauza d-sale n'au durmit bine.

Marinariii strâng pânzele.

»O să ne plouă așa«, — zic unuia.

»N'aveți teamă, o să avem timp frumos«.

»Numai largul mării o să fie mai agitat«, ne spune căpitanul, »căci erī a bântuit un Sirocco strașnic«...

Intr'adevăr, abea suntem la cincizeci metri dela țerm, și nu mai plouă;

nu trece jumătate de oră, și eată-ne scâldați și de razele soarelui.

Quarnero se desfășoară înaintea noastră în toată a lui frumsețe. Fiume, văzut de pe mare, e un tablou admirabil... Tot terase peste terase, cu case mari și mărunte, la întâmplare, câte o villă albă în mijlocul unei vegetațiuni destul de abondante, pe ici și colo pomi înfloriți, niște pete albe și roșii... Înspre răsărit (la dreapta noastră cum privim țărmul) munții dalmatini, acoperiți cu zăpadă, ear spre apus Abazzia, cu mulțimea de ville albe și plantație bogată... D'asupra munților earășî zăpadă... Și giur împregiurul nostru apă, Adria albastră și caprițioasă.

Orele trec ca clipele. Ș'o admirare e în sufletul nostru, din care numai sgomotul clopoțelului ne deșteaptă. Masa e gata și s'așează Româniî, veseli, sgomotoși...

Dar nici marea nu e mai puțin sburdalnică. Adesea vine câte un val așa de puternic, în cât bine trebuie să ne ținem de balustradă orî de bănci, pentru a nu cădea de pe picioare.

Unii își caută refugiu jos, în cabine, închiriate anume pentru a scăpa de *rēul mării*. Dar zadarnic, cu marea nu e de glumit: am ieșit din golf și în largul mării valurile vin tot mai mari. Vaporul, care e dintre cele mici, oscilează de par'că ar fi o frunză pe apă. Se țin însă curagioși Români și fac haz când alunecăm de pe creasta unui val cu atâta legănare, în cât par'că ni-a săltat cine-va în aier, ca să cădem cu atât mai de sus. Și vin alandala valurile: când din față, când din coaste ori din dos.

În mai puțin de jumătate oră boala de mare începe să secere victime. La balustradele de pe bord gem câte cincă —șeasă la un loc; cei-ce se adăpostiră prin cabine, ies și ei la aier, și hrănesc d'aici vietățile mării...

La început se făcea haz de cei căror li s'a făcut rău... Mai la urmă însă abea era cine să facă haz, căci n'au rămas mai mult decât 8—10, care să nu se fi îmbolnăvit... Au suferit rău îndeosebi damele (erau vre-o 60); unele se văietau ca în fața morții, altele strigau sgomotos ajutor și nu

una era leșinată, în cât abea mai știa ce se petrece în giurul său. Doctorii escursionişti (Teodoru din R.-Sărat și Politzer dela Iași) precum și căpitanul (din geniu) Florescu și profesorul N. Brânzeiu (dela Pitești) umblau în sus și în jos să încuragieze, dar nu prea era de ajutat. Contra acestei boli nu există doftorie. Unde mai ieși că bătea și un vânt rece... Intreaga corabie presinta un aspect desperat. Unii gemeau ținându-se de ferul balustradei, alții de funii și bănci; mulți zăceau pe jos. Nu mai era de umblat pe bord...

Ș'asta așa a ținut vre-o șeșe ore încontinuu. Vai, maică Romă, cu jertfa a mari suferințe trebuie să ne apropiem de tine!... De șapte orî am călătorit pe mare, dar nu mai pățisem așa ceva.

Columb nu va fi fost mai vesel când a văzut uscatul, de cum am fost noi, când am zărit, așa, pela orele 6¹/₂, țermul Italiei... Puțini aveam însă puterea să privim mai îndelungat cum ni-se desinează tot mai hotărît din zarea albastră contururile turnurilor din *Ancona*.

Când se îngâna ziua cu noaptea, „Villám» da semnalul de intrare în

port. Musică și aclamări viforoase înecau glasul comandantului vaporului și până să se aranjeze corabia d'alungul debarcaderului, ni-se părea o vecinicie.

Dar nici o așa primire nu ni-am închipuit. Tot orașul era în port. Societățile cu presidenții și drapelele lor, ear musica intona *imnul României*.

Primarul, cavalerul *Luigi de Dari* ni-a ieșit întru întâmpinare înconjurat de consilierii. Uralele nu mai încetau. »Trăiască Italia«, »Evviva Rumenia«, — eată ce se putea desluși din sgotmotul asurzitor.

Am fost apoi duși în trăsură comode la otelul »Roma«, unde ni-s'a servit un banchet somptuos. De mâncare nu am prea făcut însă noi caz, dar' cei mai mulți țineau să se răco-rească, după focul îndurat.

Discursurile ce au rostit la banchet în onoarea noastră primarul (sindaco) cavalerul *Luigi de Dari* și marele orator italian, avocatul cavalier *Arturo Vechini*, a fost pentru cei mai mulți o revelațiune. Am aplaudat, aclamat și lăcrâmat. Primarul e un bărbat simpatic, cam de vre-o patru-

zeci ani, cu barbă neagră, cu ochi continuu zîmbitori, voce clară și sonoră. Ne salută în numele anticeii urbe, de unde marele Traian plecat-a odinioară să cucerească răsăritul. În amintirea marelui împărat ridicatu-s'a în oraș o columnă superbă... Nimic nu este însă o mai viue dovadă despre opera nemuritoare alui Traian, decât venirea Voastră, frați Români, aici, zice primarul. Căci ce v'a pornit la drum? Conștiința viue că sunteți vlăstar din marea rassă latină... Ați plecat spre mama Roma și eu sunt fericit a Vă putea întâmpina cel dintâiu și a Vă strânge mâna ca frate, a Vă saluta nu în numele unui oraș numai, dar în numele întregii Italie...

Pentru primirea călduroasă i-a mulțumit d. *Gr. Tocilescu*.

Benedetto de Luca (profesor de limba italiană în București) a cetit apelul ce primarul orașului a adresat — și prin afișe — cătră cetățenii pentru a eși întru întâmpinarea noastră. Apelul e ținut într'un ton cald, cum a fost de altfel și primirea.

Aclamat de noi, s'a ridicat apoi cavalerul Artur de *Vechini* și a ținut un discurs cum și între Italieni numai un distins orator știe. Țiu să spun, înainte de toate, că onorabilul avocat este un bărbat d'o remarcabilă frumsețe; înalt și binefăcut, ca un atlet; fața sănătoasă, fruntea lată și ochi cari dela prima privire te subjugă și pe lângă asta se bucură și d'o voce fenomenală. . .

A vorbit de iubirea dintre națiunea română și italiană, de vechea lor legătură, de originea noastră comună și, cu exemple din istorie, a arătat câte semne de iubire ni-am dat reciproc. Nici una — a zis — n'a prezentat însă o mai fermecătoare priveliște de cum prezentați voi, scumpi frați și pelerinii iubiți, cari ați venit în masă, așa zicând, și cu tot ce aveți sfânt în familie: fiice și fiș și femei, ca prin prezența Voastră să ridicați nimbul celei mai mari sărbători a neamurilor latine: *a congresului latin!* . . . Fiți bine veniți pe pământul sfânt al *strămoșilor vostri* (furtună de aplause) și să vă simțiți la noi ca în patria voastră,

că noi ca pe niște frați vă privim. Și ajunși în urbea eternă, îmbărbătare să luați pentru lupta ce în comun trebuie să dăm, să dovedim astfel celor ce de rău ne vorbesc, că ginta latină nu e în decadență, ci sus ține steagul culturii romane care o lume întreagă a cucerit. . .

Nu se poate descrie entuziasmul ce au provocat cuvintele ilustrului orator. . . Toți ni-am ridicat dela masă și am grăbit să ciocnim cu el și mai multe minute d'arândul au ținut aclamările.

Intr'astea înaintea otelului s'a strâns mulțime enormă. Aclamările din sală găseau echou ș'afară. Și o mulțime de elevi veniseră cu profesorii și părinții lor. Mulți purtau treicolorul român. Subsemnatul am condus pe micul Renatto Ninchi în sala de banchet și ridicându-l, să-l vadă toți, l'am presintat Românilor, cari l'au primit cu salve de aplause.

La orele 11 noaptea am plecat cu trenul — spre Roma.

145205

După o zi rău petrecută pe mare, o noapte nedurmită, — căci puținii de tot au fost așa de norocoși să aibă unde-și pleca spre odihnă capul. Mai ales că »fratelli» conductorii nu se arătau de loc politicoși, ci dacă am fi tolerat, ar fi înghiesuit și zece persoane într'un compartiment destinat pentru șapte. Dar, în sfârșit, am luat lucrurile așa: suntem în companie și totul e să vedem Roma, celelalte nu le punem la cântar... Ș'apoi mai era bucuria că am scăpat de mare și mulțumirea că am călătorit ziua pe mare. Ce ar fi fost, dacă, potrivit programului, am fi străbătut Adriatica noaptea?!.. Cei mai mulți se jurau că nu mai pun piciorul pe corabie.

Abea am observat cum trece noaptea.

Am mers, dela Ancona, cât-va timp pe lângă țărmul mării. O noapte albă, încât puteam distinge bine văile pe unde treceam și munții înalți, străbătuți de tunele dese. Pe când se desfăcea ziua din noapte, eram într'o vale care aduce mult cu Rinul. E Tibrul, care udă coline dulci, acoperite

cu vii bine cultivate, grădini și parcuri, în mijlocul lor ville și castele. Pe vârfurile dealurilor d'asemeni palate. Împrejmuite cu ziduri; par niște cetăți, Vremea li-a înegrit, dar și-au păstrat întreg aierul lor de mândrie.

Suntem ca într'o grădină. Trenul sboară, ne oprim la puține stațiuni, s'acolo p'un minut, două. Ne îmbulzim la ferestre, sorbim cu nesațiu aierul răcoritor al dimineții.

Marți, 14 Aprilie.

Simt o emoție asemenea celeia când pentru întâia oară am călcat pe pământul scump al României libere. . . Zăresc o parte din zidul ce împrejmuește *Roma*. . .

Roma, Roma, — se aud esclămări dela toate ferestrele.

Șueratul lung al mașinei se isbește și sparge de clădirile înalte din preajma gării. Tot case câte cu 5—6 etage... Pela ferestre și pe acoperișul caselor vedem rufe întinse la soare... Am intrat pe *Porta Maggiore*.

Eată-ne în gara centrală.

Urale puternice s'aud. Apoi imnul României, întonat de-o orchestră civilă.. In câte-va clipe toți ni-am dat jos din tren... Printre mulțimea de geaman-tane ce stau înaintea fiecărui vagon, își face loc un bătrân sprinten, urmat de câți-va tineri cu treicilor la buto-nieră. Il cunosc dela București. Strig cât pot: »Trăiască De Gubernatis«!... El ne strînge mâna, cui ajunge, și se oprește drept în brațele d-lui Tocilescu... Noui aclamări ș'o învâlmășeală ca și unde sunt două sute de Români că-lători.

In cele din urmă ne strângem cu toții la un loc mai adăpostit.

Contele *De Gubernatis* se urcă p'un scaun și ne bineventează. Vorbește cald, tremură de emoție. Fie-care frasă i-o aplaudăm... Musica întonează earășî imnul României. Răsună bolta d'asupra noastră.

Trece o bună jumătate de oră până ni-se comunică tuturor locuința. Suntem adică împărțiți pe la case particulare. La otele e îmbulzeală mare, din cauza congreșiștilor agricoli, vre-o două mii la număr.

D. Tocilescu ne comunică apoi, că ministrul de agricultură *Bacelli* a binevoit să invite și 50 Români la banchetul ce se va da, la orele 12, la *Termele Caracalla*. Locul nostru de întâlnire este Palatul Bernini, pe Corso Umberto. Ne vom vedea la orele 3.

Nainte d'a intra în Roma, mă simțeam istovit de oboseală. Am să dorm, îmi ziceam, până la amiază. Când am ieșit însă din gară, parcă aș fi sburât. Așa așteptam să sosesc la locuința ce ni s'a destinat, să fac toaletă și s-o iau razna prin oraș.

Suntem instalați pe Via Urbana, 162, la familia Martini. Văduva unui inginer, pare-mi-se. O casă în curte, liniștită, pavată cu lespezi de piatră lucie, zid gros, ferestre mici. Măsură practice, toate acestea, pentru vară, când e cald. Sub ferestrele din dosul curții e o grădină cu lămâi și portocali.

D-na are șapte copii, toți voinici și frumoși. . . Nu ne prea știm înțelege cu ei, căci italienește vorbim numai ajutându-ne de limba românească și cea franțuzească, din care

cei ai casei nu înțeleg însă nimic. Noroc că avem un tâlmaci nu se poate mai bun: pe dl C. Mitilieu, frate cu fostul ministru al României, care șeade în Roma de aproape treizeci ani și i-a făcut d-lui Tocilescu, din prietinie, multe servicii cu prilejul acesta. Pe noi ni-a însoțit în toate părțile. Nu știm cum să-i mulțumim. De altfel familia care ni-a primit în gazdă, e nu se poate mai gentilă... Cinci zile, cât am stat aici, tot pela miezul nopții, ba chiar și mai târziu, am venit acasă, dar întotdeauna eram așteptați cu lumină.

Ceva caracteristic: intrarea în case și peste zi este încuiată, bați însă în ușă ori suni, și d'odată ușa ți-se deschide; cei din casă trag de sîrma care-i în legătură cu ivorul. Ear scri-sorile, la case mari, cu etagie multe, se inmanuează în chip isteț: ca să nu mai urce bietul factor atâtea trepte, el sună, și de pe la ferestre se lasă 'n jos câte o geantă mică; pune scri-sorî și jurnale în ea, și pleacă mai departe. Nu este apoi casă, în care la loc de frunte să nu fie atârnat chipul Maicei

Fecioare, și alături candela. Și nu-î stradă, unde să nu fie câte o casă mare, ba chiar mai multe, în zidul cărora sub sticlă, aceeași icoană, lângă care seara se aprinde candelă.

Din poarta casei privesc fațada bisericeii *Sta Maria Maggiore*, una dintre »cele șase« catedrale celebre. Nu sunt încă orele 9, și lume multă iese dela biserică. Mă duc într'acolo. Intru. N'am văzut un interior de biserică mai frumos. Sant Paul dela Londra, Notre-Dame dela Paris, domul dela Milan, toate sunt mărețe, interesante, dar pictura clasică și auritura bogată de aici mă uimește.. E un splendid muzeu acest interior, cu capo-d'opere de sculptorii Ferdinando Fuga, Luceti, Fontana, Leonardo da Sarzana, de pictori ca Guido Reni, Rainoldi, Michelangelo și elevul acestuia, Cati de Iesi. Clădirea catedralei a început la 1350.

*

O pornim agale prin oraș. Ajungem în Via Națională, artera principală așa zicând, a orașului. Aici vezi Roma modernă. Palat lângă palat. Aici e palatul băncii de Italia, aici palatul cu expo-

șiția de tablouri moderne, apoi prăvălii elegante. Ș'un public și mai elegant. Romanele-s frumoase, sănătoase, voionice. Nicăiri nam văzut femei mai adorabile. Cât despre bărbați, iarăși sunt bine făcuți, cei mai mulți brunți, sprâncenați și mustăcioși, ochi negri, cu priviri cari topesc, și galeși. Oficerii îndeosebi, par'că sunt tot pe alese și pelerina lungă dată pe umăr le împrumută un aier marțial. Atâția bărbați de statură erculiană numai între polițiștii din Londra am mai văzut... Și-s sgo-motoși și veseli toți.

Termele Caracalla.

Pe câte străzi și cotituri ni-a dus birjarul, până să ajungem la termele Caracalla, cine să le mai știe înșira?... Destul că ne văzurăm oaspeți ai ministrului Baccelli, care ne primește nu în saloane somptuase, ci sub cerul liber, între niște ruine uriașe și p'un teritoriu unde te poți perde. Aici au fost băile împăratului Caracalla (a domnit între 211 - 217 d. Cristos și s'a făcut celebru prin crimele și nebuniile ce a săvârșit; a fost asasinat de Macrin, în

Edes, Asia). La mese bogat așternute cu tot ce are bun bucătăria italiană și vinuri de tot felul, stau în picioare și mănâncă peste două mii oaspeți, reprezentanți ai popoarelor din Europa întreagă; cine n'a găsit loc lângă masă, își ia mâncarea în farfurie și vre-o sticlă cu Marsala subsioară și s'așează pe vre o peatră; mănâncă în tignă, rupând cu mâna puiul fript; și pe câți n'am văzut tăind cu briceagul din sdربول de înghețată ori despiciând cu degetele portocalele zămoase... Asta se zice pe italienește *colazione*...

E o veselie cum n'am mai văzut ș'un sgomot, în cât abea se pot distinge melodiile ce cântă cele două muzici militare...

Termele lui Caracalla sunt de altfel în partea de sud a Romei, pe deal, în mijlocul unei grădini bine îngrijite; încăpeau într'ênsele 20.000 persoane; numai basinuri de murmură erau 1600. Pimniți, coridoare întortochiate și întunecoase, fără număr. În mijlocul unei curți fântâna e perfect păstrată. Nu e mirare: toată-i lucrată în peatră. S'a păstrat bine d'asemeni și mozaicul; tot

interiorul băilor a fost de altfel pavat cu mosaic.

Muntele Palatino.

În câte-va minute, mergând pe jos, dela termele Caracalla ajungi la Monte Palatino. Legenda spune că aici s'au construit întâiele case ale întemeietorilor Romei. E un deal superb. Era reședința împăraților, ale căror palate strălucite au fost devastate de Alaric, care a invadat Roma la anul 410. Vezi de pe el o parte frumoasă a orașului. Incontestabil cea mai interesantă. Forul Roman, care se întinde la Nord sub picioarele Palatinului, Coloseul, ș'o mulțime de turnuri d'ale bisericilor, grădini și ville împrăștiate pe Muntele Celio, la Răsărit de Palatino și Aventino, spre Sud. Însăși parcul din vârful dealului și fântâna cu jocul de apă în culori, este ceva ca în poveste. Sub noi, coridoare lungi și răcoroase, cari toate leagă între dênsele sumedenie de camere, trei etage peste olaltă; în unele părți se distinge destul de bine chiar ornamentarea vre-unei scări de marmură; se ved băile și întreaga rețetă de canale pe unde se introducea

apa. În vârf este o villă, unde locuiește îngrijitorul Muntelui. Urcăm pe niște trepte, împodobite cu statui găsite în Forul Roman. În partea dela sud a Muntelui se vede, chiar din drum, terasa superbă de unde Nero a privit arderea Romei... În ruinele dependențelor de sub această terasă, unde odinioară au stat curtenii atâtor împărați, acum sunt instalați niște — potcovari! Din *domus aurea Neronis* — apartamentele odinioară aurite ale lui Neron, a rămas doar faima... *Tempora mutantur!*...

M'am plimbat vre-o două ore p'aici... Unde odinioară era viața cea mai sgomotoasă, acum e pace și liniște. Pe unde se plimbau împărați, acum un grădinar nivela cu o greblă drumul. Și pe când mintea-mi se perdeea în vremurile apuse, nevastă-mea se inchina modei: scria ilustrate; subscriam și eu, că mergeau la prietini, departe! Ș-o peatră am luat d'aici, s-o păstrez ca relicve scumpă.

Congresul latin. Capitoliul.

Mercuri (15 Aprilie) la orele 10 s'a deschis în sala Orașilor și Curițiilor

dela Capitoliu Congresul latin. Am urcat treptele cu oare-care evlavie; îmi aduceam aminte, că loc mai sfânt abea există pentru noi, cari ne tragem originea dela Romani. Știam apoi, că avem să-i vedem și să ascultăm vocea bărbaților distinși din întreaga lume latină.

Adevărul e, că Românii au fost de altfel bine reprezentați: făceam două treimi din totalitatea congresiștilor. Și tot oameni culți: profesori, medici, ofițeri, advocați, etc.

Un aier sărbătoresc îi domina pe toți.

Și jumătate oră, până să se deschidă congresul, căutam să cunoaștem cel puțin numele celor pe cari îi vedeam așezați în frunte. Erau, între alții, ca ceva exotic, și ambasadorul Chinei și secretarul său, în caracteristicul lor costum și cu inevitabila chică de vre-un metru și jumătate lungime. Uriți la chip, dar cu ochi vii, inteligenți. Din lumea diplomatică mai era Nicolae Fleva, ministru reprezentant al României și mulți alți membri ai corpului diplomatic. Tot în șirul

întâiu era și generalul maghiar Türr István, pe care-l cunoșteam dela Bruxella. Bêtrân voinic încă, înalt și cu mustăți mari.

Am dat în vorbă cu profesorul Alimenti Ugo, care se ocupă și cu literatura română. Lăuda mult entuziasmul nostru și căuta să se informeze asupra unor lucruri din România și Transilvania. Nouă, celor din statul ungar, ne zic »Rumeni iredentisti«. . . I-am explicat rostul luptelor noastre, dar el ținea una și bună: e drept, e o datorie chiar, să luptăm pentru unitatea politică. Așa au făcut și Italienii. . . Ei ne aprobă!

Cuvântul de deschidere al congresului l'a rostit prințul de *Colonna*, primarul cetății eterne, cum se zice. L'a urmat apoi ministrul de culte. *Nassi*. Amândouă au făcut apologia ginții latine, care a moștenit și desvoltat mai departe cultura elină, cunoștința de carte lumii întregi, întemeiând așezăminte cari până în ziua de azi sunt admirate.

Atât primarul Romei cât și ministrul de culte al Italiei au atins apoi

coarde cari au stors lacrimi îndeosebi Românilor. Au vorbit adică de suferințele mari prin cari au trecut popoarele latine, de gloria lor pe câmpul de luptă, de știință și arte, și au protestat cu demnitate că semînția latină ar fi în decadență.

•Nu -- a zis primarul Romei — decadență nu poate fi când conștiința de rasă e atât de viue în noi, când chiar cea mai îndepărtată fiică a Romei, neamul din Curpați și dela Dunăre, adică Români, aleargă din așa mare depărtare și cu atâta dragoste spre leagănul obârșiei noastre comune...

Salve de aplause au acoperit cuvintele tinerului primar și patru neamuri: Italienii, Francezii, Portugezii și Spaniolii erau cari făceau această manifestație de dragoste pentru Români.

A vorbit apoi *Chaumièr*, ministrul de culte al Franței, care în vorbirea sa a atins chestia unității popoarelor latine, atât luat fiecare în parte, cât și pe toate împreună.

•Nici un popor, cu atât mai puțin cele ce se trag dintr'o semînție mare, care a stăpânit lumea, nu se poate

socoti că dă îndărăt, câtă vreme nici nu și-a ajuns încă mărirea desevășită. Intr'adevăr, Italia abea-î unită de câte va decenii și Franța are frați înafară de frontarii. Chiar sərbătoarea aceasta, congresul latin, este o viue dovadă de vitalitatea noastră și de nestrămutata noastră dorință de a da tot înainte, ceea-ce, fără îndoială, se va ajunge mai cu înlesnire desvoltând între frați spiritul de solidaritate, isvorît din conștiința unei origine comune...

Vorbit-a apoi cu multă dragoste pentru Români *Angelo De Gubernatis*, cel care a pus la cale congresul și care vieața sa întreagă a luptat pentru apropierea neamurilor de origine latină și care în »Voci latine« a scris cu atâta căldură despre Români încâtușați.

Ear în numele Românilor a cuvântat profesorul universitar *Grigore Tocilescu*, arătând pe larg cum neamul român este legat de Roma și câte am câștigat noi dela poporul de pe malurile Tibrului, cum, când se discuta existența și independența statului român, Italia, sora mai mare și mai tare, ni-a întins mână de ajutor. Conști

de latinitatea noastră și de binele ce l'am avut dela Roma, Româniî au venit în număr mare să-și depună omagiile. A presintat apoi, ca dar din partea Românilor, spre a se păstra în museul dela Capitoliu, o statuie în bronz care închipuește pe o Româncă îmbrățișându-se cu o Italiancă.

Scena a fost de nedescris și toate căpeteniile Italiei, prezente la congres, s'au grăbit să strângă mâna oratorului român.

Au vorbit apoi reprezentantul francezilor provençali, al Italienilor din Argentina (America) ear un profesor italian a salutat congresul printr'o odă scrisă în limba latină.

Generalul Türr a salutat și el congresul, spunând că solidaritatea între neamurile de aceeași rasă este un pas puternic spre pacea binefăcătoare dorită de întreaga lume cultă... A făcut elogii culturii romane... In ce calitate a vorbit, a rămas un mister. Cert e numai, că desi de jumătate secol trăiește printre italieni, accentul și l'a păstrat — neaoș unguresc!

Pentru celelalte ședințe ale congresului s'a ales sala Bernini.

Pe lângă însemnătatea sa istorică, care datează încă de pe vremea lui Tarquiniu Priscu (al 5-lea rege al Romei, 615—577 n. de Ch.) deoarece încă d'atunci această culme a Romei fusese aleasă ca loc de întâlnire a înțelepților patriei, Capitoliul azi presintă interes prin faptul că aici este acum primăria. Ș'anume în palatul numit *senatorial* (din mijloc), zidit sub Bonifacio IX (1389—1404).

Scările cari duc în palat, fântâna, din față, făcută sub Sixtus V (1585—1590) statua Minervei (din marmură albă găsită la Cora), statuetele cari represintă Nilul și Tibrul, dar mai ales statua în bronz alui Marcu Aureliu (pedestalul e desenul lui Michelangelo) ce sunt aici, numai admirare pot produce.

În dosul acestui palat este Rîpa Tarpeiană, de unde erau asvîrliți criminalii (și peste drum, în vale, Forul Roman).

În aripa stînga și dreapta (două palate superbe, cel din stînga zidit sub

Clemente XII) sunt muzee și galerii de tablouri... Capo-d'operele nu numai ale marilor maeștri italieni, dar și ce s'a găsit dela Elini.

Maî ales sala în care s'a deschis congresul este magnifică; picturi murale de Arpino: Romul și Remul găsit de păstori, Răpirea Sabinelor etc., apoi trei statui: Urban VIII de Bernini, Leon X, de Giacomo del Duca și a treia (în bronz) Inocentiu X de Algardi.

Și celelalte săli tot așa. Țin să amintesc sala în care se ține consiliul comunal. Simplă, văruiată alb, dar în zid, pe lespezi de marmură, inscripții, pagini glorioase ale *Italiei unite*; tot aici sunt busturile regilor Victor Emanuel și Umberto și ale marilor bărbați de stat și eroi Cavour, Sella și Garibaldi. În sala vecină (maî mică) în dulapuri de sticlă sunt steaguri, coroane și alte relicvii scumpe, daruri în onoarea celor cari la 20 Septembrie 1870 au contribuit cu brațul și chiar cu viața lor, ca *Roma să fie a Italianilor*. Intre aceste lucruri se păstrează și drapelul dăruit de Românii cari,

nainte cu trei ani, sub conducerea regretatului Urechiă, au încoronat Columna lui Traian.

S. Angelo.

La extremitatea Nord-Vestică a Romei, pe malul drept al Tibrului, între Vatican și piața Cavour, este *Castelul Sant Angelo*, una dintre clădirile monumentale nu numai ale capitalei Italiei, dar ale lumii întregi. În fața sa e podul, tot așa de monumental, numit *Ponte Elio*, care datează de la Adrian (117—138 d. C.). La 1688 Bernini și elevii săi fac balustradele podului; aceasta cu cheltuiala papei Clement IX. Pe balustrade statuî din marmură albă, între alții S-ții Petru și Paul; Bernini a sculptat îngerul care ține în mâni crucea.

Castelul s'a făcut să fie mausoleul lui Adrian și succesorilor săi. E o clădire enormă, din cărămidă și peatră, în formă rotundă. Sub papă a servit drept temniță și d'aci până la Vatican Alexandru VI a făcut un pasagiu acoperit. Intocmai cum urcai fără trepte Campanile din Veneția, așa și partea

cea mai mare a acestei clădiri o urci mergând roată pe lângă zid. Ajungi pe o terasă, de unde vezi întreg orașul. Intri apoi în așa zisul turn, tot rotund, ce se ridică de pe platforma castelului, până ce în fine ajungi, pe trepte, la terasa superioară, de unde e o prive-
 liște până dincolo de zidurile Romei. Aici profesorul Tocilescu ni-a ținut o interesantă conferență despre istoricul clădirei, care fost-a de toate: mau-
 soleu, fortăreață și închisoare. Intre alții aici a suferit arest Beatrice Cenci, care împreună cu mama sa și doi frați, a asasinat pe tatăl ei, patricianul Francesco Cenci, din care cauză au și murit, la 1605, pe eșafod; aici a fost înțemnițat marele măiestru florentin pe care Clemente VII (Medicis) l'a scăpat, zicând: »Un Benvenuto Cellini numai atunci ar fi permis să fie de-
 sființat, dacă ar fi omorât un alt Benvenuto Cellini«... Neîntrecutul sculptor și aurar s'a și dus după aceea la curtea lui Francisc I al Franței. Celebrul alchimist (și abil șarlatan) Ca-
 gliostro (1743—1795) d'asemeni aici a stat arestat; și câți alții!

Fiecare cameră, așa zicând, își are istoricul ei și te cutremură umblând prin celulele întunecoase; însuși coridorul, care merge d'alungul și în giurul zidului, până să ajungi sus, e întunecos. . . În turn sunt camere mari, spațioase și luminoase, cu frescuri cari și azi sunt admirate chiar de cei mai mari pictori. Cât despre ângerul de bronz din vârful turnului, e ridicat de Gregorio I (590—604), despre care legenda spune că pe când era în fruntea unei procesiuni implorând cerului milă, fiind ciumă mare în oraș, i-s'a arătat un ânger su sabie de foc.

Ceea-ce m'a isbit însă mai tare și mă ținea sub continuu farmec, era panorama din giurul nostru. . . Castelul e în vale, dar înălțimea lui face să vedem în depărtare mare, spre munți și spre Civita-Vechie, unde Tibrul argintiu se varsă în mare. Se vede bine grădina Vaticanului și Muntele Gianicolo, cu parcul și villele frumoase, ear' în vârf de tot statua echuestră a lui Garibaldi. În curtea dinspre Nord a castelului sunt casărmă, unde soldații tocmai făceau eserciții. Ear pe piața

Cavour, unde este și statua marelui bărbat de stat, se clădește palatul justiției, numai din peatră albă cioplită; este o mândrie a arhitecturii moderne.

După ce am petrecut apoi vre-o două ore în biserica S-tului Petru, am cutrierat corso Vittorio Emanuele și Via Nazionale. Era spre seară, lume multă și elegantă mișuna pe străzi. Ni-am așezat la o berărie din *Piazza Venezia* (de unde pleacă și unde se întorc toate tramvaiele), și ne făcea impresia că privim în caleidoscop, atâta public ne trecea pe dinainte.

Teatrul Constanzi. Diva Darclée.

Am terminat nu se poate mai dulce ziua aceasta.

Seara întreagă am admirat adică la teatrul *Constanzi* pe divina divă *Darclée*, care pe lângă că e o neîntrecută cântăreață, pentru noi mai avea și alt farmec: este *Româncă* dela București! E apoi frumoasă, că nu știu cum să-ți desfătezi mai cu ardoare sufletul: privind-o, orî ascultându-î vocea dumnezeiască.

Ne vorbisem să mergem toți la teatru și oferindu-i un buchet de flori legat cu mândrul nostru treicolor, să-i facem manifestații cum merită. Așa s'a și întâmplat.

Se reprezenta »Trovatore«...

Ș'a cântat diva cu atâta simțire, putere și artă, în cât a electrizat nu numai pe Români, dar publicul întreg, așa în cât după fiecare act a fost rechemată, și de mai multe ori a trebuit să biseze. Scena cea mai emoționantă a fost, bine înțeles, când i-s'a oferit darul congresiștilor români. »Trăiască« suna puternic în sală și celebra primadonna ne saluta cu ochii scăldați în lacrimi.

»Cronachi Musicali e Drammatiche« dând portretul marelui artiste, scria cu acest prilej:

»Offriamo ai nostri lettori un bel lil-tratto di Hariclea Darclée, la diva Leonora, che nel »Trovatore« riscuote seralmente, al *Costanzi*, larghissimo omaggio di applausi e di ammirazione.

Ella è da più anni l'elettissima fra le più elette artiste del teatro lirico italiano, abbenchè sia d'Italia solamente figlia d'adozione, *questa bella e amabile figlia dell'amica Rumenia.*

Da quando, sconosciuta e negletta, in una memorabile sera del 1889, Hariclea Darclée debuttò a Parigi all'Opéra, sostituendo senza prove, e trionfalmente, nella „Giulietta e Romeo“, Adelina Patti — la celeberrima, ammalatasi improvvisamente — ad oggi, la carriera teatrale di questa privilegiata signora è stato un successo, un trionfo continuo.

Ella portava e porta sulla scena qualità infallibili di successo immediato: la vaghezza e la dolceza del viso, l'intelligenza, la vaghezza e la coltura, il gusto più raffinato, una voce dal timbro purissimo, pieghevole a tutte le necessità della lirica e della drammatica, e una passione per l'Arte, che poche artiste ebbero così prepotente e costante!

Verdi, Gounod, Massenet, Mascagni, Puccini, Mancinelli ebbero spesso occasione di proclamarla *una delle più grandi artiste della scena lirica contemporanea*“.

Teatrul Constanzi e de altfel o, clădire impositantă, interior vast, aranjat cu mult gust și practic, fără lucș; pictura tavanului este așa de frumoasă, în cât merita să plătim numai pentru a vedea această singură parte a teatrului. In schimb și prețurile sunt destul de mari: un loc modest în stal costă câte 8 lire. O particularitate:

după ce ai plătit o lojă de pildă ori alt loc în stal, mai ai să plătești *întrarea*, așa că o lojă care costă pe afiș 20 lire, de pildă, costă în realitate 32, ori chiar mai mult, având fiecare persoană să plătească încă 3 lire »*întrarea*«...

S-t. Petru.

Nici cuvânt scris, nici graiu viu, nici culoare nu poate fi în stare să ne dea chipul adevărat al acestei minunății. O carte întreagă d'ăi ceti, și tot nu poți fi încă lămurit de cum și ce este biserica S-tului Petru din Roma... Pentru-că perspectiva nu o poate reda nici scrisul, nici zugrăveala, ear ceea-ce e mai măiestru în această colosală clădire, e armonia dimensiunilor.

E, fără îndoială, întâia și cea mai măreață din câte a clădit omul. Tebuie s-o vezi, ca să-ți dai seama bine de ce este. Păgân de ai fi, și când ai intrat sub boltele-î aurite și privești ce e în gîur, trebuie să rămâi extasiat, pentru-că nicăiri nu este îngrămădită atâta muncă de om, sêvêrșită după

planuri mai uriașe, toate plăsmuite de genii neîntrecuți, ca și în această catedrală... Aici nu trebuie nici predică, nici orgă și cântări pentru a te face evlavios: rămâi uluit din clipa în care ai intrat în biserică...

Suntem miș de inși, și toți umblăm în vârful picioarelor și încet vorbim, par-că ne sfim, atâta evlavie ni-a cuprins sufletul... Nu e mirare: din blocuri mari de marmură rece de tot felul, mâna omenească a cioplit frumseți fără seamăn, chipuri cari par-că vorbesc; ear pe pânze mari zugrăvit-a mâna omenească fețe sfinte și dat'a culorilor căldură, încât Moise numai, în fața rugului sfânt, va fi stat mai înduioșat de cum suntem de emoționați noi, cari ne aducem aminte de bisericuța noastră din sat și ne vedem acum sub bolte și printre stâlpi cari-s numai armonie și simetrie...

Insăși pieța pe care e clădită catedrala presintă ceva fără păreche, întâiu prin mărimea sa, a doua prin colonadele din stânga și dreapta, cari formează două galerii. In mijlocul pieții (S. Petru) e un obelisc de granit,

cel mai mare din Roma, adus din Egipt de Caligula (37—41 d. C.). Pieța s'a făcut de altfel după desemnul lui Bernini, ear cele două fântâni cu apă abundantă ce țîșnește într'una, sunt — cea din stînga — opera lui Carlo Fontana și — cealaltă — alui Maderno.

De dimineață până seară, trăsurile se țin lanț aici, aduc pe visitori, după cum și dela tramvaiurile ce vin din toate părțile orașului și se opresc în pieța Rusticucci, cete întregi se îndreaptă spre catedrală. Pelerinii din toate părțile lumii creștine.

Joi în 17 Aprilie catedrala a fost vizitată de cei 200 congresiști. Desigur că nici odată nu s'au strîns aici atîția Români. Câți au încăput în giurul d-lui Tocilescu, au ascultat esplicările lui. Noi, cei din Ungaria și de origină ardeleană, ni-am atașat de *dr. Lupșa* (din Lugoji), pe care ni l'a scos norocul în cale și care tocmai cu câte-va zile mai nainte a fost sfințit de preot. Învețase la Propaganda fide și de opt ani n'a vëzut patria.

Că e atât de superbă catedrala, se explică. Dela 320, sub Constantin, și până în secolul trecut, fiecare geniu al Italiei a contribuit cu schinteia sa dumnezeiască la înfrumusețarea acestui lăcaș sfânt. Totuși, cel care a conceput planul unei basilici mai vaste a fost *Nicolae V* (1447—1455), având norocul să dispună de măiestri mari ca *Bernardo Rosselini* și *Leonte Battista Alberti*. *Iulie II* a reluat lucrările întrerupte prin moartea predecesorului său. Atunci s'a emis, de celebrul *Bramante*, planul cupolei mari. Sub *Leone X* lucrează aici Iulian de *Sangallo*, fra *Giocondo* și *Raffaello*, ear cu suirea pe tronul papal al lui *Paul III*, direcția lucrărilor o are *Piccone de Sangallo*, după moartea căruia urmează marele *Michelangelo*, care a dat, așa zicând, direcție nouă tuturor lucrărilor, imprimând pentru totdeauna geniul său acestei minuni a operei omenești.

Câtă sumedenie de bani s'a cheltuit, își poate face idee omul numai aflând, că deja până la 1693 (când a făcut socoteala *Carlo Fontana*) s'au dat 234 milioane lire. Și d'atunci încoaci câte

alte sute de milioane s'au cheltuit, așa că dacă ar fi să se prețuiască acum, am ajunge la miliarde.

Fațada a fost concepută și executată de *Maderno* sub *Paul V* (Borghese). Cele opt coloane sunt în stil corintic, ele susțin nouă balcoane și 13 statue imense, reprezentând pe Isus și cei 12 apostoli. Orologiile (două) d'aici sunt opera arhitectului *Valadier*.

Tavanul aurit (stuch) al portalului e opera lui *Buonvi*, celelalte lucrări sunt de *Bernini*. La extremități sunt statuele lui Constantin și Carol-cel-Mare. Atât această statue, cât și basorelieful ce-i d'asupra *porții de mijloc* este opera lui *Bernini*. Poarta aceasta se numește »Poarta Sfântă« și se deschide numai la ocazii rare, la jubilee. Basoreliefurile ei din bronz sunt opera lui *Filarette* și *Donatello* (1447).

Impresia cea mai puternică și-o face însă mărimea și înălțimea interiorului. Sub cupola cea mare (cea mai mare în lumea întreagă) este altarul cel mare, d'asupra căruia e un baldachin pe patru stâlpi de bronz cu auritură. Bronzul acesta a fost luat

din portalul *Panteonului* actual (care a fost odinioară palatul lui Agrippa) sub papa Urban VIII (1632).

Lângă acest altar e mormântul S-tului Petru, ale cărui oseminte sunt așezate într'o cutie magnifică, opera lui Bernini. La mormânt coborî pe trepte de marmură albă și însăși cutia este așezată ca p'un altar în care la sfânta slujbă dumnezeiască catolicii așează potirul... 87 candelă, lucrări de artă, ard aici... Totul e nespūs de frumos dar ceea-ce te ține locului, să privești mereu, e cupola, cu auriturile și picturile acele minunate, luminate de soarele ce pătrunde prin ferestrele de sus. Intr'o glorie de lumină e scaldată apoi »catedra S-tului Petru«, în fundul bisericii (unde la noi ar fi altarul), pe loc ridicat, de unde vezi până la »Poarta Sfântă«... Această vedere e ceva caracteristic, rar în felul ei. La alte catedrale mari, ca St. Paul din Londra ori Domul din Milano, orgile puternice și tribunele pentru orchestre cuprind mijlocul bisericii și astfel îți întrerup așa zicând priveliștea. Aici și altarul de sub cupola mare e con-

struit așa, încât nu te împedecă să vezi întreaga lungime a interiorului bisericii.

Ce-î apoi în cele opt *capelle* (Pietății, S. Sebastiano, Sacramento, Gregoriană, Fonte Battesimale, Presentazione, Coro și Clementina) și în »sacristiu«, ar face o carte întreagă să le înșir. Fiecare capelă este aproape cât o catedrală de pela noi, are mai multe altare, unele orgă separată și loc pentru cor (auzi numai cântarea, pe coriști nu-î vezi) și toate sunt opere de ale celor mai celebri arhitecți, sculptori și pictori ai *renașterii* italiene.

Mai mult nă-am oprit la capela Pietății. D'asupra altarului e o statuă, prima manifestare a geniului lui Michelangelo: Maica Fecioară ținând în brațe corpul mort al lui Isus. Era numai de 24 ani marele măiestru când a dăruit lumii această mândrețe de marmoră... Tot aici, la dreapta, este »columna sfântă«, care după tradiție ar fi din templul în care Isus a stat în mijlocul cărturarilor. E o lucrare ce într'adevăr îți poate evoca splendoarea ce a trebuit să fie în templele regilor bogați ca Solomon...

Unde să mai înșir monumentele ridicare atâtor pași cari își dorm acolo somnul de veci! . . . Oamenii cu slăbiciuni vor fi fost și ei, dar multe li-se pot ierta, căci mare a fost dragostea ce au arătat marilor sculptori și pictori, cari cine știe dacă ar fi lăsat altfel omenirii atâta desfătare. . . E sigur, că mausoleele nu s'ar fi făcut fără munificența papilor, și ni-e indiferent dacă a fost la mijloc egoismul ori vanitatea: vorba e că lumea întreagă s'a ales cu așa capod'opere, încât trebuie să-'ți pleci genunchii.

La stânga dela catedrala S-tului Petru (opera nemuritorului Bernini) este monumentul sepulcral al papei Paul III; statua papei e de bronz, d'a stânga și dreapta sunt două figuri în marmură: Prudența și Justiția. Aceasta din urmă fiind prea nudă, Urban VII a pus pe Bernini să coregească opera măiestrului Porta: s-o acopere ici și colea cu vâl de bronz.

La dreapta e monumentul făcut de Bernini în memoria lui Urban VIII.

Cele mai frumoase ni-s'au părut: monumentul sepulcral al lui Clement

XIII, de Canova; S-tul Părinte stă în genunche, ca de rugăciune, la stânga lui o statuie represintând Religiunea ear alta geniul morții; tot de Canova este monumentul în memoria lui Giacomo III, rege al Engliterii (mort în Roma la 1766); pe Alexandru VII l'a nemurit în peatră Bernini; i-a fost cea din urmă lucrare. Draperia, din marmoră roșie, ce se întinde d'asupra ușei (întrării în mausoleu) și din cutele cărei se vede moartea cum întinde brațul, ținând măsurătoarea vremii, e perfecțiunea artei, întocmai după cum sunt desevîrșite și figurile (din marmură albă) cari represintă Justiția, Prudența, Caritatea și Veritatea, ce stau în giurul Papei.

Au fost stăpâni strașnici, cei mai mulți dintre pați. Catedrala S-tului Petru este însă o clasică mărturie, că Sfinții Părinți au știut nu numai să trăiască, dar să-și asigure și nemurirea.

Vaticanul.

O decepție, pentru cei cari s'au așteptat să vadă un palat mare impo-sant pentru-că — cel puțin ca exterior

— Vaticanul nu este o clădire, făcută după un plan unitar, ci o *îngrămădire* de clădiri, lipite una de alta, aproape în disordine. . . Interiorul Vaticanului cuprinde însă bogății nespuse. Intocmai cum de pildă fiecare capelă din catedrala S-t. Petru amintește de munca unui ș'adesea două și trei măestri genială (capela Gregoriană e de Michelangelo și Giacono della Porta, capela Clementina de Michelangelo), așa și la Vatican: fiecare papă a adăogat ceva ș'a avut pictorul și sculptorul său favorit, care apoi vieța întreagă a petrecut-o pictând câte o sală ori două și atâtea pânze rămase celebre.

Astfel, cine n'a auzit de *Capela Sixtină* din Vatican, făcută din ordinul lui Sixtus IV, capelă care ne amintește de desenul lui Baccio Pintelle, de pictura lui Botticelli și a lui Michelangelo? . . .

Pictură murală religioasă mai minunată nu se găsește nicăiri. Te uimește prin mulțimea scenelor și figurilor. *Michelangelo* a zugrăvit aici *Creațiunea lumii*, pe profeți și sibile. Fresca d'asupra altarului mare represintă

Judecata cea din urmă. N'a fost pe vremea aceea pictor care să nu fi contribuit cu munca sa la înfrumusețarea acestei capele. *Luca Signorelli* a zugrăvit Promulgarea legii vechi și pe Moise în Egipt; *Sandro Botticelli*: Moise ucizând pe Egiptean și Isus tentat; *Roselli*: Trecerea Mării Roșie, Vițelul de aur și Predica pe Munte; *Perugino*: Botezul lui Isus etc. etc.

Capela Pauliană e făcută de Sangallo, din ordinul lui Paul III. Picturile sunt de Federico Zuccari, Michelangelo și Sabbatini.

Raffael este măiestrul ale cărei picturi le admirăm aici mai mult.

În sala numită »incendio di Borgo« a zugrăvit incendiul dela 847, justificarea lui Leon III în prezența lui Carlo Magno, victoria lui Leon IV asupra Saracenilor și încoronarea lui Carlo Magno (800). Plafonul acestei camere a fost zugrăvit de Perugino, după cum zugrăvise atât Perugino cât și Luca Signorelli și alți pictori săli întregi aici, dar din ordinul lui Iuliu II, Raffael a zugrăvit el *peste* frescurile colegilor săi.

În sala »școalei de Atena« este una dintre cele mai celebre picturi de Raffael: Plato și Aristotele inconjurați de discipoli; apoi Socrate și Alcibiade, Diogene și Pitagora etc. fiecare indetnncindu-se cu ale sale. Pe Archimede l'a zugrăvit Raffael luând de model pe Bramante, după cum însuși marele măiestru și colegul său Perugino e zugrăvit în această celebră frescă.

Pe alt perete e Disputa, tot așa de uimitoare lucrare, pe al treilea Olimpul, cu poeții mari Omer, Virgiliu, Dante etc. A patra frescă mare e Jurisprudența, reprezentată prin cele trei virtuți: Prudența, Temperanța și Forța. Ear d'asupra ferestrelor scene istorice de pe vremea lui Gregoriu IX și a împăratului Iustinian.

Pictura tavanului e de Raffael și Peruzzi.

În »Camera Eliodor« vedem pe Eliodor, regele Siriei, isgonit din templul Ierusalimului; desenul întreg e de Raffael, dar o parte în culoare a fost lucrată de Cremonese. Aici e apoi Miracolul dela Ostia și S-tul Petro eliberat din închisoarea lui Irod.

În »Salonul Constantino« Raffael a desinat învingerea lui Constantin asupra lui Maxențiu; n'a ajuns să se apuce însă și de lucrarea în culori, ci aceasta a fost executată de Iulio Romano, sub Clemente VII. În sala asta Francesco Penni a zugrăvit Botezarea lui Constantin de S. Silvestru.

Dacă n'ar fi zugrăvit însă altceva decât cele din »Logia di Raffaello«, despre care celebrul Vasari a zis că nu-și poate imagina ceva mai frumos, Raffael ș'atunci rămânea nemuritor... Dar găsim încă și în alte săli ale Vaticanului: »Schimbarea la față« »Incoronarea Maicei Fecioare« și »La Madonna de Foligno«, fiecare luată separat e o minune a artei; Raffael abea împlinea vârsta de 24 ani, când a zugrăvit această din urmă pânză.

De altfel nu o jumătate de zi, cât am stat noi în pinacoteca Vaticanului, ci șeptemâni de zile ai putea sta și dintr'o admirare în alta o poți duce, atâtea capo-d'opere sunt îngrămădite aici. Insemnez încă pe cele în fața căror mai ales sta lumea extasiată: Maica Fecioară la staul, de Murillo;

Comuniunea lui Girolamo de Domenichino; St. Sebastian, de Tiziano; Magdalena, de Guercino; Madonna și Restignirea S-tului Petru, de Guido; St. Girolamo, de Da Vinci; Christ între îngerî, de Coreggio. Ah, ce frumusețe și câtă simțire... Imi venea să plâng de emoție și de trei ori m'am întors la aceeașă pânză a deliciosului Coreggio...

Nu e mai puțin bogat Vaticanul în ceea-ce privește pictura modernă.

Cât despre *museul de antichități*, nicăiri în lume nu găsești atâtea capod'opere de ale marilor sculptori greci și romani, adunate din toate părțile lumii. Sunt multe îndeosebî din Egipt, strânse la un loc din ordinul papei Grigoriu XVI. Tot sub acest Pontefice s'a înființat așa zisul »Museo Etrusco« (în două-zeci de săli). »Galeria Statuelor« s'a construit sub Clemente XIV, »Sala animalelor« sub Piu VI; »Belvedere« e opera lui Bramante; în patru salette sunt, între altele: Perseus și doi pugilatori, de Canova, Mercur și apoi grupa celebră Laocoonte, descoperită în 1506 la Termele Titu. Tot aci este

statua lui Plinius tinerul (de Poliodor și Atenodoro) despre care Michelangelo a zis că e un miracol al artei plastice. În »Braccio Nuovo« e Ganimede, atribuită lui Fidias, Amasona, de Policletto, Pius VII, de Canova.

Di Tocilescu a explicat vre-o două ore p'aici, oprindu-se, bine înțeles, numai la obiectele mai celebre.

În dosul Vaticanului și a bisericii S. Petru, pe dealul care se întinde până la muntele Gianicolo, e grădina — împărăția Papei, care de cum se alege, nu mai iese din Vatican decât în această grădină.

Forul Traian.

Cel mai sfânt loc în urbea eternă! Înțeleptul Traian aici se sfătuia cu bătrânii Romei și tot aici își aduna generalii, nainte d'a porni la lupte. D'aici se cârmuia vasta împărăție. În for era basilica, unde se împărțea dreptatea, ș'o bogată bibliotecă. E strîmt locul, dar erau mărețe alcătuirii pe el. Barbarii au trecut însă și pela for și ce n'au putut pusti ei, a îngropat vremea, așa că ce vedem azi, din pământ a

trebuit săpat. Intreg forul e cu vre-o cinci metri mai jos decât suprafața ce împrejmuește pieța Traian.

Forul acesta e de altfel opera arhitectului Apolodor, cel care a construit și podul dela Severin, pe unde a trecut în Dacia oastea lui Traian. Celebra *columnă* s'a ridicat la 113 de Senatul Romei în onorea divului împărat. Soclul e de cinci metri ear columna însași de 27 metri. Atunci avea în vârf statua lui Traian, din bronz, cu aurituri, acum are pe S-tul Petru, modelat de Giacomo dela Porta. Atât pe pedestal cât și pe columnă sunt sculptate basoreliefuri cari pe lângă valoarea lor artistică, apoi mai au însemnătatea că luminează multe părți din istoria strămoșilor nostri.

Pe ușa soclului, de unde urci p' o scară spirală până în vârful columnei, este ficsată cununa de bronz depusă în toamna anului 1900 de Românii veniți acolo sub conducerea marelui naționalist V. A. Urechiă. Până să se poată ficsa acolo această coroană, Urechiă și Tocilescu au avut de alergat, deoarece-ce ambasadorul Austro-Ungariei

se amestecase la mijloc și voia să pună greutate, ca guvernul Italiei să nu conceedă aceasta. Ministrul Baccelli nu putea să cedeze însă, fiind chiar el de față la serbarea ce s'a dat când Românii au depus coroana pe soclul columnei.

Se mai găsesc aici coloane de granit, ciuntite însă și unele răsturnate, precum și multe rămășițe din palatele d'odinioară.

Forul Roman.

Construirea acestuia se confundă cu însași prima epocă a vieții Romei, când strămoșii nostri se aliaseră cu Sabinii. Și după toate semnele, până în secolul XI multe alcătuirii de pe for au stat întregi. Robert Guiscardo are trista celebritate de a-i fi dat lovitura de grație Și așa însă, că e o grămadă de ruine, e impunător. Incepe în dosul Capitoliului, unde-î Rîpa Tarpeiană, și trece la Nord de Muntele Palatin, cuprinzând, așa zicând, valea largă dintre acest munte și Eschilin.

Aici erau toate oficiile publice, Curia sau aula Senatorială, »Comitium«, locul de întrunire al cetățenilor Romei.

În partea stângă e templul lui Castor și Polux și templul Vestei. În partea occidentală e basilica Iuliu Cesar și Iulia. Aici e piața Saturno și ni-se arată locul, în centrul pieții, unde era *tribuna*, de pe care oratorii vorbeau poporului. D'alungul forului duce *via sancta*, pe unde călcat-au toate somitățile Romei și purtați au fost în triumf atâția împărați și viteji romani.

O după amiază întreagă am umblat p'aici și d. Tocilescu zile întregi ni-ar fi vorbit de câte vedeam, dar mai ales despre câte s'au petrecut în for. Evenimentele mai însemnate se leagă de arcurile de triumf ce s'au păstrat mai în bună stare.

Astfel sub Rîpa Tarpeiană, unde a fost templul lui Saturn, e arcul de triumf al lui *Tiberiu*. Cel mai mare e arcul lui *Septimiu Sever*, ridicat de Senat în onoarea numitului împărat și alui *Antonio Caracalla*, după ce fuseseră bătuiți Parții (205 d. C.). Monumentul

întreg e din marmură, are un arc mare și două mai mici. E decorat cu opt coloane și superbe basoreliefuri. O scară internă duce la vârful monumentului. *Arcul Constantin* l'a ridicat senatul Romei după ce Constantin a bătut pe Maxentiu și Liciniu. Tot ca al lui Septimiu Sever: are trei arcuri, 8 coloane și basoreliefuri. Odinioară avea ornamente din porfir și bronz ear în vârful un car triumfal, cu patru cai, turnați din bronz. Arcul lui *Titu* s'a ridicat după învingerea acestuia asupra Ierusalimului.

Colosal e — *Coloseul* (amfiteatrul lui Flaviu). L'a construit împăratul *Flaviu Vespasian*, după ce învinsese pe Ebrei. Serbările inaugurării au ținut o sută de zile, și în jocurile aranjate s'au ucis 5000 fiare sălbatice, mii de gladiatori și prizonieri. Că ce întindere are acest coloseu, ne putem face ideea aflând că încăpeau întrînsul 87.000 spectatori. Au cărat material din aceste ruine de s'au zidit în Roma trei palate mari (între cari Farnesse și Cancelaria) și ar mai fi cărămidă și peatră pentru încă vre-o 15—20 pa-

late. Privit de pe muntele Palatino, coloseul acesta pare un uriaș cu gura căscată, gata să înghită muntele... După-ce că e așa de vast, apoi e și înalt: cât o casă cu 6—7 etaje!

Teatrul Național.

Joi, la 16 Aprilie studenții și studentele dela Universitatea din Roma au aranjat, între orele 4 și 7 la Teatrul Național (de pe strada Națională) o reprezentațiune în onoarea congresiștilor latini. S'a jucat, de cătră studenți și studente, piesa »L'Aulularia« (Ollaria) în limba latină și »Romolo Augusto«, elegie dramatică într'un act, în italienește... Tot respectul limbei strămoșești, dar la grea încercare ni-a pus răbdarea, mai ales că piesa avea cinci acte. Cealaltă, în italienește, a fost mai la înțeles și d'aceea și aplausele mai calde. Mai ales că o d-șoară studentă a și cântat, destul de bine.

Ceea-ce ni-a plăcut însă nu numai nouă, dar și celorlalte neamuri, a fost prestațiunea Românilor. Dl *Virgil Popescu*, profesor în București și directorul unui liceu, a avut anume ideea

laudabilă că a venit la Roma cu 16 dintre profesorii și elevii săi. Dintre aceștia d. Grigoriu (tenorist cunoscut la București și profesor de canto) îmbrăcat într'un superb costum național a declamat »Sentinela Română«, se înțelege, în românește, dar în sală toți aveau și textul italian, în traducerea d-lui profesor Giunio Garavani. Când s'a ridicat cortina și a apărut astfel pe scenă d. Grigoriu, un voinic de munte, ținând în mâna stângă drapelul român ear în dreapta căciula de dorobanț, salutând publicul, un ropot de aplause au sunat în sală. Aceleași ovațiuni s'au repetat în decursul declamării și la sfârșit. Atât d-sa cât și d-nii G. Ștefănescu, Drumea și Sache-larie au cântat apoi mai multe arii naționale, cari au plăcut nespus de mult. Cu entusiasm au fost primiți d-nii M. Savu, C. Abramescu, I. Ionescu și G. Ionescu, cari au jucat Călușerul, Bătuta și alte jocuri vitejești române, și apoi împreună cu d-șoarele Matilda Teodorescu (o brună de toată frumsețea) și Eufrozina Teodorini au jucat hora.

A fost un entusiasm cum numai la reprezentanția divei Darclée am văzut.

La Prințul de Colonna

Seara, la orele 9^{1/2} (și până după miezul nopții) a fost recepție la Prințul de Colonna, primarul orașului. Recepția, dată în onoarea congresiștilor (latinii și agricoli) a avut loc la *Capitoliu*, unde e și locuința primarului.

Am avut astfel prilej să vedem tot ce este în Capitoliu, căci coridoarele și sălile unde ni-a primit prințul, sunt un muzeu bogat (am scris despre el la titlul »Capitoliu»). Româncelor prințul li-a dat o deosebită atenție: li-a invitat în apartamentele sale, să ia ceaiul împreună. Ceilalți oaspeți, vre-o 1500, aveau bufetul în sala mare a consiliului comunal, frumos decorată cu flori și d'alungul căreia, în două șire, erau mese cu toate bunătățile. Princiar!...

Basilica St. Giovanni în Laterano.

Vineri, la 17 Aprilie am vizitat B. St. Giovanni in Laterano, una dintre

mândreţele Romei. E la marginea Romei (spre sud-est, lângă zidul mare), în mijlocul unei pieţe imponente. Fără îndoială este nu numai dintre cele mai vechi, căci temelia i-a pus-o Constantin, ci şi una dintre cele mai frumoase. La anul 1308 a fost distrusă d'un foc, dar diferiţi papi au reconstruit-o. Sub Inocenţiu X a lucrat aici arhitectul Borvomini, făcând cinci năi. Sub Clemente VIII marele Giacomo dela Porta a zugrăvit naşa transversală; Michelangelo a desinat (ear Marcello Venusti a lucrat în culori) fresca »Annunziata«; faşada principală e opera lui Alexandru Galilei (sub Clemente XII).

Ş'aici este o »poartă sfântă« care se deschide numai la iubileu, precum e şi o *scară sfântă*, care duce la capela rămasă intactă de incendiul dela 1308; din ordinul Papei Sixtus V. capela a fost păstrată ear' arhitectul D. Fontana a făcut acolo un portal cu cinci întrări, cari toate se deschid spre scara sfântă, compusă din 28 trepte de marmură, aduse din palatul lui Pilat (Ierusalim); va să zică

sunt scările pe care a călcat și Isus Christos.

În năi sunt statuiele S-ților Petru și Pavel, de Monot; Filip, de Mazzudi; Matei, Andreiu, Giacomo și Ioan, de Rusconi; Toma și Bartolomeiu, de Le Gros; Tadeo, de Ottoni; Simeon, de Moratti. Aici sunt apoi monumentele sepulcrali ale papei Clement XII, Martin V, (acesta e opera lui Simeon florentinul, fratele lui Donatello), ale familiilor Corsini, Torlonia, lucrate minunat de sculptorii Tenerario și Lusverg.

Cupolă mai frumoasă, și peste tot, aurituri mai bogate, numai la S-tul Petru se pot găsi. Ceea-ce o face vestită, e că are și altar papal, pe un tabernacol în stil gotic, unde se păstrează țeștele Sfinților Petru și Paul. D'asemeni e admirată mult orga, așezată pe două colonne frumoase.

În dependentele ce înconjoară basilica sunt *musee*, cel *profan* fondat de Grigorie XVI (1843); între alte lucruri ce se găsesc în cele 16 săli de aici e și o parte din mozaicul găsit în bună stare la Termele Caracalla; muzeul

creștin s'a fondat de Pius IX; aici sunt numai sarcofage; în pinacotecă o mulțime de tablouri de Andrea del Sarto, Cesare da Sesto, Michelangelo, Giovanni Sanzio, tata lui Raffel, Signorelli etc.

St. Giovanni del Fiorentini.

Biserica St. Giovanni de Fiorentini este d'asemeni una dintre frumusețile Romei. E aproape de Podul S. Angelo. Are trei capele. Pictorii Passignani, Titi, Cigoli, Salvator Rosa, Lanfranco, Francesco Covrado și Vruni, — sculptorii Raggi, D. Guidi, Ercole Ferrata, Prospero de Brescia, — eată artiștii de seamă ale căror uvragii împodobesc această biserică.

Expoziția de belle-arte.

Pe Via Națională, în colț spre strada ce duce la tunelul de sub Quirinal, este palatul expoziției de tablouri moderne. Clădirea în sine e monumentală, ear după ce ai vizitat interiorul, te convingi — de cumva ai avut îndoială — că Italienii și azi au artiști mari, urmași demni ai celor din epoca

Renașterii. Se înțelege, pictură profană, din fericire însă secesionistă foarte puțină.

Luī Castelli, pictor celebru, decedat nu de mult, i-a consacrat direcția expoziției o sală întreagă. În mijloc portretul măiestrului, încadrat în negru ear pe soclul care-î susține bustul în bronz, coroane de florī... Peisage frumoase și marine a pictat mai ales acest pictor.

Ceea-ce face senzație e S-ta Cecilia de Bompiani, Maria modernă, de Soldatici și Imbrățișarea (între un tinēr Roman și o patriciană tot tinēră; amândoi sunt d'o remarcabilă frumsețe; atâta dragoste și gingășie în privirea și frăgezie în fața lor, că stai uimit); e opera unui polonez, Svedovsky, care șade la Roma... Nu mai puțin m'a emoționat: »Triste sera«, un biet necăpătuit, bătrân, afară în câmp, la res-cruci de drum, seara, neștiind încotro s'apuce...

Se găsesc apoi aici portrete ne-numerate, de ale bărbaților celebri din Italia (regele Umberto, călare, ministrul Nasi etc.) ear în secția sculpturēi mul-

țime de busturi, statui, grupuri, băso-reliefuri, de actualii sculptori ai Italiei.

Multe din lucrurile expuse sunt cumpărate de regele Italiei, care pare că are preferință pentru cele marine. Gust bun la tot casul are, că a cumpărat pe cele mai frumoase.

Palatul Bernini.

Secretariatul și locul pentru desbaterile *Congresului Latin* era la Palatul Bernini, pe Corso Umberto. O sală spațioasă, elegantă... Să stea însă în Roma pentru a lua parte, zile întregi, la desbateri, ar fi fost a cere prea mult Românilor. Marea majoritate nici n'a stat, ci pe unde numai te învârtea, găsea congresiști români. Vineri după amiază însă — Vinerea Mare — ni-am dat întâlnire cu toții la congres și astfel sala a și fost plină. A presidiat dl profesor *Gr. Tocilescu*, asistat de profesorul universitar dela Iași dl Găvănescu. Se citesc adresele de felicitare și adesiune. *Cele mai multe sunt din România*, dela presidentul Ligei, secțiile Ligei și de pela bărbați

cunoscuți în țeară mai ales ca filo-italiani.

Senatorul și profesorul universitar *Pierantoni* a ținut o conferență despre »Traian și Români»; *Formigi*, presidentul societății »Corda Fratres» descrie în culori vii și cu multă căldură călătoria sa (ca student) prin România, scoțând în relief ospitalitatea Românilor; profesorul *Mandalari* citește o conferență asupra renașterii literaturii române, insistând îndeosebi asupra rolului mare pe care l'a avut Eliad-Rădulescu și căutând să stabilească întru cât acesta (și alții) s'au inspirat din literatura italiană. Amintește de N. Gane și aduce multe elogii lui Coșbuc.

Alimenti Ugo, profesor cu multă simpatie pentru Români, ține o prea interesantă conferență despre legătura dintre neamurile latine, insistând îndeosebi asupra legăturilor dintre Italiani și Români. Amintește cu deosebită căldură despre venirea noastră la Roma și peste tot, fericită pe cei cari au avut ideia fericită să inițieze congresul latin, dând astfel fraților de același sânge

ocasiune de a se întâlni. L'am aplaudat mult și cu entusiasm.

D. Codrescu, profesor din București, vorbește italienește, arătând cum între România și Italia ar fi avantajos din toate punctele de vedere a se stabili legături economice cât mai strânse.

Contele De Gubernatis îi mulțumește pentru cuvintele calde ce a rostit la adresa Italiei.

D-șoara Grifini (o blondă adorabilă) urcă tribuna între aplausele întregii asistențe și vorbește despre Românii din Istria. Arătând activitatea scriitorilor români cari au contribuit la unitatea culturală dintre Români, amintește cu multă laudă despre *Ioan Slavici*, ale cărei scrieri au fost admirate și de marele public german.

Di profesor *Tocilescu* ține o conferență, tratând chestii din domeniul archeologiei, despre Dobrogea.

Congresul a decis apoi unanim și între mari ovațiuni a se trimite o telegramă de omagiu *Carmen Sylvei*, după cum s'a decis d'asemeni, ca viitorul congres latin să se țină în București.

Recepțiuni.

Intre orele 5—6 a fost recepțiune la ministrul de agricultură Bacceli, ear dela 6^{1/2} până la 7^{1/2} recepție la d. N. Fleva, reprezentantul României la Roma; un bogat bufet rece a stat la dispoziția celor invitați, pe care d. Fleva i-a salutat cu multă iubire. S'au rostit mai multe toaste. Intâitul de d. Fleva, pentru M. Sa Regele Carol, d. general Pilat, d. Gr. Tocilescu și d. Teodorescu (Brăila) pentru d. Fleva; Benedetto de Luca pentru frăția italiano-română. D-l Fleva ni-a vorbit cu duioșie despre marea generație care a creat România de azi, scoțând în relief figurile ilustrilor cetățeni Brătianu și Rosetti.

Catedrala St Paul.

Sâmbătă, 18 Aprilie ieșim din Roma pe Poarta S-t. Paul, în partea de Sud a orașului. Lăsăm în stânga Forul Roman și Muntele Palatino, în dreapta *Templul Vestei*, *Muntele Testaccio*, în fața căruia curge maestos Tibrul, și *Piramida Caio Cestio*.

Templul Vestei e întreg din marmură albă, rotund, având pe dinafară

19 coloane în stil corintian; a fost, pe vremuri, închinat cultului Vestei.

Piramida Caio Cestio e lângă Poarta St. Paul și alipită de zidul care împrejmuște Roma. În camera din interior odinioară erau frescuri; acum sunt șterse de vremuri. Piramida nu e înaltă, poate să aibă 25—30 metri.

Trecând pe câmp bine cultivat, lăsând în stânga și dreapta noastră grădini cu ville drăguțe, și p'alcurea apropiind de tot malul Tibrului, eată-ne în zece minute (cu tramvaiul) în fața Basilicei *S-t. Paul*. Intrăm pe ușa dela mează-noapte și ne vedem în una dintre cele mai măiestroase clădiri ale lumii. Are forma crucei latine și naia cea mare e prejmuțită de 80 stâlpi (câte două șire de 20 coloane în stânga și dreapta); coloane mai frumoase nu există în Roma întreagă; sunt din granit strălucitor și înalte de 14 metri. Pe zidul ce împrejmuște această naie, în stânga și dreapta, sunt portretele tuturor papilor lucrate în mosaic. În partea dinspre răsărit este vechiul altar papal, având patru coloane de porfir și aurituri bogate, ear

baldachinul sub care e așezat altarul e pe patru coloane minunate de alabastru, dăruite papei Grigoriu XVI (1831—1846) de Mehemed Ali (din Egipt). Sub acest altar se păstrează o parte din osemintele sfinților Petru și Paul.

Catedrala are de altfel patru capele, fiecare cu statuî și picturi de cei mai celebri măiestri moderni ai Italiei, fiind basilica făcută dela 1825 încoacî, de oare-ce la 1823 arsese. E meritul Papei Leon XII că s'a reedificat. Una dintre frescurile frumoase presintă pe S-tul Paul cercetând pe Anania și Botezarea S-tului Paul. Sunt apoi alte opere prețioase de Nicola Consoni, Carlo Gavardini și alții. Unul dintre altare este încrustat artistic cu malachit donat de Nicolae I (care a trimis și granitul superb de pe mormântul lui Napoleon I din biserica Invalizilor). Statuia S-tului Paul (din capela S-tului Benedict) este opera lui Tenerani.

Nu mai puțin este admirată fațada. E triumfiulară sus și toată lucrată numai în mosaic, represintând pe Isus între S-tul Petru și Paul și alte scene biblice. Portalul dinaintea fațadei este

alcătuit din 14 colonne de marmură albă.

Suntem pe malul Tibrului. Pentru o liră de persoană, un birjar ne duce până la muntele Gianicolo, la

Statuia Garibaldi.

Nu o să uit viața mea întreaga ora aceasta. După ce am traversat mulțime de străzi și piețe spațioase, cu fântâni abondente în apă ce țîșnește formând curcubee, ajungem la poalele muntelui. Urcăm în serpentine, dealul e un parc de toată frumseța. În vîrf este o fântână monumentală, construită din ordinul unui papă (am uitat să-i însemn numele, gravat de altfel pe fațada de marmură a fântânei), fântâna-i înfrumusețată cu statui, tritonii etc.

Trecem apoi ca printr'o galerie: în stînga și dreapta, pe socluri de piatră, busturi de ale eroilor lui Garibaldi și ale bărbaților de stat cari au colaborat cu «eroul eroilor» la întemeierea Italiei unite. Ș'ajungem în fața statuei lui Garibaldi. Imi descoper capu ș'un fior mă cuprinde, o emoție cum n'am simțit în viața mea de cât

atunci, când la Versailles am văzut statuia „Ultimele zile ale lui Napoleon... Privesc statuia. Garibaldi e călare. Are ochii ațintiți asupra Romei, par'că veghiază asupra ei și e o nespusă mândrie și bărbăție în atitudinea lui.

Pe soclu, jos la trepte, e o coroană de bronz, semn al omagiului Romei și mulțime de coroane, unele veștede, altele flori proaspete.

Unul din grupurile de bronz ce împresoară statuia represintă o năvală de soldați: în mijloc stegarul, căzut, dar un alt soldat apucă steagul și cu ochii țintă spre direcția arătată de sabia oficerului, dau nainte ca uraganul; în dos alt grup: un soldat sună victorie, steagul fâlfăie, în giur soldații răniți, unii căzuți, dar peste tot un aier de veselie și sărbătoare; în stânga și dreapta statui cari represintă istoria și gloria.

Platoul pe care e așezată statuia, e minunat și vederea d'aici asupra Romei și a împrejurimei e una dintre frumoasele panorame ale lumii... Tibrul șerpuește măiestros pe dinaintea noastră (cum privim spre răsărit); drept în față, peste mulțimea de case și turnuri de

biserici, vedem Quirinalul, d'asupra căruia fâlfăie mândru treicolorul Italiei... Și mai încolo de Quirinal este Porta Pia, pe unde la 20 Septemvrie 1870, după o luptă eroică, a intrat în Roma Garibaldi în fruntea voinicilor sei, făcând astfel posibil ca azi peste Italia întreagă să fâlfăie același treicolor și dominațiunea peste urbea eternă să nu mai fie a Papei ci a Casei de Savoya.

În depărtare, spre sud-vest, munții acoperiți cu zăpadă... Și până la munți, sub un cer albastru de dulce primăvară, sunt presărate grădini, în mijlocul lor ville, pomii-s în floare ș-o dulce aromă în aer.

Via Apia.

După ameza e consacrată vizitării Catacombelor. Românii se strâng toți în Piața Veneției, de unde pleacă într'un șir lung de trăsuri, care face senzație pe unde trece.

Iubitul nostru „unchiu”, cum îi zicem d-lui *Băltescu*, proprietar lângă Pitești, (bărbat care nainte cu 30 ani a terminat dreptul la universitatea din Bologna și are o adorație pentru Italia), amicul Dr. *Novac* și subsemnatul am

plecat nainte, să putem vedea toate mai în tihnă și liniște. Ieșim din Roma pe *Poarta St. Sebastian* (sud-est) și eată-ne pe vestita *Via* (Calea) *Apia*, care duce la Neapole, calea pe care întrat-au cu alaiu mare atâția împărați și pe unde plecat-au a cuceri lumea oștirile romane... Calea nu e tocmai largă, și e împrejmuită de zid. Dincolo de ziduri, în stânga și dreapta, sunt grădini frumoase, cu viță ce s'agață de pomi, și ville, unele vechi, de veacuri întregi, zidite din peatră ear acoperișul d'asemeni tot din peatră și orisontal, așa că în realitate acoperișurile sunt tot atâtea terase. Și cu cât ne îndepărtăm, peisagiul devine tot mai interesant. Distingem bine munții și satele așezate la poalele și pe coastele lor... Spre resărit sunt adică munții Sabinii, Latinii etc., și localitățile Tusculanum, Grotta Ferratta, etc., și câmpul inundat odinioară de oștirile lui Hanibal.

Ear valea asta mare, dela *Via Apia* și până în munți, e acoperită de ruinele cele mai uriașe ale lumii: *apaductul Claudiu*, zidit de censorul cu același nume, la anul 312 nainte de Christos;

tot acest censor a făcut de altfel și calea Apia. Apeductul, deși ruinat d'atâtea veacuri, e imposant ș'acum; p'alocurea are o înălțime de 12 -- 15 metri și chiar câte un turn s'a mai păstrat... Stăm ca înlemniți în fața acestei lucrări uriașe edilice. Putem zice și noi că gloria Romei d'acum două mii și două sute de ani privește asupra noastră.

Când suntem mai în extas, birjarul, un italian vorbăreț din cale afară, oprește și ne spune să ne dăm jos. Il ascultăm. D'asupra unei porți vedem scris: »*Sepulcrum Scipionum*«. E coasta unui delușor acoperit cu vie. Urcăm câte-va trepte și suntem la intrarea mormântului, o suterană săpată în pământ. E cunoscută numai dela 1780. Rămășițele pământești ale Scipionilor au fost duse de senatorul venețian Angelo Quirini la villa sa de lângă Padova. Șireți Italianii! Ca să aibă cât mai multe locuri sfinte și atrăgătoare pentru călători, au deșertat până și cavourile...

Dăm de *Arcul lui Drusso*, ridicat de Romani în amintirea învingerii asupra ordelor germanice.

Ajungem la *biserica Quo Vadis*, o bisericuță simplă, cu niște frescuri primitive, dar unde o babă (îngrijitoarea bisericii) ne arată pe o lespede mare de peatră urmele lui *Cristi*, zice ea, vor fi însă ale lui Petru, căci *Christos* n'a umblat pela Roma. Vorba e că lespede de peatră este din vechea *Via Apia* și legenda spune că în acest loc i-s'a arătat lui Petru îngerul și i-a înspirat curagiu să se întoarcă la Roma, de unde voia să fugă... Și s'a întors la moarte de martir, dar a pus temelie tare bisericii lui *Cristos*.

Pe-o movilă mare de unde avem o priveliște romantică, dăm de un turn, care ne amintește Castelul St. Angelo, căci este clădit cam în același stil. E în formă circulară și a servit ca *sepulcru Ceciliei Metella* (fiica lui *Quintus Metella*, care a învins în Sicilia pe *Cartaginezi*, și soția triumvirului *Caius*). Sarcofagul de marmură al numitei patriciane se păstrează însă în *palatul Farnese* (din Roma). În veacul XIII familia *Caetani* a transformat sepulcru în fortăreață.

În apropiere este sepulcrul lui *Marcus Servilius Quarto*, descoperit la 1808 în urma sepăturilor inițiate în acest loc de celebrul sculptor *Canova*, precum și acel al lui *Seneca*, filosoful ucis de soldații lui Nero și sepulcrul *Orașilor și Curiatilor...*

Tot aici se văd ruinele *Circului Romul*, în care încăpeau 18.000 spectatori, și *Templul lui Romul...*

Și înainte de-a intra la catacombe, birjarul ne duce într'o grădină, la o ›osterie‹, să-î zicem *Anunziata*, căci așa o chema pe fetișcana care ne aduse vinul ›romanesc‹ (adică din viile dealurilor din Roma), să bem ca să nu ne speriem de morți. Un vin escelent și ieftin: 80 centime litrul.

Catacombele.

Cum mergi spre sud-est pe *Via Apia*, la stânga și dreapta drumului sunt mai multe catacombe, unele descoperite abea de 40—50 de ani. Noi ni-am dus la cele mai mari, *St. Calisto*, prin care lungimea căilor suterane face 17 kilometri. Aici își dorm somnul de veci 170.000 creștini și patruzeci

de papă. Bine înțeles, sunt înmormântați aici pații dela începutul erei creștine, cari mulțumeau dacă se pot ruga lui D-zeu în pace cel puțin sub pământ și nu se gândeau, ca cei de mai târziu, ca mormântul lor să fie monument artistic admirat de lumea întreagă. . . Mare a trebuit să fie însă credința acestor într'adevăr *sfinți* părinți, cari își petreceau vieța în suferanțe, propovăduind acolo învățăturile lui Christos; ba nici așa, ascunși, de parte de oraș, la adâncime de zece douăsprezece metri, într'un labirint luminat de câte un opaiț, nu erau în siguranță dinaintea prigonirilor cohortelor păgâne ale atâtor împărați fioroși.

În mijlocul unei vaste grădini bine cultivate este o căsuță, lângă ea o șandramă de scânduri, unde niște călugări vând tot felul de lucruri: mârgele, făcute din peatră dela mormintele din catacombe (spun ei!), icoane sfinte, copii de pe frescurile găsite în catacombe, și altele. Până să ne adunăm 10—15, cumpărăm una și alta și ne înscriem în cartea mare ce stă pe o masă dinaintea casei călugărești; erau

orele $2\frac{1}{2}$ și deja pân'atunci se coborîseră peste 300 vizitatori, străini din lumea întregă; între altele o ceată de americani. Plătim o liră, cumpărăm fiecare o luminare (10 centime bucata) și sub conducerea unui călugăr (care vorbește franțuzește) ne coborîm în catacombe, pe vre-o 16—20 trepte. Ajungînd jos, într'un fel de vestibul, de unde se împrăștie drumurile suterane, aprindem luminările, destul de subțiri de altfel, pe semne să nu țină mult și astfel călugărul să scape mai iute de noi. De altfel poftă mare n'are nimeni să stea vreme îndelungată în această împărăție a morților... E un aier greu p'acolo, două dame au și leșinat și au trebuit să fie scoase pe brațe, mirosul de umezeală amestecându-se cu al luminilor, într'adevăr, numai bărbați voinici îl pot suporta. Drumurile sunt înguste, în cât doi oameni nu pot merge alături; p'alcurea e loc mai larg: acolo se adunau creștinii la rugăciune și se ved urmele multor altare, precum și mormîntul câte vre-unui papă ori creștin mai de seamă de pe acele vremuri; inscripții

sunt fără număr, după cum în zidăria câte vre-unei capele s'au păstrat și frescuri, foarte primitive însă. Zidărie e puțină, ci totul este numai din pământ; mormintele sunt așezate unul peste altul, câte 8 — 12, d'alungul coridorului în și multe se ved încă bucăți de oase, încât fiorul te cuprinde... În mijlocul unei capele înconjurată de grilaj (de fer) este statuia sfintei Cecilie, care pentru credința lui Christos a suferit moarte de martiră (anul 230). Statuia o represintă așa cum a fost găsită de coreligionarii săi în stradă, omorâtă de soldații împăratului Alexandru Sever: cu trei tăituri la gât și ținând încleștate trei degete, semn că și când și-a dat sufletul s'a gândit la învățăturile creștine.

Dar cine să stea și să înșire câte ni-a vorbit călugărul despre fiecare colțișor din multele căi întortochiate ce am străbătut?... Cărți întregi s'au scris despre catacombe ș'un mare învățat d'acum al Italiei viața întregă și-o petrece căzninduse să descifreze inscripțiile de pe petrele de mormânt și să explice desemnurile de pe ziduri

orî gravate în lespezi de peatră... Ear marele Sienkievitz în romanul său »Quo Vadis« dat-a pagini înduioșătoare despre vieța plină de patimi ce au dus-o prin catacombe creștinii prizoniți. . .

Panteonul.

Ș'am plecat dela mormintele ascunse sub pământ ale întâilor creștini drept la mormintele celor mai mari bărbați ai Italiei: la *Panteon*, așezat în inima Romei, pe pieță cu acelaș nume; e o clădire fără păreche, din toate punctele de vedere. Întâiu: e cea mai bine păstrată clădire din vremea veche; a fost palatul ginerelui lui August, a lui *Agrippa*, eroul dela Actium, ales de Romani de trei ori consul (între anii 63—12 n. de Ch.) Septimiu Sever și Caracalla au mai augmentat acest palat ear la 1608 papa Bonifaciu l'a prefăcut biserică creștină. Zidurile-i sunt groase, numai din blocuri enorme de peatră, are formă rotundă ș'un portal așezat pe opt colonne măiestroase. A doua: n'are ferestre, ci lumina-i vine de sus, căci partea superioară a cupolei este deschisă, încât

ploauă și ninge p'acolo, din care cauză centrul interiorului este mai așezat, ca apa să se poată scurge în gura de canal.

La dreapta, cum întri, este *mormântul* tuî *Victor Emanuel*, un cosciug de bronz, pe care în basorelief vedem coroana Casei de Savoya și spada mareluî rege, numit, pe inscripția de pe cosciug, »Padre dei patria«.

Tot aici, lângă marele său tată, e și monumentul regelui *Umberto*, asasinat la Monza de anarchistul Bresci. Doi lei superbe, ținând în labelle din nainte câte o placă cu inscripții omagiale, depuse de diferite orașe și corporațiuni din Italia, eată ce arată că aici se păstrează rămășițele mortuare ale regelui cavalier. Insuși cosciugul e depus într'o cameră laterală, unde ni-a condus un păzitor (în schimbul unui bacșiș!), și mai târziu se va transporta în mausoleul monumental ce i-se face aproape de Capitol... Am vizitat p'acolo mai multe camere, în trei etage, cari d'asemeni, toate își primesc lumina pe d'asupra, prin sticla groasă din tavan. O zidărie mai uriașe cu greu se poate închipui...

În stânga, dela intrare, lângă un altar, e înmormântat, conform dorinței ce a exprimat când a murit, marele pictor *Raffael d'Urbino*. Bustul lui e d'asupra altarului și o inscripție în marmură înșiră meritele-î artistice.

Tot aici mai sunt înmormențați *Baltazar Peruzzi, Giovanni da Udine, Pierin del Vaga, Taddeo Zuccari* și *Anibal Caracci*, fiecare lângă altar. Cu drept cuvânt, căci dumnezeiască a fost și schinteia ce li-a aprins și hrănit în suflet forța atâtor concepții admirate de lumea întreagă.

În una din sălile laterale din dreapta, lângă camera cu cosciugul lui Umberto, s'a improvisat o capelă, unde zilnic un preot citește misă și cel puțin de două ori pe săptămână asistă și regele și alți membrii ai familiei regale.

În fața Panteonului e o fântână făcută de sculptorul Longhi, pe vremea papei Clement XI; d'asupra gurilor cari varsă apă e obeliscul de granit, adus acolo din templul Isidei și Serapidei.

S. Pietro in Vincoli.

Dumineca Paștilor... Ce am putea face mai cuviincios, decât să mergem la biserică?!... Și să ne ducem anume la biserica ridicată în onoarea celui mai vrednic apostol al lui Christos, alui Petru, nu la catedrală, ci unde se păstrează *lanțurile* cu cari a fost legat S. Petru în prinsoarea din Ierusalim. Însăși biserica este de pe vremea lui Valentinian III, căci soția acestuia, Eudoxia, a construit-o (la 422 d. C.)... Aici se păstrează și una dintre capo-d'operele celui mai celebru sculptor (și pictor în același timp!), statuia lui *Moise* de *Michelangelo*, la mormântul lui Iuliu II... E atâta măiestrie în figura lui Moise și cu atâta artă e sculptată întreaga statuie, că îți vine să te închini... Lucru de artă mai desevârșit nu există și nu-î sculptor mai de seamă în lume care să nu fi fost (orî să nu se fi dorit) să admire această marmură cărei dalta lui Michelangelo i-a dat par'că suflet.

Moise șeade pe scaun și e o minune cui a putut Michelangelo să surprindă și cum a putut să sculpteze în

peatră acea privire de dumnezeiască măreție! Dacă nu făcea decât această singură statuie, Michelangelo fără îndoială ș'atunci era să fie unul dintre marii maiestri ai artei plastice, și dacă n'ar fi decât acest Moise de văzut în Roma întregă, ș'atunci fericit să se simtă cel căruși i-s'a dat puțința de a obosi până aici.

Mai sunt în biserică patru alte statui de *Raffael da Montelupo*, unul dintre elevii lui Michelangelo. Ear *Guercino* a zugrăvit aici pe St. Augustin și alte icoane sfinte, după cum sunt frescuri superbe de *Domenichino*, *Coppi* și alții.

Lanțurile cu cari a fost ferecat S. Petru se păstrează într'o cutie de sticlă, așezată ca p'un altar la care coborâm pe mai multe trepte (în fața altarului mare).

Biserica S-ta Maria della Victoria.

Numită astfel în memoria victoriei ce creștinii au avut la Lepanto asupra Turcilor, bătălie care e zugrăvită pe bandiera sanctuarului bisericii.

Mai celebră este aici »S-ta Teresa în extas«, de *Bernini*. Marele sculptor

s'a întrecut pe sine prin această lucrare a sa. *Domenico Guidi* a sculptat statuia »S-tul Iosif dormind«, *Lamberti* a zugrăvit pe Iosif, *Perugino* a zugrăvit cupola, *Guercino* »S-ta Troiță«. Și întreg interiorul bisericeii e numai din marmură de Sicilia.

Sub conducerea părintelui Dr. *Lupșa* (dela Lugoj) vizităm apoi palatul reginei văduve *Margaretta*, *Pieața Qurinalului*, unde vedem: o fântână, al cărei basin de granit a fost adus aici din Forul Roman, — obeliscul care-i adus dela mausoleul lui August și — ceea-ce e mai celebru — grupa lui *Castor și Polux*, cu doi cai, sculpturi atribuite lui *Fidias* și *Praxistele*s. Grupele acestea au fost transportate aici din ordinul lui *Sixtus V*, ș'anume dela termele lui *Constantin*.

Qurinalul.

Câți-va dintre noi am avut norocul să facem cunoștință cu sublocotenentul *Alberto Ducceschi* (reg. 94, infanterie), tinăr cu multă cultură (a terminat liceul la preoți și a absolvat și dreptul, ear pe de asupra se ocupă cu litera-

tura) și nu se poate mai gentil. Ni-a exoperat ca după amiază să putem vizita palatul regal (părechea regală era dusă la alergările de cai), odinioară reședința papilor.

O splendoare de neînchipuit este interiorul acestui palat. Nu e mirare: e un șir întreg de artiști cari au lucrat întrênsul. Astfel Bernini, Maderno, Fontana, Fuga, Guido Reni etc.

Am văzut sala tronului, sala de dans, sala rococo și sala gobelinilor, precum și alte salete, toate pline cu prețioase lucruri de artă. Dar mai mult am admirat capela Pauliana (făcută de Maderno sub Paul V) și sala unde-s coroanele de bronz, de aur și argint și alte nenumărate lucruri minunate donate de orașe și corporațiunii regelui Victor Emanuel, precum și diferite sute de obiecte cari comemorează împlinirea a 25 ani dela moartea »Părintelui patriei«... toate mărturiile nu numai ale pietății Italianilor, dar și a neîntrecutei lor iscusințe în arta decorativă.

Găsit-u-s'au de altfel și între noi Români pioși, cari s'au dus să înge-

runchie la mormântul lui *Inocenție Micu Klein*, prelatul care în lupta sa pentru Români ardeleni, căzut-a jertfă prigonitorilor și adăpost și scut la maica Roma a mers să caute. . . E modest de tot mormântul din biserica ruteană al marelui episcop român. . . Oare o biserică bogată, cum este cea greco-catolică română, cu prelați cari au venite sute de miș, n'ar putea să-și facă un mausoleu vrednic de memoria lui? . . .

Monte Pincio.

La extremitatea de mează noapte a Romei, pe unde întră Tibrul în oraș se întinde *Monte Pincio*, pe vârful căruia — un platou frumos — este cel mai vast parc, împodobit nu numai cu arbori de tot felul, cu straturi de flori, dar cu sute de busturi, din marmură de Carrara, ale celebrităților italiene. . . Câți bărbați de stat, artiști, învățați mari și generali vestiți a avut Italia, tuturor li-a ridicat bust aici. Am admirat mult bustul lui Machiavelli și Dante.

Priveliștea de aici e încântătoare. Drept în față, spre apus, e Vaticanul.

Pe munte urci din *Piazza del Popolo*, unde-î aşezat un obelisc mare și patru lei, p'a căror gură țîșnește apă. Obeliscul a fost adus aici sub August, după campania victorioasă din Asia.

În coasta dealului, într'o adâncitură, este *statua* echuestră alui *Carol Albert*, din marmură. Drept prelungire, spre răsărit, a parcului e *corso* di Porta Pinciana și d'Italia, care duce până la Porta Pia. . . P'aici se plimbă în trăsură lumea aristocrată italiană.

Tot pe Monte Pincio, extremitatea de Nord, e *Villa Borghesse*, în mijlocul unui parc imens. În palat sunt lucruri de artă d'o rară bogăție.

Ne întorceam spre casă dela Montele Pincio, și eată că pe strada Națională, Depretis și în Pieța Eschilin era public enorm îngrămădit. Elevi de ai școalelor eșiseră cu steaguri și muzică. . . Ce se întâmplă? Se întorcea la palat părechea regală, care fusese la alergările de cai. Am avut astfel prilejul să-î vedem pe suveranii Italiei. . . Regina e o d'o remarcabilă frumseță, brună. Regele e mic de statură dar figură destul de simpatică.

Italienii îl aclamau cu un rar entusiasm. I-am strigat și noi un »trăiască«...

Plecarea din Roma.

Seara — în ziua întâiu de Paști — suntem cu toții în marele restaurant dela gară. Luăm masa împreună.

D-l *Tocilescu* ține un toast, arătând însemnătatea vizitei noastre la Roma, dar spunând că partea poate cea mai grea a campaniei numai d'aci încolo ne așteaptă... Vom urma însă curajoși programul spre Neapoli (aplause viforoase). Profesorul *Clinciu* (București) toastează în onoarea d-lui *Tocilescu* (ovațiunii). Ear scriitorul acestor șire a propus să se trimită primarului din *Ancona*, unde așa de cald am fost primiți, o telegramă omagială (aplause).

Furtuna de aplause izbucni însă numai când întră în sală o vivandieră, cu mândrul nostrul treicilor, și dintr'un coș, tot treicilor, fiecărui congresist român i-se împărți câte un ou roșu, galben și albastru... O delicată atenție aceasta din partea d-lui C. I. Mitilineu... »*Christos a înviat*« suna de pe fiecare

buză și ciocniam veselî ouăle... Când veselia era în toiu, veniră între noi d-nii *Stefan Sihleanu* și *St. Șendrea*, deputați din București, sosiți în ziua aceea la Roma. I-am primit cu ovațiuni.

Vremea trecea însă... »Congresisti rumeni, avanti«, sună în sală și la orele 10 toți eram în tren. Ce mai învâlmășeală până să ne așezăm!... Și ce vuiet, până să pornim!... Am plecat în două trenuri și înghesuiți ca vai de noi, și era frig, ear noi cei mai mulți îmbrăcați ușor, căci numai puțini au avut extrema precauție de a-și lua — palton pentru Neapoli!

Ce ne păsa însă! Aveam să vedem Neapoli!

Imi era mult până să se crape de ziuă, să ved pe unde trecem. După orele patru e lumină. Suntem în regiuni de toată frumsețea... Deal, vale și ear deal, presărat cu case și castele, în depărtare câte un sat și oraș, trecem prin gări fără număr și cu cât ne apropiem de Neapoli, cu atât vegetația e mai bogată. Grădini, d'o ne-spūsă frumsețe, de portocali și lămâi!...

Printre holde-s niște arbori înalți și cu coroană lată... Ear vița se întinde dela un pom la altul, pe sîrmă.

In depărtare munți înalți, vârful lor acoperit cu zăpadă, o minune ce foarte de mult nu s'a mai pomenit p'aici... Și stau pază la fereastră, doar-doar voiu zări Vesuvul...

Cam pela orele 5^{1/2} într'adevăr ved în depărtare p'un vîrf de munte un nor ascuțit, care dispare în scurtă vreme... *Vesuvul*, strîg, și sar la fereastră chiar cei mai somnoroși din vagon... »Ași, nu-î Vesuvul, zice unul, e nor, nu-î fum ceea-ce vedem«... Dar norul se repetă: se arată și ear dispare... Nici o îndoială, e Vesuvul, a cărui fum se împrăștie însă iute, până ce iese altă coloană. Și din ce vremea trece, deslușim tot mai bine... căci trenul ne apropie tot mai mult de Neapoli. Și linia face atâtea curbe, că aci vedem Vesuvul în fața noastră, aci în coaste... Ear munții de cari ne apropiem sunt d'o rară frumsețe: ville până aproape de vîrf... Ce aier și soarele cald cât ne înveselește!...

Intrăm, în cele din urmă, între șire de clădiri, cu acoperiș orisontal de peatră, ici colo câte o casă mai înaltă, dar pretutindenî grădină cu legume... Sgomotul și mișcarea crește. Ne adunăm bagajul, căci eată, vedem în fața noastră — *Neapoli*.

NEAPOLI.

20 *Aprilie.*

Imi vine ca un vis... Să fim dar' în Neapoli, leagănul cântului, izvorul veseliei și cel mai frumos colț din lume?!... Neapoli orașul cântat de poeții a două lumi: poeții romani și cei din vremurile mai noue!... Da, Neapoli trebuie să fie, căci eată, colo e Vezuvul și d'asupra noastră un cer albastru, cum închipui nu și-l poate nimeni, ș'un sgomot în giurul nostru, cum earăși în toată Italia numai aici este...

Mici de statură, sprinteni în mișcări și mai presus de toate vorbind iute, încât om să fie cine-i înțelege, și cântând frasa, de parcă ți-ar spune o melodie, — eată napolitani. Și șarlatani, lucru mare. De nu te vei tocmi cu ei la toate, și cămașa-ți rămâne acolo. Și așa însă au să te mai scoată dator cu ceva, ca să aibă earăși de unde lăsa, ear cu bacșișul trebuie să începi când te urci în trăsură ori în omnibus.

»Per macheroni, Signor«, ne zise vizitiul lângă care ne urcarăm pe imperiala unui omnibus mare, eu și amicul Dr. Novac. Am rîs, ș'am dat, câte zece centime unul. Sunt modesti: cer pentru »macheroni«, nu pentru vin și se mulțumesc cu puțin, se înțelege: când iau fără să dea ceva...

Și eată-ne în gura unei străzi al cărei sfârșit abea-l deslușim. Casele toate mari, câte cu cincîșeaze etagie, cu acoperișul orisontal, cu balcoane pline de verdeață, după cum și cele mai multe acoperișuri sunt terase cu flori. Cu atît mai mare-î murdăria pe jos și mai ales în străzile laterale, înguste, încât abea încap alături patru oameni.

Mergem, dela gară, spre cheiu. Treceam pe o piață, unde lui *Garibaldi* i-se ridică tocmai acum statuie... Numai în Londra am mai văzut așa babilonie: toți strigă; trăsurile merg în goană mare, căruțele, câte cu două roate mari, toate sunt încărcate cu vîrf, în cât bieteale dobitoace (foarte des vezi un bou în mijloc și de celelalte două

părți sunt prinși un cal și un măgar) întind de te cuprinde mila, și necazul — împotriva neapolitanului care dacă nu-î trântit în vârful carului, unde adesea doarme dus, apoi merge alături de vite și le ajută — cu biciul ori codoriștea. Și mulțime de perdevară pe stradă, dar mai ales copii mulți, cari se iau după trăsură strigând și nu se potolesc nici după ce birjarul le arde câte un biciu.

Ajungem în fața unei porți, pe stâlpi cărora sunt două statui de bronz ce ne amintesc pe Castor și Polux de pe piața Quirinal din Roma. . . P'aci e intrarea în grădina Palatului Regal.

Trecem nainte. Lăsăm în stânga palatul regal și Teatrul Carlo, cel mai somptuos și mai mare în toată Italia, ear în dreapta *Galeria Umberto*, și eată-ne în altă stradă lungă, *Via Roma*, care duce până sub deal, la *Capodimonte*, unde este un superb castel regal. Aici a petrecut mai des actualul rege pe când se intitula *principe de Neapoli*.

Descindem la Hotel *Toledo*, unde pentru două lire și jumătate de per-

soană găsim camere foarte curate și luminoase.

Deși n'am durmit toată noaptea, ni-mănuși nu i-a trecut prin minte să se culce, ci în scurtă vreme și-au făcut toaleta chiar damele... Cine să peardă vremea, când ne așteaptă cea mai frumoasă vedere din lume:

Golful dela Neapoli.

Nu știu încotro să-mi îndreptez privirea... M'aș uita tot la cer, d'un albastru pe care zadarnic l'ar căuta cine-va zugrăvit, pentru-că intensitatea și imensitatea nu ni-o poate reda penelul... Aș privi numai marea, acum azurie și ea, după cum e și bolta cerească. În depărtare este însă mai închisă și p'alcurea, unde vântul o răscolește și-i scaldă valurile în lumina soarelui, e argintie... Aș privi vecinic spre Vezuviu, care nu trece o minută două fără să dea semne de ferbere nepotolită din internul său. Aș privi cu nesațiu șirul de munți ce se întind din preajma Vezuviului spre sud până d'asupra Sorrentului, și asemănând, nu știu ce-î mai dumnezeesc: creasta lor

acoperită cu zăpadă, ori poalele lor cari se perd în zarea mării? . . . Dar insula *Capri* cât n'aș privi-o? Se ridică mândră din sînul celei mai frumoase mări, și îndrăsneț se ridică și drept, parcă ar prejmui-o niște ziduri căror puțin le pasă chiar de valurile furioase ale mării; cât despre seninul d'acum, parcă o adoarme. . . căci stă maiestos și într'o liniște care'-ți deșteaptă evlavie în suflet. . .

Rězîmați de balustrada de peatră, stăm așa, într'un extas, minute întregi, fără să vorbim ceva. . . Ci ne tot plimbăm privirea, fără să ne știm hotărî asupra căreia din podoabele din fața noastră să ne oprim definitiv. . . Sub noi stânci mari, aruncate acolo să spargă valurile ce bat într'una țermul. . . Barcagii ni-au și simțit că suntem străini, dau decî năvală asupra noastră, oferinduse să ne ducă pe mare, cu barca. . . Din poesia sublimă a naturii, dăm la realitatea crudă: ear trebuie să ne târguim! Ne cere o liră de persoană, ca să ne ducă din Portul militar, unde eram, până la cel mercantil și îndărăt. Sfârșim tocmeala cu 30 centime de

persoană. Eram șapte înși. Și eată-ne legănați pe valuri și cu cât ne depărtăm de mal, cu atât Neapoli ni-se presintă mai în splendoare și în toată a lui măreție... O mare parte a orașului este adică pe deal, un fel de amfiteatru și peste toate înălțimile acestea, pline de castele superbe și ville drăguțe, stăpânește *Monte S. Martin*, în vârful căruia este o fortăreață uriașă.

... Spre seară, când soarele grăbea în brațele miresei sale, a mării care acum avea culoarea oțelului, am străbătut, pe jos, cheul până la *Posilipo*. Se zice, și eu cred mult, că acesta este cheul cel mai frumos din lume. Mai bine d'o oră mergi tot pe țerm; în stânga, spre sud, nemărginitul mării; ear în dreapta-s terase peste terase, locuite de bogătani lumii și de artiști cari vin să caute — impresii... Pe mare vapoare și vase cu vîntrele vin și se duc; spre sud e minunea de munți d'asupra Sorentului; mai spre apus e *insula Capri*, care cu cât soarele se coboară, devine d'o culoare mai închisă... Și 'n orizontul îndepărtat alte insule... Ș'un aier care par'că

ne întinerește. Intr'o după ameză primim impresii menite a îmbogăți întreaga noastră vieată...

Ș'un parc de toată frumsețea se întinde d'alungul cheiului, un parc larg, cu palmieri cum n'am mai văzut și alte plante, pentru patria noastră »exotice«, dar acolo își desvêlue floarea fără întrerupere, căci cer de vecinică primăvară le ocrotește. In parc sunt statui și cel mai vestit *aquariu* din Europa și sigur, din lumea întreagă.

Ne oprim la »Tratoria Antica Pachianella«, p'o terasă săpată în coasta dealului... Am umblat mult în vieța mea. Dar nici pe malurile Bosforului, nici pe ale Rinului, nici pe culmea dela Rigi ori în fața cascadei dela Schaffhausen și nici chiar pe terasa dela Ostende sufletul meu nu s'a pătruns de admirația ce m'a cuprins aici... Suntem nouă înși, fiecare cunoaștem câte-va părți frumoase din Europa, dar nici unul nu găsește cu ce să compare priveliștea ce ni-se deschide de pe terasa asta... Vedem insula Capri și întreaga panoramă ce ne înfățișează golful dela Sorrento și Neapoli, vedem

Vesuvul și câte orășele toate resfirate pe întinsul cât putem cuprinde cu ochii.

În tot timpul cât admirăm panorama din fața noastră și mâncăm niște pești scump plătiți: hoțul de cârcimar ni i-a socotit o liră unul, a lăsat însă ceva după ce l'am ocărît, — ni-a cântat cu vocea, admirabil, un tinăr napolitan, pe care-l secundau, cu vocea și mandolinele, încă doi tovarășii.

În fața portului militar dela Neapoli este escadra italiană, sosită întru a întâmpina festiv pe regele Edvard al Angliterii. Incrucișătoarele puternice și albe pe întinsul mării par niște lebede... Dincolo, în portul comercial, corăbi d'ale tuturor neamurilor, cu steaguri în fel și chip... O lume întregă, legănată pe valuri cari înspre seară devin tot mai turbate... Sunt superbe cum năvălesc dinspre larg, cu creasta de spumă și culorate viu de soarele roșu ce este înspre asfințite, și se sparg sgomotos de blocurile enorme de peatră ce puterea omenească a pus acolo întru înfrânarea puterii naturii.

Se înserează. Sute de felinare s'aprinde formând un semicerc în golf și

toată lumina asta intensivă se reflectează în luciul mării... Pe vasele de războiu s'aprend d'asemeni lumină. Multime mare stă în port, așteptând să se aprindă câte pe o clipă-două, rețeaua de artificii ce se încearcă pentru serbările regale... Aplause și »evviva« resună când se luminează d'odată și câte două vase... Dela un port la altul în bărci sprintene se duc doritori de a petrece pe apă. S'aud mandoline și cântece, ear lampioanele par niște licurici de mare... Câte odată se roșește, pe câte-va clipe, și vârful Vesuvului... E o priveliște care nu se uită nici-odată!..

O după amiază întreagă și până seara târziu, tot la țerm am fost și o lună dacă am fi stat în Neapoli, tot așa era să facem, fără să ni-se urască, ci din contră, adâncindune tot mai mult în această admirare.

Galeria Umberto.

Una dintre clădirile monumentale moderne nu numai ale orașului Neapoli, dar a Italiei întregi, este, fără îndoială, *Galeria Umberto*, în apropierea pala-

tului regal și cu fațada imponentă spre *Teatrul Carlo*. Având forma unei cruci, cu aripă la fel de lungă (cam de 300 metri lungime și vre-o 20 lățime), galeria aceasta strălucită este locul de întâlnire a lumii elegante. Aici sunt restaurantele cele mai bune, cafenele-concert, librării care sunt adevărate expoziții, postă de unde toată ziua se espedează ilustrate, căci mii de străini petrec mereu în galerie, și până noaptea târziu, fiind *sub galeria* (cu trei etaje) vestita *Sala Margareta*, teatru de varietăți, unde într'adevăr am văzut, în rolul Carmencittei, o italiancă d'o fascinantă frumusețe.

Aici ne strîngeam și noi Români, în fiecare seară, pentru a stabili programul zilei de mâine și dimineața d'aci pornim să executăm programul.

Piața Plebiscitului.

Se întinde în fața palatului regal și a bisericii *S. Francesco da Paola*. Forma îi e circulară și în apropiere de biserică sunt statuetele Carlo III de *Canova* și Ferdinand IV de *Colli*, ear

În mijlocul pieții e o fântână care aruncă apa până la înălțime de 30 metri.

Forma pieții și colonadele din stânga și dreapta bisericii aduce puțin eu pieța S. Petru din Roma.

Biserica S. Francesco da Paolo are o cupolă înaltă susținută de 34 coloane de marmură, precum și picturi de măiestrii Camilo Guerra (S. Iosif), Pietro Benvenuto (S. Ferdinand), Tomaso de Vico (S. Francesco) și Carnuccini (S. Francesco di Paola).

Palatul Regal e zidit dela 1600 încoaci, după planul făcut de Domenico Fontana. Fațada dinspre pieță are 137 m. lungime. De ambele părți ale porții mari sunt așezate în zid câte patru statue, dăruite la 1888 de regele Umberto I. Ș'anume: Victor Emanuel, de Ierace, G. Murat, de Amendolla, Carol III, de Belliazzi, Carol V, de Genisti, Alfonso de Aragona, de d'Orsi, Carlo d'Angio, de Solaro, Federico II, de Caggiano, Ruggiero I Normano, de Franceschi.

Palatul regal are o terasă lungă înspre mare, cu plantațiuni de tot felul.

Și e ușor de închipuit, că terasa oferă o priveliște de toată frumusețea.

În interior sunt saloane cu picturi dela cei mai celebri maestri.

Museul Național.

Un palat enorm, care a servit dela 1527—1615 ca universitate ear până la 1689 ca tribunal și apoi earășî ca universitate (1767). Sub dominațiunea francesă Iosif Bonaparte și apoi Ioachim Murat au aranjat într'ênsul museu, așezând acolo îndeosebî lucruri descoperite la Pompei și Erculanum și alte capo-d'opere adunate de prin Italia întregă.

În vestibul — larg și înalt— pe 12 table de marmură e scris întreg istoricul Museului. Aici sunt statuetele enorme Alexandru Sever și Geniul poporului Roman, și altele mai mici, 8 cari înfățișează consuli romani, apoi Flora, Urania, Oceanul și Nilul.

Multe am admirat și multe ni-a esplicat dl Tocilescu în Sala Epigrafică, unde sunt peste 1500 inscripții eline, arabe, punice și de pe vremea creștină; aici e statua *Ercule* (de atenianul Gli-

gone), una dintre minunile artei plastice, atât ca mărime cât și ca execuție; Hercule ține în mână mărul din grădina Esperidelor.

Alte cincî sale mari și coridoare lungi sunt d'asemeni pline cu statuî, basoreliefuri și plăci mari de mosaic adus, cu multă grije, îndeosebi dela Pompei. Intre altele Scipio Africanu, Nero călare, un cap alui Dante (în bronz) Cain ucizînd pe Abel, zei egipteni etc. etc.

Pinacoteca are pânze de cei mai mari artiști, *Coreggio* și *Raffael* sală separată. Dela acesta din urmă e, între altele, »Familia sfântă«, într'o sală mai mică, dar care ar trebui decretată drept altar sfânt; de *Piombo* e »Inălțarea Mariei la cer«, de *Tizian* »Darul Danaidelor«, de *Salvator Rosa* »Isus între învęțați«, de *Perugino* »Maria cu Isus în brațe«, de *Guercino* »Magdalena pocăinduse«, de *G. Bellini* »Schimbarea la față«, de *Ciampelli* »Intrarea lui Isus în Ierusalim«. Sunt apoi sale întregi cu picturi de cei mai celebri reprezentanți ai școalei Olandeze, Germane și Belgiane.

Artiști din lumea întreagă vin aici să studieze mulțimea de capo d'opere ; sunt unii cari săptămâni de zile stau într'o singură sală căutând mai mult să ghicească taîna prin care maestri d'acum trei-patru sute de ani au dat pânzelor vieată eternă. . . Și alți artiști, mai puțin favorizați de soarte, trăiesc copiind câte un tablou, unul și același de multe ori ani d'a rîndul, pe care-l vînd visitorilor. . . Era o doamnă artistă care de patru luni de zile lucra în aquarel copia »Familiei Sfinte« (de Raffael); copia avea mărimea unui pătrar de coală de hârtie, dar era lucrată pe o placă de os, cu o finețe extraordinară și fidelitate demnă de original. Cerea pentru ea 1000 lire.

Castele și piețe.

Dintre palatele cari împodobesc orașul însemnez *Castello Nuovo*, zidit în veacul al XV, e ca o fortăreață, în fața portului militar, și numai din piatră și cu turnuri; *Castello dell'Ovo* e în mare, și se leagă de uscat printr'un pod; are formă rotundă și e massiv,

de peatră, încât habar n'are de valurile care de veacuri se sbat la picioarele lui. *Castelul S. Martin* e pe dealul cu același nume, de unde e o vedere sublimă, peste întreg orașul și golful Neapoli precum se vede până dincolo de *Pozzuoli* și *Posilipo*, dealuri spre apus de parcul de pe cheu și cele mai plăcute locuri de excursie. Dela Otelul «Toledo» ni-se părea numai în vecinătate acest castel, până să urcăm însă (cu amicii Dr. Novac și Scriban, profesor dela Iași), ni-a trebuit o bună jumătate de oră. Străzile merg în zig-zaguri, formând fiecare sute de trepte.

Piete sunt d'asemeni o mulțime, cea mai largă e *Piața Plebiscitului*, lângă ea *Piața Ferdinand*, de unde pleacă *Via* (Calea) *Roma* (lungă de 2 kilometri și ceva) care se termină în *Piața Dante* (unde e statuia marelui poet); în *Piața Martirilor* e un monument, coloană cu ânger în vârf; jos, la soclu, niște lei superbe. In *Piața Municipality* e unul dintre palatele mari ale orașului, *primăria*. *Piața Cavour* e

lângă Museul Național, așa zicând în mijlocul orașului.

E interesant *Corso Victor Emanuel*, care străbate orașul dela apus spre răsărit, apoi dela sud la nord, șerpuind pe sub deal; poate să aibă o lungime de patru kilometri.

POMPEI.

21 *Aprilie.*

Una dintre escursiunile cele mai magnifice din lume e dela Neapoli la Pompei. . . Abia ieșim din gară, și eată-ne printre grădini d'o nespusă frumsețe. Portocalii sunt încărcăți de fructe, uni dintre lămâi înfloresc deja a doua oară, smochinii-s verzi închiși; unde aș sta apoi să inumăr pomi și atâtea soiuri de flori cari îmbalsamează aierul încropit de soarele dulce al primăverii! . . In mijlocul grădinilor și a parcurilor sunt vile cu terase spre mare. Marea se întinde în dreapta noastră, schimbând culori, căci acum e albastră, și nu trec decât minute până să ni-se arate mai închisă și p'alocurea, unde vântul se joacă cu valurile-î ca niște dantele, mai deschisă, aproape albă. . . In depărtare, unde se împreună cu cerul, o dungă lungă argintie se vede...

De erî tot marea dela Neapoli o admir și totuși d'aici par-că e alta: mai dulce, căci valurile-î nu se sparg decât ici colo de stânci orî ziduri ri-

dicat de puterea omenească, ci se perd în nisipul mărunt al țărmului. . . Și mergem mult, tot așa: privind în dreapta noastră marea aceasta care-ți face impresie par-că ai vedea o fecioară tineră și sglobie; în față Vesuvul din craterul căruia fumul iese neconținut, și un șir de munți, acoperiți cu zăpadă, dar la poalele cărora e cea mai splendidă vegetație și vile albe-s presărate până în preajma gurii vulcanului.

Dăm apoi de teren acoperit numai de stânci. Cactușii cresc p'aici cum cresc pe la noi spini în margine de drum. Omul s'a înfipt însă și el chiar printr'aceste bălării exotice: în coasta vre-unei stânci a mai potrivit câte-va pietri, și gata îi e locuința; în pragul ușei sădit-a un smochin și două trei vițe de vie, și eată-l și cu grădină, pe care a mărginit-o cu zid de peatră, să nu o strice caprele, cari, mă întreb de altfel: ce o fi păscând p'acolo, căci ce e verde, e proprietate împrejmuită! . . . Și totuși e vieață și printre aceste locuri sterpe. Păstorii, băieți tineri, cântă veselii orî îi vezî strânși grămadă, povestind. . . Intr'un loc — nu mi-am

însemnat mica stație — ne-am oprit tocmai d'asupra lor p'un pod de vre-o 15 metri înălțime. Au început să cânte, să sară, să strige, ca să aibă apoi titlu de a ținea pălăria, să le asvîrlim bani. . . Ș'au dovedit că au ochi strașnici și-s tare îndemânatici: prindeau banii cu pălăria și chiar cu mâna.

Maî încolo colibe de pescari. Plasele sunt întinse la soare și-o familie întreagă-î strânsă în giurul focului: prăjesc pește. Îi simțim mirosul. . . Oare au oamenii aceștia conștiință că trăesc sub cerul cel maî dulce și maî senin, că și dacă n'au câmp întins, cu holde mănoase, bogăția mării îi recompensează pentru toate. Marea-î hrănește, dar tot marea este pentru mulți — mormântul.

Cu cât ne apropiem de Pompei, ne depărtăm de țărmul mării. Străbatem ear printre holde bine lucrate, cu rețea întreagă de canale. . . Și-î plin câmpul de muncitori. . . Din distanță în distanță-s hoteluri, ear drumul ce merge paralel cu calea ferată e plin de trăsuri, străini cari se întorc

dela Pompei orî se duc într'acolo. Căci sunt atâția străini p'aici, încât în fie-care oră vine și merge câte un tren și fiecare tren e literalmente plin.

În cincî-zeci de minute eată-ne ajunși în *Valea Pompei*.

Dela gară ajungem, pe jos, în câte-va minute, în orașel. Trecem printre două rënduri de otele și restaurante, ale căror curți sunt fiecare o grădină drăguță.. Mese așternute pretutindenî, ear proprietarul și »camerierii« (chelnerii) ne ies în cale și ne poftesc, recomandu-și fie-care mîncarea și bătura că e bună și ieftină.

Dar noi mergem d'adrechtul la biserică, unde în onoarea noastră se și servește o misă. Biserica e nouă și în altă țeară fiind, ar putea trece drept o minune, atâtea picturi, sculpturi și mozaicuri de valoare sunt într'ênsa.. După ce am văzut însă Roma, nimic nu ne mai surprinde. E de admirat însă ceva și în biserică aceasta: orga! Se zice că în Italia întreagă nu este un instrument ale căruî tonuri să apropie atât de mult vocea omenească.

Din biserică ni-am dus în mănăstire, unde lucrurile de artă dăruite de uni și alții bogătanți formează un prețios muzeu. Mănăstirea servă drept institut filantropic pentru copii; aceștia au cântat și în cor, frumos, că ni-a înduioșat pe toți. E apoi aici o mare tipografie; îndeosebi cărți bisericești, de rugăciuni și icoane sfinte se tipăresc într'ênsa. Ni-s'a dat și nouă, fiecăruia, un pachet întreg.

După ce am ieșit d'aici, ni-am dus, cei mai mulți, la restaurantul »Sanctuario«, unde într'adevăr mâncăm bine și ieftin. Sunt delicioase îndeosebi vinurile. . . Cei mai mulți și-au permis lucsul să bea și »Lacrima Christi«, din dealul de sub Vesuv. Înaintea restaurantului cânta musica orașului, din ordinul ministrului. Ear în pause ne cânta în restaurant niște napolitanî, bărbați, femei și copii, cor complet, așa zicând, cu toate instrumentele lor dulci și sgomotoase. . . Români, cei tineri mai ales, și au cumpărat și ei »castanete« și unde nu le secundau cântăreților, încât nici glasul vecinului nu-l mai puteam distinge! . . .

D'aici ne întoarcem pe jos și peste douăzeci minute suntem la intrarea în *Pompei* (vechi), peste drum de gară. Urcăm un delușor și ajungem la *Porta Marina*, una din intrările principale în vechea cetate.

Ne oprim aci și ascultăm o substanțială explicație ce ne face dl *Tocilescu* despre *Pompei*: cum a fost zidit, cum erau porțile și străzile, locuitorii, comerț, cu un cuvânt, ne face istoricul până în ziua fatală de 23 Noembrie 79 când *Vesuvul* a nimicit acest oraș care deși era provincial, dar după cum vom vedea, se mândrea cu instituțiuni și palate splendide. Ne istorisește cum la 1592 renumitul architect *Domenico Fontana* făcând un conduct de apă, vine la ideea săpăturilor, cari nu s'au putut însă efectui, ci abea la 1748, când un țeran arând, s'a împedicat de zidărie, *Carlo III de Bourbonne* dispune a se face săpături. S'a descoperit atunci numai o parte a orașului și abea sub *Victor Emanuel* celebrul archeolog *Fiorelli* a condus lucrările și a scos de sub pământ partea cea

maï mare a oraşului, așa cum îl vedem acum.

Intrăm pe poartă, care-i îngustă: cât să poată trece un car, ear pentru pietoni e loc la stânga. Pe jos sunt lespezi mari de peatră, în cari se vede cum și-au ros roatele carului loc. La încrucișare de străzi sunt puse pietri pe drumul destinat carelor, ca oamenii să poată astfel trece fără a maï coborî și eventual a călca în apă, pe vreme de ploaie.

Dela poartă imediat, la dreapta, e museul, cu o mulțime de lucruri interesante ce s'au găsit în Pompei. Maï interesante sunt, se înțelege, cadavrele oamenilor și ale animelelor. Sunt puse sub sticlă; că s'au păstrat atâta vreme, se esplică așa: acoperindu-le lava, până să putrezească d'abinele, lava s'a învêrtoșat în giurul cadavrelor așa că a rămas apoi loc gol unde când cu săpăturile, s'a turnat gips, care, dimpreună cu oasele ce s'au păstrat, a luat în cavitatea umplută forma omului.

Și s'a procedat cu atâta grije la această lucrare, în cât s'a putut reda perfect starea în care au fost oamenii

când i-au asficsiat gazurile Vesuvului; cei mai mulți au căzut cu fața la pământ și în chinurile morții s'au încolăcit; un câne s'a făcut ca o roată, pare că și-a mușcat trupul, în durerea ce l-a chinuit.

În dulapuri de sticlă se păstrează uneltele ce s'au găsit pela case.

Intrăm în case, dintre cari multe sunt bine păstrate, se ved până și frescurile de pe pereți (la Lupanare, unde am intrat numai noi bărbații, frescurile sunt obscene!); vizităm *Basilica*, unde se împărțea dreptatea și era locul de întâlnire a negustorilor, *Templul Veneriei*, *Forul Civil*, *Templul lui Mercur și Romul*, *Panteonul*, *Amfiteatrul* (în care încăpeau 20.000 spectatori) vizităm *băile*, niște clădiri cari ar face cinste veacului nostru, atât sunt de solide și bine aranjate. Mult haz am făcut de sala măsurilor, unde într'o lespede de peatră groasă e săpată forma și capacitatea cât trebuie să o aibă uneltele de măsurătoare; pe cine-l prindeau cu ocaua mică, vai de pielea lui, îl pedepseau greu. Vomitorile la cele mai cinșite case ocupă loc de

frunte. E de remarcant, că orașul avea apeduct minunat.

Casele sunt lipite una de alta, curți proprii zise nu-s nicăiri, ci așa numitul atrium, care era decorat cu fântâni săritoare, coloane și statui de marmură. Odăile-s mici, dar tot ce e local public, e mare, splendid, artă și ear artă.

Orî cât ar citi cineva despre orașele romane, ideie deplină nu-și poate face decât numai după ce a văzut Pompei... O mare catastrofă eată cum a contribuit să ni-se păstreze un oraș vechiu și să lumineze istoria celor mai îndepărtate vremuri... Ce bogății imense ni-s'ar fi păstrat, dacă în locul orașului Pompei ar fi fost — Roma?!..

De altminteri nu este descoperit totul, ci chiar acum eată ce scriu ziarele:

•Dall'Osso și Pais săpând la San Marzano și Poggiomarino au descoperit, sub temeliile unei capele vechi, o vilă romană de pe vremea lui August. Nefind acoperită cu cenușe, și fiind mai veche decât erupția care a acoperit Pompei, Herculanium și Sta-

bies, se vede că cenușa de atunci nu s'a abătut pe partea răsăriteană a muntelui. De altfel Pliniu a spus că bătea un vânt dela Sud, care a făcut acest lucru cu puțință. Vila e acoperită cu câțiva metri de pământ și de-asupra ei sunt ogoare arate, etc. Sub temelia ei e o pătură de pământ groasă de 1 metru și jum., iar sub aceasta o pătură de cenușe vulcanică și sub cenușe, sunt mormintele și urmele *unui sat preistoric*. Decî a fost într'o vreme veche, înainte de zidirea Romei, altă erupție a Vesuvului, care a acoperit acel sat. E de crezut că se vor fi păstrat sub cenușă rămășițele acelei civilizații tot așa de bine ca și ale celei din Pompei; decî vom putea să ne îmbogățim cunoștințele asupra locuitorilor preistorici ai Italiei nu se știe până la ce depărtare spre trecut.

Am fost de altfel să privim și săpăturile ce se fac la extremitatea de Nord a orașului Pompei. Ajunseseră tocmai până la desgroparea unei camere, pe polițele căreia erau vre-o cincî vase de lut... Camerele toate sunt bine păstrate și pereții sunt plini cu frescuri,

Și în vreme ce noi visitam orașul desgropat, o altă ceată de Români s'a urcat spre gura vulcanului năpraznic.

Au petrecut acolo ziua întreagă, dar craterul numai dela 300 metri distanță e permis a-l privi. Mai aproape e periculos, din cauza gazurilor ce se degajează și chiar a ploii de lavă ce aruncă din când în când.

CAPRI.

22 *Aprilie.*

E o zi de toată frumsețea și suntem în drum spre una dintre cele mai adorabile insule din lume, spre *Capri*... Ajunși în largul mării, nu știm încotro să privim, atâtea sunt de văzut, și fiecare o raritate. . . În față e insula, în stânga Sorrento, în dreapta Posilipo și Pozzuoli, îndărătul nostru cel mai superb amfiteatru din lume, orașul Neapoli, răsărit parcă din marea albastră și întins până pe vârf de munte pentru a se face una cu cerul albastru. . . Alături e Pompei, în dosul căruia e *Vezevul*. L'am admirat și erii și alaltă erii, dar d'aici, de pe mare, fără îndoială se presintă mai magnific și dacă ar fi ceva și peste superlativ, încă ar fi puțin pentru a-l caracteriza... Nu e mirare dacă în fiecare primăvară sute de mii de oameni, din toate părțile lumii, vin p'aici, să-și uite de toate și zile întregi să nu simtă decât suprema fericire pe care ți-o dă priveliștea aceasta fără păreche în lumea

întreagă și mai presus de ori-ce închi-
puire omenească. . . De câte-va zile
îndeosebi, de când șirul de munți este
acoperit cu zăpadă, Vezuvul și preju-
rimile sale este ceva nespus de frumos.
Parcă marele creator a luat cel mai
măreț munte din Elveția și l'a mutat
aici, la țerm de mare, ca omului să-
dea suprema dovadă de minunăția
întocmirilor dumnezeiești.

E ușor de esplicat, de ce atâția
mari împărați ai Romei uïtau de cele
șapte coline când petreceau p'aici,
încât Senatul deputațiunii peste depu-
tațiunii trebuia să trimită după ei, să-
roage, și să-î conjure chiar, a se întoarce
în capitală. Insuși marele August p'aici
petrecea mai cu dragoste. La Baja
se ved încă ruinele vilei sale
sompтуoase, unde oaspeți plăcuți erau
toți aleși de p'atunci ai poporului
roman. . . Și dacă așa de amar se
jeluia Ovid la Tomis, pe țermurile
mării celei Negre și viforoase, a fost,
desigur, pen-tră-că-și aducea prea des
aminte de zilele fericite petrecute sub
acest cer senin și albastru, scăldat de
razele soarelui care aici pare-că-î mai

prietenos decât ori unde aiurea. Înțelegem de ce dulcele poet Virgiliu își doarme somnul de veci la țărmul acestei mări și de ce Tiberius risca să-și peardă tronul, dar nu putea să se despartă de locurile acestea. Ele, într'adevăr, par a fi create numai pentru desfătare. . . Insuși fiorosul Nerone când petrecea p'aici, avea momente de luciditate: scria versuri, cânta din liră și cu vocea. Și e de înțeles, că de pe aceste plajuri fericite s'a dăruit omenirii cel mai mare geniu, Tarquatto Tasso, a cărui casă familiară se poate vedea, în ruine, la Sorrento.

Pe vasul «Napoli», care alunecă sprinten cu noi spre Capri, e o mișcare continuă și exclamări din mijlocul fiecărui grup. Bătrânul căpitan ne esplică fiecare multe de deal, castel, oraș, vilă și tot ce se vede. De fiecare se leagă câte o amintire. Colo, la Baja e palatul unde crudul Nerone a pus soldații să ucidă pe mama sa, Agrippina, care asasinase și ea pe soțul ei Claudiu, nu însă din dorința ca să-și vadă mai ȳute fiul împărat, ci ca să domnească — dînsa. . .

Tot acolo se văd ruinele temnițelor suterane de pe vremea lui Nero, apoi ruinele palatului care a adăpostit odată pe Octavia, nevasta lui Nero (ucisă, la 62, din ordinul acestui bestial împerat).

Lucullus avut-a și el palat aici și mistuitu-s'au averi întregi cu serbărilor ce aranja întru înveselirea înalților săi oaspeți. In castelul măndru dela Nocera a fost închisă și a murit Elena di Angelo, soția infidelă alui Manfred; la Cuma a fost martirisat (sub Dioclețian) Maxentiu. . .

Și așa mai departe, tot pagini frumoase și pagini de tristă aducere aminte din istoria acestei binecuvântate țări, dar a cărei populațione avut-a, în decurs de veacuri, să îndure multe...

Dincolo de Capri, spre apus sunt o mulțime de insule, între ele și Ischia... Îmă închid ochii, și totuși pare că le văd pe toate, împopulate ca pe vremea cănd aici erau cele mai superbe temple închinăte zeilor strămoșilor nostri, a căror exuberanță de a adora mulți zăi, de a adora ceva văzut, o înțelegi parcă după ce te ai desfătat pe

aceste locuri, cari într'adevăr te dispun a sărbători mult și tot ce Creatorul a făcut, atât de minunat, pe aceste plașuri.

Intreg țărmul de mare și văile de p'aici sunt pline cu ruine de ale vechilor temple. Mai bine s'a păstrat Templul lui Neptun, la Pozzuoli, ridicat de Pompeiu Sextus, drept recunoștință că zeii l'au ajutat la izbândă...

Ajungând însă mai aproape de Capri, toate celelalte dispar. Nu mai vedem orî mai bine: n'avem vreme nici dispoziție să ne uităm la alt ceva, ci privim cu nesațiu, par'că am vrea să ni-se întipărească în suflet fiecare colțișor al insulei... Stâncile uriașe de cari se zdrobesc valurile mării, grădinile de portocali așezate terase peste terase, drumurile serpentine ce crustează corpul insulei, castelul bizar din vârful dela sud-est și atâtea vile ascunse în mijlocul vegetațiunei vecinic în floare.

Ne oprim la

Grota azură.

Sute de bărci înconjoară vaporul... Alți bărcași duc pe visitorii grotei spre un alt vapor, care ajunsese aci

'nainte noastră. Marea-î albastră, cerul d'asupra noastră e albastru și eată-ne în câte-va minute în grota albastră... Suntem trei într'o luntre, ear ca să putem încape prin gura grotei, ne așezăm pe fundul barcarolei... Barcagiul apucă lanțul ficsat în stâncile dela întrare și ca un șearpe se strecoară printre celelalte bărci, cari unele ies, altele întră in grotă.

O surprindere mai mare și mai dulce n'am simțit în vieața mea... Ca și când dintr'o lume de lut — măcar că e frumoasă și lumea asta — aș fi căzut în mijlocul unei lumii de miracol. Grota, lumea asta de miracol, nu e mai lungă decât 50 și lată de 34 metri, totuși, hotărît, îți face impresia celei mai dumnezești minuni... Pe pământ nici nu poate să fie o minune mai mare, ear pe cer singur curcubeul, cu dulcile lui culori, se poate asemăna cu vraja din grotă. Totul e albastru: apă, pereții grotei, barcă și oameni, ear dacă vîri mâna în apă, ea e albă ca argintul... Și albastrul acesta e de toate nuanțele, după cum și lumina, care întră pe gura grotei, este mai

puțin orî muî mult intensivă, după cum e afară soare și cer și vântul care răscolind valurile, frânge razele solare...

În fundul grotei e un loc mai ridicat. Două băieți, îmbrăcați ca de baie, stau și așteaptă. Ne târguim cu ei: pentru o liră și jumătate unul sare în apă și-l vedem întreg sub apă, fosforescent, ca argintul cel mai strălucitor... Sunt și câte două-zei de bărci d'odată în grotă, dar atât de mult rămânem cu toții fermecați de vederea asta negrait de dulce, în cât stăm muți de surprindere, căscăm numai ochii și cel mult se aud exclamări de uimire... Până și bărcășii, sgomotoși de altfel și limbuți, tac, par'că ar fi în biserică.

Ne despărțim așa de greu de acest delicios albastru, dar trebuie să lăsăm loc altora.

Pe uscat.

Ne întoarcem pe vapor, care ne duce apoi în partea de sud-est a insulei, unde țărmul e mai accesibil. Debarcăm și ne împrăștiem, grupuri-grupuri, pela restaurantele de pe coasta insulei,

Pe terasa dela »Continental« ni-se servește un prânz bun, pentru trei lire de persoană, cu vin — alb ori roșu, tari d'opotrivă... Sute de lire să dai însă pentru priveliștea ce ni-se înfățișează. Ca într'un semicerc, ale cărui capete se perd în mare, vedem munții d'un albastru închis și cu vârful alb... In mijlocul lor Vesuvul, aruncând mereu coloane de fum, care plutește cât plutește pe cerul albastru și apoi se împrăștie fără urme... Pe coastele munților și până unde poalele lor se scaldă în marea d'un albastru intensiv, vedem pete alburii, galbene și altele d'o culoare nedeslușită: sunt vilele, castelele și palaturile din Pozzuoli, Posilipo, Neapoli, Pompei, Sorrento și alte localități... Sub noi, la adâncime de vre-o cincizeci metri, e marea, ale cărei valuri se risipesc printre stânci... O droaie de copii, în luntri, fac sgomot și ne cântă, până ce nu-î împăcăm aruncându-le bani, pe cari îi scot și din apă... La masă ne cântă niște »napolitani«, așa le zice, vor fi însă de pe insulă. Dacă n'ar fi atâtea de văzut pe insulă, nu ni-am mai deslipi de pe terasă...

Pe drum ce urcă în serpentine, ne ducem la *Anacapri*, așa se numește o parte a insulei (nord-est) și d'acolo până în vârf, la primărie.

Aici sunt prăvălii, mai ales cu ilustrate, tablouri și obiecte de lucș; mulțime de străini pretutindenii... Și peste drum de primărie o casă cu terasă pe acoperiș, de unde priveliștea e încă și mai largă. Italianul isteț trăiește numai din bacșișul ce dă fiecare visitor, deși casa întreagă nu cuprinde mai mult de vre-o treizeci metri pătrați.

Drumul însă pân'aci e cel mai frumos din câte mâna omenească a putut să croiască într-o astfel de insulă, perlă a mării Tirenene... A avut gust Tiberiu, care și-a ridicat aici palat strălucit și milionarul Krup, a cărui vilă e pe coasta apuseană a insulei, ear a știut unde să se retragă de sgomotul lumii, dar în cel mai curat aier și în mijlocul grădinilor de cari doar numai în povești se mai pomenește...

In fața Sorrentului.

Dar vaporul a dat deja două semnale. Trebuie să ne întoarcem. Pe

bord e un sgomot și veselie ș'un târg întreg: Italience nostime vînd mărgelile și diferite alte lucruri de coral. În vre-o patru bărci cîntă un cor întreg, cu vocea și instrumentele... Adună câte-va lire... Interesant este marinarul — orî ce-o fi — care, repezindu-se chiar dela distanță, prinde în apă baniș ce-î aruncăm, cufundându-se după ei pînă la adîncime de 4—5 metri... Așa ochi, raritate... S'a ținut pe apă mai bine d'o oră și gura-î era plină de baniș ce i-a prins în adîncul mării.

Ni-a urmărit și după ce s'a ridicat ancora.

La reîntoarcere, din delicatețe, căpitanul a făcut o abatere dela drumul obicînit: ni-a trecut prin fața Sorrentului, aproape, să vedem și frumsețea asta...

Și pe cînd am ajuns la Neapoli, golful întreg era scaldat într'o mare de lumină. Țermul, cu sutele de felinare, presinta un aspect feeric.

FLORENTIA.

24 Aprilie.

Nu înzădar i-se zice *grădina Italiei*, ci cu drept cuvânt ! Şi fiecare palmă de pământ sfinţit este, pentru-că nu e oraş în lumea întreagă, care să fi fost patria atâtor genii şi să fi adăpostit atâţia preoţi ai artei... Divinul *Dante*, părintele poeziei italiene, aici a văzut lumina zilei, şi dacă frământările de pe acele vremuri de întuneric au adus cu sine ca purtătorul făcliei pentru lumea întreagă să fugă din patrie, azi cea mai frumoasă piaţă din Florenţa cu statuia nemuritorului poet este împodobită. *Donatello* şi *Cellini*, măiestri sub dalta cărora marmora prindea graiu, aici s'au născut. *Michelangelo*, acest atlet între genii, născut în apropiere, la Caprese, tot în şcoala florentină s'a format, căci maestrul florentin *Rossalino* i-a fost întâiul povăţuitor... Pe *Machiavelli* parcă nici nu-l poţi pronunţa, fără să-ţi aduci aminte de — Florenţa. . .

Şi aşa mai departe, sunt o mulţime cari în Florenţa s'au născut, aici

au învățat și s'au ilustrat și d'aici au plecat în lume să ducă mai departe lumina și adevărul, pentru propagarea căruia nu s'au speriat nici de martiriu... La San-Marco din Florența se poate doar vedea ș'acum celula îngustă în care a pătimit *Savonarolla* și de unde spre rug l'au pornit pe dominicanul erou. . .

Orî cât e de mare și supărător vuietul din giurul meu — căci două sute de Români fac sgomot dându-se jos în gară — sufletul meu se perde în contemplați. . . Sunt dar pe pământul și-n orașul unde arta înflorește chiar și când Italia întregă se sbătea de altfel în chinuri grele?! . . Unde s'au scris versuri în limba care sute de ani a fost legătura cea mai intimă dintre frații politicește vrăjmași adesea cruzi din cale afară! . . .

Și ce frumos a fost dela Roma până aici. Panoramele, cari ne vrăjesc anii copilăriei nevinovate, doar să-mi fi făcut așa impresie. . . Mă și întrebam: cum poate să fie Florența o grădină mai frumoasă, decât grădina asta imensă pe care o străbatem, grădină în care

deal și vale se perindă într'o variație cum rar se mai pomenește. Și multă vreme, cât mergem așa, spre mează noapte, în spre răsărit un șir de munți ni-se arată cu pleata lor albă... Treceam apoi pe lângă un lac mare, *Trasimene*. La 217 n. de C. aici a bătut Hanibal oștirea romană condusă de consulul *Flaminius*... Și cum stau la geam, privind lacul ce se întinde spre răsărit de calea ferată, până sub munți, îmi vine ca și când aș asculta o poveste și aș vedea cum năpraznicul Hanibal trece cu vitejii săi călare prin valuri și surprinzând tabăra romană, o pune pe fugă, și spaimă împrăștie în Italia întreagă... Și nu-i pasă viteazului mare că în lupta incinsă și-a pierdut ochiul, săgetat d'un Roman, ci ca o săgeată ajunge sub zidurile puternice ale Romei, încât *Hanibal ante portas* era pe buzele fiecărui roman și pentru întâia oară stăpânii lumii se cutremură...

Suntem în valea râului *Arno*. Și mergem binișor, tot aproape de țăr-mul lui, străbătând tunele o mulțime, dar mai presus de tot desmierdân-

du-ne privirile asupra văii acesteia largi, cât cuprindem cu ochii, și toată valea-i ca o grădină, cu vile nenumărate și-i prejmuită cu șiruri de munți în stânga râului ear în dreapta, spre apus, coline mai dulci.

Admirasem, nainte cu câți-va ani, valea Rinului și-mi închipuiam că vale mai frumoasă nu există în lume. E romantică, nu-i vorbă, dar ceva mai dulce și mai senin ca valea Arnului nu-mi pot închipui și dacă ar fi să aleg, de trei ori după oaltă m'aș duce la Florența, și numai după aceea aș dori să mai ved Neuviedul ori Colonia.

Domul.

Domul (S-ta Maria de Fiore), a cărui zidire a început la 1298, sub papa *Bonifaciu VIII* dominează peste întreaga Florență. Cupola este opera lui *Brunelleschi*, unul dintre marii arhitecți ai Italiei. . . Fațada, numai din marmură albă, neagră și verde, este fără păreche în lumea întreagă. De altminteri exteriorul mândrei clădiri este fără asemănare: tot e din marmură (albă, neagră și verde), și fațada

ăre atâtea ornamentațiuni, desemnurile (porți, trei la număr, ferestre rotunde, tot trei la număr, chenare și stâlpi) d'o așa armonie și d'o așa de-sevîrșită executare, încât stai înmărmurit. Indeosebî cele trei porți, cu mozaicul și basoreliefurile d'asupra lor, represintînd deosebite scene din biblie sunt adevărate minuni ale artei arhitectonice. *Sarrocchi, Pasaglia, Giovannetti, Rafael Romanelli, Tassara, Zochi, Paganucci* și alți maiestri mari ai Italiei și-au nemurit numele prin aceste decoururi ale Domului.

Interiorul nu e mai puțin bogat. •Incoronarea Fecioarei•, mozaic de Taddeo Gaddi, d'asupra porții celei mari, chiar acum s'a restaurat. Frescurile d'aici sunt de *Santi de Tito*, elevul lui Michelangelo.

Ceea-ce face interesant interiorul, e că el e decorat nu numai cu icoane sfinte, dar și cu statui, portrete și basoreliefuri cari represintă diferiți bărbați celebri ai Italiei.

Astfel vedem reliefurile medalii ale lui Galileo, Americo Vespucci, Ficino, Toscanelli, de *Galducci*; apoi

Nicolo Acciaoli și Filipi Scolari, de *Passagli*.

Aici e monumentul sepulcral al lui Brunelleschi și alui Lorenzo dei Medicis.

Statui celebre sunt: Stul Matei și Copilul cu flori de *Donatello*, Stul Marc, de *Aretino* și S-tul Petru, de *Bandinelli*, ear de *Michelangelo* este grupa: »Punerea lui Christos în mormânt«. Lungimea Domului e de 154 metri, lărgimea 93, ear înălțimea 114 metri.

Alături de dom este *Campanile* (turnul clopotelor), care singur e un capo d'operă (de *Giotto*); clădirea lui a început la 1334 și după moartea lui Giotto s'a desevisit în curs de mai mulți ani sub conducerea maiestrilor *Pisano*, *Talenti* și *Taddeo Gaddi*. Tot e din marmură de mai multe culori. Basoreliefurile și statuiele ce-l împodobesc sunt de *Andrea Pisano*, *Giotto*, *Luca della Robia*, *Donatello*, *Zuccone*, *Aretino* și alții.

În fața Domului este *Baptisteriul*.

Indeosehî porțile (de bronz) ale acestei clădiri sunt obiect de admirare. Ele represintă, în baso-reliefuri, scene

biblice. Sunt așa de perfecte, încât Michelangelo a zis că ar merita să fie decor al porților raiului; sunt făcute de *Ghiberti*, pe când era tinăr, de 23—24 ani, după desemnurile unor maestri ca *Brunelleschi*, *dela Quercia* și *Simon da Colle*.

În interior, între altele, este monumentul papei Ioan XXIII, de *Donatello*.

Santa Croce.

Două zile d'arêndul, ore întregi, am petrecut printre zidurile acestui Panteon cu lumină sombră, dar unde-și dorm somnul de veci cei mai mari genii ai Italiei: *Dante*, *Michelangelo* și *Machiavelli*. . . Și mulți alții, de mai puțină importanță, aici sunt îmmormîntați, parte în biserică, parte în coridoarele și în curtea din dreapta bisericii (cum întri).

Monumentul sepulcral al lui *Michelangelo* e opera mai multor artiști, elevi de ai marelui maestru. Astfel, pictura d'asupra monumentului (de marmură albă) e de *Lorenzi*; două ângerî ridică două perdele, de desubtul cărora apar și alți ângerî. Într'un

cadru de sus al monumentului e Isus Christos, ducând crucea, de *Vasari*. P' o lespede enormă, de marmură albă, sunt trei figuri, trei femei d' o frumusețe clasică; ele represintă Italia care plânge, răzimându-și capul de mână, și cotul acestei mâni e rezemat de mâna stângă ce se odihnește pe genunchele drept; figurile din dreapta și stânga represintă musele (sculptura și pictura), toate trei operele lui *Cioli*. Tot pe această lespede, la spatele Italiei întristate, din marmoră ceva mai închisă, e cioplit o formă de cosciug, în mijlocul căruia, pe un soclu, e așezat bustul lui Michelangelo, de Lorenzi.

În apropiere, partea dreaptă, cum întri în biserică, este înmormântat *Dante*. Sus, pe monumentul ca un altar, e bustul poetului, în dreapta o figură, Musa (poesiei) care plânge, ținând în mâni o cunună, în stânga altă figură. Italia, închipuită printr' o femeie; toate aceste sculpturi moderne de *Ricci*.

Dăm mai departe de monumentul *Alfieri*, de *Canova*.

Cel al lui *Machiavelli* e de *Spinazzi*. Zeița justiției ține în mâna stângă balanța, ear în dreapta bustul lui *Machiavelli*.

Donatello are apoi aci o statue celebră: »*Annunziona*«, din granit. Urmează monumentul poetului *Leonardo Bruni*, de *Rossalino*... Mai încolo, tot pe partea dreaptă, monumentul *Rossini* (marele compositor), unde e o statue, *Armonia*, d'o rară perfecțiune, opera lui *Casioli*.

Dăm apoi de *Capela Medicis*, cu picturi de maiestrii *della Robbia*, *Giotto* etc. In sacristiu sunt frescuri de *Giovanni da Milano* și *Agnolo Coggi*.

In fundul bisericii, în capela a treia, este monumentul prințesei *Charlotte* și *Iulia Bonaparte*, de *Bartolini*, superb prin simplitatea sa. Sub bustul uneia din prințese - inscripția mândră: »*Digne de son nome*«...

D'asupra altarului d'aici, pe două plăci de marmoră sunt gravate numele mai multor patrioți din Toscana căzuți în luptele dela *Montanara* și *Curtatore* (1848).

În *Capela Bardi* (partea stângă a bisericii) e Restignirea, de *Donatello*, și mausoleul contesei *Zamoyska*, de *Bartolini*, monumentul *Cherubini*, de *Fantacchioti*, *Donatello*, de *Luchesi*, *Americo Vespuccio*, *Galileo Galilei* etc.

Biserica aceasta (lungă de 116 m. și largă de 39 m.) are fațada spre piața cu același nume.

E clădită la 1295, dar d'atunci s'a mai renovat, astfel fațada — din marmură albă, cu deseneuri ce ne amintesc Domul — s'a făcut de arhitectul *Matas*, din ordinul papei Pius IX (1857).

În mijlocul pieței este statuia din marmoră de *Cararra* a lui *Dante*, capo-d'operă a sculpturii moderne italiene.

Santa Maria Novella.

O piață mare, una dintre cele mai mari în oraș, locul de întâlnire al congresiștilor români împrăștiați pe diferite otele. Într'un colț al pieței este catedrala cu același nume. Zidirea ei a început la 1279, sub conducerea arhitecților *Fra Sisto da Firenze* și *Fra Ristoro da Campi*, și alții

după moartea lor. Fațada s'a terminat abea pela 1470, după planul lui Leon Batista Alberti. Are o lungime de 99 și lățime de 28 m.

Michelangelo zicea că biserica asta e mireasa sa, atât o admira.

Interiorul e bogat în frescuri și icoane sfinte de maestri ca Giotto, Gaddi, Silvio și Tadeo da Fiesole, Machietti, Ghirlandaio etc.

Intre alte lucruri celebre, în Capela Gaddi este »Restignirea« de Brunelleschi; capela Spaniolă e vestită pentru frescurile sale multe (de Gaddi și Martini), cari represintă scene biblice și câte-va portrete.

În piață sunt așezate două obeliscuri, din marmoră de Seravezza... De trei sute de ani stau acolo și vremea par'că li-a fost mamă dulce, atât de bine-s cruțate.

Signoria.

Eată un colos — delicat. E ca o cetate, numai din peatră, în patru colțuri, dar atât ferestrele bine tăiate, cât mai ales chenarul superior, d'asupra cu șirul de ferestre mai mici și întretăierea extremității de sus a zidului dau

întregei clădirii un aspect drăguț. Se mai adaogă apoi turnul (înalt de 94 metri), d'asemeni numai din peatră, zidit cu atâta măiestrie și care pare că stăpânește întreaga împrejurime... Iși poate închipui orîși-cine, că e un aspect rar în felul lui de pe terasa superioară deschisă a turnului. De dimineață și până în seară nici nu lipsesc d'acolo visitorii, cari așa zicînd sorb cu privirea tot ce li-se înfățișează din acea înălțime.

Înălțimea acestui palat (*Vechio*, cum îi mai zice) este cam cât a unei case moderne cu 5 -- 6 etage și fațada are o destul de modestă poartă ear ferestre șapte într'un rînd. Clădirea lui s'a decretat la 30 Dec. 1298. Acum servă ca local primăriei, odinioară era palatul Signoriei Florenței, care stăpînea peste republica Toscaneî. La 1234 a fost restaurat ear la 1565, când s'a serbat nunta Annei de Austria cu Francisc I, mare duce de Toscana, interiorul lui a fost înfrumșețat cu frescuri de cei mai celebri pictori.

În interior sunt două săli istorice: cea mare, numită »Cinquecento« și

alta mai mică, »Duecento«, Cea din-tâiu (reclădită la 1495 de Cronaca) e bogată îndeosebi în frescuri și statui, și în amândouă sunt gobelinuri superbe ș'amândouă au fost martore multor scene ce au îmbogățit vieța Medicilor și însași istoria Florenței. Ușa acesteia din urmă e opera lui Donatello.

Pieța Signoriei are însă un mare cusur : e mică și palatul numai din două părți e liber, încolo numai o uliță strîmtă îl desparte de alte clădiri.

În fața palatului, drept decoruri mari ale pieței, sunt așezate două grupuri de statui : Hercule și Cacus, de Baccio Bandinelli și Fântâna lui Neptun, de Bartolomeu Ammannati ; Neptun are o înălțime de 6 metri, e din marmură albă, sculptat la 1563.

În apropiere de fântână e statua ecuestră alui Cosimo I (din bronz), având pe soclu diferite scene în basorelief, toate lucrate de Giovan Bologna (1594).

Loggia dei Lanzi.

Fericită țeară, în care iubirea de artă a dat naștere acestei logii!...

Intr'un colț al pieței Signoriei, unde începe altă galerie vestită, *Uffizi*, e o clădire de piatră; pe trei arcuri se sprijinește acoperișul lat. Fațada, cu cele trei arcuri înspre piață, e simplă, dar rar vei găsi ceva să-ți facă impresia unui capod'operă arhitectonică mai clasică. . . Chenarul superior, din piatră, e sculptură pe care ai putea-o asemăna cu dantela fină, atât de perfect e lucrat.

Pe terasa asta sunt așezate opere de artă, statuî cari prețuiesc milioane.

Urci terasa pe treptele de sub arcul din mijloc. În stânga și în dreapta sunt câte un leu. Cel din stânga e de Vacca, celalalt, precum și cele șase vestale așezate în fundul terasei, la perete, sunt aduse dela Roma, din Vila Medici, și sunt opere eline din clasicitate.

Răpirea Sabinelor, Hercule și Centaurul, de *Gian Bologna*, grupa Perseus de *Cellini*, Răpirea Polyxenei de *Fedi* (de marmoră albă) și Iudita (din bronz) de *Donatello*, fiecare un capo d'operă celebru în lumea întreagă și

iubitoriî de artă vin de pretutindenî să le admire.

Terasa asta, logie, cum o numesc Italianiî, e de altfel opera lui Orcagna, e clădită între anii 1355 — 1376.

Galeria Uffizi.

Din pieța Signoriei imediat, între Logia Lanzi și Palatul Signoriei, începe *Portico degli Uffizi*: câte un coridor larg, în stânga și dreapta, cu nenumărate coloane; străbătând pasagiul, ajungem la țermul Arnului.

Printre coloanele multe, în cavi-tăți de ale zidului, sunt 28 statuî moderne, între cari Cosimo senior, de L. Magi, Andrea Orcagna, de Bazzanti, Giotto, de G. Duprè, Donatello de Torrini, Leonardo da Vinci, de Pampaloni, Michelangelo, de Santerelli, Dante, de Demi, Petrarca, de Leoni, Boccaccio, de Fantacchiotti, Machiavelli, de Bartolini, Americo Vespucci, de Grazziani, Galileo, de Costoli, Cellini, de Cambi etc. toate din marmora albă.

Palatul acesta cu două aripî e zidit de Vasari, între anii 1560—74 și adăpostește în coridoarele și în cele

24 săli ale sale capo d'opere cari constituiesc cea mai mare comoară nu a Florenții numai, dar a întregii țări.

Despre fiecare vestibul s'ar putea scrie o carte întreagă, atâtea lucruri cuprinde. Mă voiu mărgini să amintesc numai pe cele mai celebre: Venus odihnind, Flora și Tăran tinăr, de Tizziano, Cina cea de taină, de Veronese, Nunta din Cana, de Tintoretto, Bătălia D'Yvry (Henrich IV) de Rubens, Susanna, de Guido Reni, Răpirea Sabinelor, de Castelli, Fornarina, Madonna la fântână, de Rafael, Familia sfântă, de Michelangelo, Fecioara rugându-se la picioarele lui Isus și Capul S-tului Ioan, de Corregio, Isus între învățați, de Caravagio. . .

Sunt sute și sute, tot de măiestri mari și reprezentând toate școlile, fiecare în sală separată. Se înțelege, cele mai multe sunt dela măiestri renașterii italiene.

Numărul statuelor și busturilor este de mai multe sute.

Cea mai celebră este *Venus* zisă *de Medici*, una dintre minunile mari

ale artei clasice eline; este opera lui Cleomenes, fiul lui Apolodor din Atena. A fost găsită între ruinele vilei lui Adrian, la Tivoli, aproape de Roma, și la Florența s'a adus sub Cosimo III. În sala optunghiulară, numită *Tribuna*, — unde-î și Venus — se află: Faunul dansând, care se atribue lui Praxisteleș și a fost restaurată cu multă istețime de Michelanghelo; Apolino și Inelele, toate capo d'opere clasice eline.

În sala *Niobe* este statuia Niobei, a copiilor săi și a învățorului acestora... Șease-sprezece statui sunt aici (între cari mai multe niobene, femei, Psyche, Iupiter, Neptun și Pompei), toate artă desevărșită; au fost găsite la Roma și au fost cumpărate cu 300 scuzi; la Florența li-a adus Petru Leopold (de Medici).

Sunt apoi săli întregi pline cu diferite lucruri de artă: cutii, pietri gravate și încrustate, inscripții în tot felul de limbi, mese de mosaic etc. etc.

Aici e apoi cea mai bogată colecție de desemnuri originale dela cei mai mari artiști din lume, ș'anume 32.000 bucăți; o parte sunt expuse

sub sticlă și pe ziduri. Au fost adunate de Leopold de Medici; în două săli sunt portretele pictorilor celebri, începând cu cei din veacul renașterii și terminând cu cei moderni. Bine înțeles, cele mai multe sunt de pictorii italieni.

Din aripa dreaptă a palatului duce, peste Arno, și peste un șir lung de case, un coridor până la *Palatul Pitti*.

Palatul Pitti.

Frumsețile lumii toate de le vei fi văzut și tot ce mâna omenească s'a întrecut să facă, chiar ș'atunci o să rămâi înmărmurit în fața palatului Pitti, dar mai ales după ce ai văzut interiorul lui și te ai plimbat prin grădina sa, zisă *Boboli*.

Palatul e zidit la picioarele unui deal, din lespezi mari de peatră necioplită, orî mai bine: cioplită așa fel, că pare acum ruptă din stânci uriașe; lespezii, și de câte doi metri de lung unul, sunt așezați peste olaltă cu o rară iscusință și dau palatului un aspect maiestos și puțin cam sombru, de

oare-ce e de culoare închisă și n'are nici turnuri, nici alte podoabe externe, ci totul e simplu, dar îți face impresia tăriei, încât juri că o să dureze cât lumea.

La poarta de mijloc stă pază un soldat, căci palatul este proprietate regală. În aripa stângă, pe unde palatul Pitti se leagă (prin vestitul coridor zidit de Vasari, sub Cosimo I, la 1564) cu palatul Uffizi de peste Arno, este intrarea în *galerie*.

Tot p'aici e intrarea în grădină. Florentinii spun că grădină mai frumoasă nu-i în lume. Și nu exagerează... Am nimerit într'o zi, când publicul n'are intrare acolo. Am spus însă directorului palatului că suntem congresiști români, în trecere spre casă, și ni s'a dat voie să intrăm. Ba s'au strecurat cu noi și câte-va franțuzoaice.

Grădina se întinde p'o coaste de deal. Cărări umbroase, cu arbori fel și fel, straturi de flori, garduri vii de tufe în floare, statui de marmoră și bronz, terase o mulțime, eată ce-i p'aici. Urcăm o bună jumătate de oră

ș'ajungem la o vilă așezată într'o pădure de trandafiri; mirosul lor dulce ne îmbată și cântul de pasări ce răsună ne ridică par'că în slavă. Și e o priveliște d'aici asupra Florenței, ea însași „grădina Italiei”, priveliște încât îți vine totul o poveste. În față vezi *Domul*, pe lângă care casele înalte sunt ca o droaie de copii în giurul unui om mare. — Vedem *Palatul Signoriei*, cu turnul înalt și subțire care par'că veghiază asupra întregului oraș. . . Și câte alte palate și biserici strălucite, printre cari curge maiestros Arno cel argintiu.

O zi întreagă nu ni-am fi mișcat d'aici, dacă am fi avut răgaz. Ni-am pus însă gând să vedem cât mai multe.

Să vedem anume una din podoa-bele și bogățiile lumii: *galeria* din palat.

Delavrancea mi-a vorbit adeseori cu încântare de cele ce sunt aici. Mă miram că el, care a văzut bogățiile Parisului și dela Versailles, păstrează o așa pietate lucrurilor de artă dintr'un singur palat. . .

Da, un singur palat, și nu e așa de mare, ca Uffizi de pildă, ori ca Va-

ticanul, dar singur această galerie d'ar fi în lume, și omenirea ș'atunci ar putea să se simtă bogată, atâtea capo d'opere sunt îngrămădite aici. Par'că din tot ce a fost frumos și miraculos, s'a ales fruntea. De numele familiei de Medici se leagă și multe ticăloșii, dar dacă pe terenul artei n'am avea să-i mulțumim decât cele ce a strâns aici, numele Medici ș'atunci cinstit să fie din veac în veac!...

Sunt 500 de pânze celebre și statuî d'asemeni multe. Și întreg interiorul este de o strălucire rară: tavanurile toate artă, cu ștuc aurit și frescuri de cei mai însemnați pictori ai Italiei.

Insemnez pe cele mai vestite: Logodna Stei Caterini, Magdalena, Bacchanale, Adorarea Păstorilor, de *Tizian*, Papa Leo X, Magdalena Strozzi Doni, Madonna dell' Impannata, Madonna della Seggiola, Madonna del Baldacchino, Vișiunea lui Ezechia, de *Rafael*; Invierea lui Isus, Coborîrea de pe cruce și Venus, Amor și Vulcan, de *Tintoretto*; Moartea Magdalenei, Rebeca la fântână, Cleopatra, S-tul Petru în

lacrime, de *Guido Reni*; Maria Magdalena, de *Perugino*; Madonna de Rosario, Maria Fecioară cu Isus, Madonna, de *Murillo*; Cele trei parce de *Michelangelo*; Ulyse pe insulă, St. Francisc, Nimfele surprinse de Satyrî și Urmărilor războiului, de *Rubens*; Moartea Magdalenei, de *Rustichino*; Luarea de pe cruce, Sfânta Familie, Urcarea la cer a Mariei Fecioare, Madonna în glorie și patru sfinți, Bunavestire, portretul său și al nevestei sale, de *Andrea del Sarto*; Femeile la mormânt, de *Veronese*; Adam și Eva, de *Alberto Dürer*; Fuga în Egipt, de *Van Dyk*; St. Sebastian, de *Guercino*; Isus între evangeliști, Madonna pe tron și Luarea de pe cruce, de *Fra Bartolomeo*, Triumful lui David, de *Rosseli*.

Dintre statuî însemnez: Venus, una dintre capo d'operile vestite ale lui *Canova*, Cain și Abel, modelate de *Duprè* și turnate în bronz, de *Papi*; un bust (în marmură) alui Napoleon I, Femeile nainte de baie, și altele. Artistică este apoi odaia de baie.

Palatul e zidit de marele architect *Brunelleschi*, la 1440, și a fost lo-

cuința lui Luca Pitti; la 1549 a fost cumpărat apoi de Eleonora di Toledo, soția lui Cosimo I. Are o fațadă de 210 m. lungime. A costat, pe acea vreme, numai 9000 florenți în aur; acum numai zidăria prețuește cel puțin un milion, ear ce este într'ênsul și grădina, mai multe zeci de milioane.

Piețe, Poduri.

Dintre piețe cea mai plină de mișcare și împrejmuțată de palate mai pompoase e pieța *Victor Emanuel*, în mijlocul căreia este statuia (călare) a marelui rege. Pe pieța S.-Marco e statuia generalului Fanti, pe pieța St. Lorenzo e statuia lui Cosimo I, de Bandinelli; statuia lui Dante, de pe pieța Santa Croce, e opera lui Pazzi și a fost ridicată la 14 Maiu 1865. Lucruri de artă sunt încă în pieța Demidoff, ear pieța Independenței e cea mai mare dintre toate.

Cele două părți ale orașului sunt legate ca șapte poduri, dintre cari Ponte Vecchio e vestit nu numai pentru prăvăliile sale, dar pe aici trece și coridorul mare ce leagă între olaltă palatele Uffizi și Pitti.

Amândouă țărniș Arnului, împreună cu podurile, oferă o priveliște de neuitat. Seara ferestrele palaturilor sunt scaldate în lumină, ear în fața otelurilor de pe cheiul »Lungarno« grupuri-grupuri de cântăreți cântă cu vocea și din mandoline; să tot trăiești p'aici...

Fiesole.

Petrecerea noastră în Florența am încheiat-o cu o excursie la Fiesoli, un orașel cu acest nume pe muntele Fiesole. Plecăm, cu tramvaiul, de pe pieța Domului și pentru 50 bani de persoană, străbatem o însemnată parte a orașului (între altele și strada Dante, unde-î casa marelui poet), și după ce ieșim din Florența, mergem în serpentine până în vârful dealului... Drumul acesta, printre grădini cum numai la Florența se găsesc în lumea întreagă, printre vile în cari au locuit pe vremuri artiști de seamă și alți bărbați vestiți ai Toscanei ear acum găzduiesc pe bogătanii veniți aici din lumea întreagă, sunt îndeosebi mulți englezi, zic: drumul acesta-î unicul în Italia întreagă... Și cu cât urcăm, cu atât ni-se

înfățișează privirii un cerc mai larg : orașul întreg, cu bisericile-și și palatele strălucite fără număr, grădini multe și Arnul care se strecoară printre ele... Dintre cei-ce au trecut prin Florența, puțini au plecat fără să urce muntele acesta, în vârful căruia e o biserică, o mănăstire, o piață măricică, câte-va prăvălii și mai presus de toate -- restaurante, pe terasele cărora e plin de lume, căci tot la interval de douăzeci minute vine câte-un tramvaiu... De pe vremea veche -- orașul a fost zidit de Etruscii -- se ved mai multe ruine.

În piață femeii bătrâne și fete frumoase se țin după noi, să cumpărăm câte ceva : pălării de paie, coșuri și câte împletituri de toate, foarte isteț lucrate și nu se poate mai ieftine... Copii de câte 7—8 ani ne ies în cale și ne întind câte o ramură de liliac înflorit, așteptând ca la rîndul nostru să-î cinstim și noi câte cu cinci bani.

*

Și eată-ne ear în piața domnului și d'aci ne îndreptăm spre țermul Arno. E o mișcare, pare-că ar fi sərbătoare. Sună cheiul de cântece și pe unde

numai ne întoarcem, dame frumoase și elegante, dar mai ales bine parfumate. Nu de geaba aici e patria *irisului*, a parfumului tare căutat în lumea întreagă... Și prăvăliile-s deschise până târziu, noaptea... Sunt multe prăvălii cu flori și străzi întregi unde numai pălării de paște și alte împletituri fine găsești în prăvălii. Mătăsurî d'asemenî, de tot soiul...

Nicăiri n'am văzut ca noaptea să fie o atât de viue mișcare comercială.

Ore întregi te plimbî cu drag prin străzile curate de altfel, ear poporația nu e așa lărmuitoare cum e la Neapoli de pildă, și nici cerșitorii nu te asediază la fie-care pas.

De nicăiri nu m'am despărțit mai cu regret.

Și nicăiri nu poți trăi mai în liniște și totuși într'un oraș în care vieța modernă e atât de normal și armonic dezvoltată din măreția trecutului.

VENETIA.

Septemvrie 1895.

Orî-cât vei fi umblat prin lume, numai ea, mărimea apusă dar cu veşnic farmec, Veneţia de toţi poeţii mari cântată şi inspirătoarea atâtor romancierî, îţi produce impresia ce nu te mai lasă. O impresie ce se poate asemăna cu starea sufletului când te-ai deşteptat dintr'un vis dulce: îţi pare rău că el s'a întrerupt şi te mângăi încă mult cu aducerea lui aminte... Te simţi oare-cumva mai bogat după-ce ai trecut printr'însa şi vremea nainte de a fi văzut Veneţia, te uimeşte, atât de fără cuprins o judeci. Deşi au trecut săptămâni de zile la mijloc, totuşi impresiile primite în acest oraş romantic mă stăpânesc cu atâta putere, că abia apuc vre-o ocaşie să alerg earăşi într'acolo. Noptî d'arîndul visez că sunt pe canalul mare, cu şirul de palate pompoase; d'asupra apei sure, în care ziua se resfrânge soarele de nici un nor întunecat, ear noaptea, când pe cer s'aprind stelele şi luna ear în case

luminările, ia aspectul unui rîu de lumină. Doar' că nu curge, ci face numai mici valuri, pornite de câte un vînt ușor.

Și când mă gândesc ce neplăcută 'mi-a fost prima impresie. Am sosit în gară dimineața pela orele cincî (1 Sept.). Era un sgomot, de par'că a izbucnit o revoluție de . . . femei, cu toate că cei-ce făceau gură, erau bărbați: precupeții, cari descărcau din vagoane articole de-ale mîncării, — și hamalii, cari se certau pentru un geamantan de dus câți-va pași, pînă să fie așezat în gondolă (muncă de zece centime!). Ear pînă să mă pot așeza în vre-o barcă, ceartă și mai cumplită; nu știam în care să mă arunc, atâtea 'mi-se îmbulzeau. Gondolierii de mai îndărăt căutau să ajungă nainte trăgînd dela mal bărcile ce le stau înainte, ear cei-ce apucaseră țermul, se apărau cu lopețile. O luptă comedioasă, destul de amuzantă de altfel chiar și după o noapte nedurmită. . .!

Mă așez în gondolă, între perini moi. Trecem pe sub podul mare de fer, numit al căii ferate și eată-ne în

largul marelui canal. Gondolierii fug în toate părțile cu victimele lor, călătorii sosiți. Par'că alunecăm, atât de repede ne duc. Nu se aud decât loviturile dese ale lopeților și câte un știgăt particular când sosim în dreptul unui canal mai mic. Se dă semnul celui-ce ar veni în față ori din coaste, să nu se ciocnească...

Asta-î dar Veneția — mă întreb, vîzîndu-mă pe apă, în stînga și dreapta case mari, multe dintre ele numai din marmoră, însă toate pustii, penibile de tăcute și nicăiri nici o verdeață, de par'că nu-î un oraș care trăiește...

'Mi-am adus aminte atunci de Eminescu, care zice:

„S'a stins vieța falnicel Veneției...

.....

„Ca 'n țintirim, tăcere e 'n cetate...

Gondolierul, om vorbăreț, începe a mă descoase și a mă întreba, că la ce hotel vreau să mă ducă? Îi spun, că la unul german... »A, tedesco« ! exclamă și mă întoarce îndărăt câte-va case. Ne oprim la niște trepte înguste. E intrarea în hotel (Opitz). Batem în

ușe de sculăm vecinii, până să vină cineva să deschidă. Apare în fine o femeie bălană (ce surprindere : în Italia femeie bălană!), somnoroasă, cu care însă abia mă pot înțelege. Știa numai câte-va vorbe nemțești (destul dacă hotelului 'i-se *zicea* că e nemțesc!), italienește n'o înțelegea nici gondolierul, franțuzește de loc. Era o Slovenă care venise în Veneția, pentru-că așa *zicea*: Italienii cântă mai frumos și la Veneția nu-î zăpadă, nici frig ca pe coastele sterpe și petroase ale Istriei.

*

Am făcut aici cunoștință cu niște Ruși. Eată cum. Stăteam în sala de mâncare, când intră doi tineri, brunî, cu cap mare, pěr stufos, derangeat, barbă rară, iuți însă la vorbă. Dela congresul naționalităților învățasem atâta ca să știu deosebi limba slovacă de cea sêrbă. Tinerii mei nu vorbeau nici una dintre aceste limbi, eram sigur însă, că sunt de neam slav. Ruși trebuie să fie, mai ales judecându-î după mutrele lor. . . »D-voastră sunteți Ruși«, îî întrebaiu în limba franceză (eram sigur, că o vorbesc, doar' nu zadarnic

se face sgomot cu alianța franceso-rusă.)
 Imi răspuse că da... »Și eu«, ziseiu.
 A, ce bucurie pe ei. Incepură îndată
 să mi-se recomande și să-'mî vorbească
 rusește. Neînțelegînd însă nimic, fui
 șilit să le stric bucuria și să le spun,
 că numai numele mi-e Rus, încolo
 sunt Român... Au rîs și ei și ne am
 împretinit iute... »Mai este în otel
 un domn rus«, ne spuse fata care ne
 servea dejunul (unt cu miere și ceaiu)...
 Peste puțin a și intrat. Un profesor
 (Severianoff), care stătea de cîteva
 luni în Veneția. Făcea cercetări prin
 arhivă; un tip de Muscal urît, dar
 foarte cult. S'a bucurat mult întâl-
 nind compatrioți, ear de mine prinse
 slăbiciune. Spunea că iubește pe Ro-
 mîni, deși știe că Romîniî nu prea
 sunt bine cu Muscaliî. A avea prietenie
 pentru profesorul slavist Ioan Bogdan, și
 se mira că îl cunosc și eu... Am
 plecat toți patru în oraș. Ne era un
 bun cicerone. Pe drum, în gondolă,
 vorbeam puțin. Dar exclamam des,
 vîzînd palatele admirabile de pe Grand
 Canal. Așa în treacăt, ne-am oprit în
 Museul de aici, unde într'o oră și ju-

mătate, cât am stat, abia am putut fugi cu ochii peste numeroasele tablouri istorice, cari represintă toate răsboalele pe mare ale Veneției-mare de odinioară. Tot aici sunt trofee ce venețienii au adus din atâtea campanii glorioase... Jefuitori măi mari nu cred că au existat pe lume. Au adus cu ei până și porțile cetăților ce au cuprins; apoi felinare, turnuri întregi dela biserici bogate, icoane scumpe, până și sarcofage de-ale domnitorilor pe cari i-au supus. De giuvaricale nici nu amintesc: este o colecție cum nici la British Museum n'am văzut... Măi de interes sunt însă sălile numite ale lui Canova și Van Dyk, neîntrecuții măiestrii, dela cari s'au așezat aici nu numai opere de valoare, dar și manuscrise (epistole particulare). Stați uimit înaintea artelor, în cât par'că ai fi înaintea unui altar dumnezeesc... Jos în curte niște lucrători tocmai se căsniau să-i potrivească un loc nu știu căruți zeu de pe vremea veche. Numai acum înțelegeam, cum Grecii și Romanii adorau atâția zei. Intr'adevăr, cum să nu plăzmuiești zeu în amintirea bunăoară

a sculpturii ori poesiei, când operele de artă ale celor protejați de acești zei, îți înalță atât de mult sufletul!...

Abia mai știu cum am ajuns la San-Marco, biserica podoabă nu a Veneției numai, dar a lumii întregi. Am văzut catedralele cele mai frumoase din Europa; domul dela Colonia, biserica St.-Paul din Londra, Notre-Dame din Paris, St.-Gudule dela Bruxela. Am văzut și vestitul dom dela Milan, când ajungi în fața bisericei San-Marco, toate celelalte par însă comune, atâta gust și artă s'a concentrat la clădirea acestei minuni arhitectonice. Întâiu de toate nu te obosește prin mărimea ei, ca St.-Paul dela Londra, de pildă, ci privind-o, îți odihnești par'că ochii. Marmora, grație climei, s'a păstrat curată și mai presus de toate îți place coloritul viu al întregii clădiri.

Frontispiciul nu e compus numai din măiestre cioplituri în marmoră, ci deasupra ușei celei mari sunt patru cai ca turnați din aur; ei stau pe o boltă, dedesuptul căreia este scenă biblică, făcută numai din mo-

saicul faimos în toată lumea. Sub alte patru arcuri în stânga și în dreapta arcului cu caii, deasemeni sunt câte o scenă din biblie, toate din mozaic, în care dominează culoarea albastră, cerul, — și toate sunt cuprinse în pervaz de marmoră albă. Dar' apoi cele șapte turnulețe, tot în față, cu decorațiuni fin cioplite, aurite și cu sfinți pe ele, și cele două rânduri de stâlpi ce sprijinesc boltele de-asupra celor cinci uși!... Și balconul făcut din mici stâlpi de marmură albă ce se întinde de-alungul întregului frontispiciu!... Înăuntru nu te mai simți par'că pe pământ, ci îți aduci aminte de misterioasele locuri sfinte prin care te poartă Dante în a sa »Divină Comedie«. Mirosul de tămâie și lumina obscură îți mărește încă impresia... Chiar și sfinții de pe ziduri, toți din mozaic compuși, par tot atât de gravă. Luminările abia ca o licărire se ved. Sunt sute de oameni în biserică și totuși liniștea este atât de mare, că par'că omenirea numai de aici a putut să afle despre liniștea evlavioasă, profundă.

În fața bisericii, distanță de vre-o cincî-zeci de pași, este turnul mare cu clopote. E zidit din cărămidă roșie, ear sus numai din peatră. Il urci fără trepte, ci mergînd numai paralel cu cele patru ziduri, pe coridorul care la fie-care colț se ridică. De sus, unde sunt clopotele, vezi întreaga Veneție, cu toate insulele. In spre nord orizontul se perde în șirul de munți albastri, spre apus e câmpia lombardeză, ear' încolo marea nemărginită, cum fără hotar 'ți-e gândul când privești clădirile ce împrejmuesc piața San Marco, martora atâtor evenimente cari în istoria universală vor rămânea cele mai interesante capitole... Văd parcă sala mare din palatul Dogelui, cu tronul ei de lemn scump, și băncile pentru cei zece sfetnici; pe perețele din stînga cea mai mare pânză din lume, înfățișând raïul cu miî de îngerî. Apoi sala Senatului, în fund tronul, ear' în jur scaune mari, înalte, spriginite de zid. Și pretutindenî zidurile acoperite cu tablouri, capo de opere ale măestrilor italienî, dintre cari o mulțime aici 'și-au petrecut

toată viața, dând viață zidurilor, trecând în istorie tavanuri cu frescuri pe cari ziua întreagă de le-ai privi, tot nu ți ai astâmpărat dorul admirării. Și ce fior m'a cuprins, când am trecut în sala de închisție. E o cameră scundă, ceva mai largă decât o celulă dela Segedin. Are numai o ferestruică, în fața căreia este o icoană: Maica Fecioară cu Isus în brațe... Câte cruzimi nu s'au făcut în astă sală în numele celor din icoană!.. Toată camera e îmbrăcată ca într'o haină de lemn groasă. Probabil ca scândura să înăbușe strigătele desperate ale celor, pe cari soartea nenorocită ți-a adus aici. Sub ferestruică este de altfel locul adâncit în zid, unde sta marele inchișitor, ear' victimele se aduceau aici pe o ușe secretă, dela care niște trepte înguste duc până în temnița întunecoasă de desupt... Pentru o liră ni s'a permis intrare și acolo. Temnița era plină de condamnați pe viață.. : Și totuși, cu cât sunt aceștia mai fericiți decât cei, cari urcau odată în sala neagră. Chiar când umblam pe acolo, câți-va așteptau grație din incidentul

sărbării lui 20 Septemvrie, — până ce pe vremea de mărire a Veneției, cei mai mulți dintre prizonieri, din sala neagră nu mai coborau la temniță, ci erau duși peste podul suspinelor (care leagă palatul Dogelui cu clădirea de peste canalul mic) drept la moarte. Pentru că n'a fost stat în lumea întreagă, care să se fi susținut la putere prin atâta teroare și moarte, ca republica Veneției. Nicăiri ca aici, păcatul negru nu a stat de atâtea-oră alături cu cele mai frumoase nisuițe spre bine.

Orî cât s'au schimbat de atunci lucrurile, e o consecvență de fer ce leagă trecutul cu prezentul. Dacă atunci Tizziano zugrăvea cu o dumnezeiască inspirație numai la câțiva pași de sala neagră, și azi, n'ai decât să stai în piața San Marco, și vei vedea, alături de bogații stăpânitori, o plebe ce zace în cea mai mare mizerie...

Și totuși, nu se poate închipui viață mai plină de farmec ca pe piața San Marco cu palatele-î de o negrăită splendoare, unde prinți și cei mai bogați oameni din lume se

amestecă la un loc cu săracii desculți și flămânzi, ascultând împreună muzica ce cântă în fie care seară. Piața e un patruleter drept unghiular la a cărei intrare este frontispiciul bisericii, ear' în stânga și dreapta, precum și în fața bisericii, o galerie cu vr'o șeptezeci de arcuri; sub dênsele prăvăliile cele mai elegante și loc de plimbare. Sunt mii de oameni, din toate continentele cari își petrec serile aici. Italianul, care a muncit ziua întreagă în atelier, stă și el până pela miezul nopții să-și petreacă cu familia, dacă nu altfel, apoi plimbându-se cu copii mai mici adurmiți în brațe, ear' cei mai mari aleargă prin public orî se târăsc plângînd de somn, agățîndu-se de rochia mamei lor.

Adevăratele serî venețiane sunt însă pe mare, mai ales pe canalul mare. Sute de gondole, iluminate cu fantastice lampioane, aleargă ca niște fantome deasupra apei. Și o cântare din țerm până la țerm. Incepînd cu copii, cari se adună zece-cincisprezece într'o barcă și pornesc pe apă cântînd, și terminînd cu cei mai »grand signori«, toată

lumea seara ese cu gondola și petrece cântând ori legănându-se deasupra apei liniștite, sub cerul înstelat, limpede și de un albastru cum numai cerul Italiei este.

Înainte hotelurilor mai mari stau sute de gondole. Cei de pe dinsele ascultă cântăreții și cântărețele din câte o barcă mare, lungăreață. Imbrăcați în frumosul lor costum, Italienii și Italiencele cântă de te răpesc, când în cor, când solo. Ce voci, Dumnezeule! Multe prima-donne de pe la teatrele dela noi ar putea să invidieze vocea Italiencelor cari cântă pentru-ca să te milostivești în schimb a da »casarului« lor (un cântăreț ce sare din barcă în barcă, cu pălăria în mână) câte zece centime.

Ascultând cântările lor dulci și vesele, în cari slăvesc Veneția, »regina mării«, ai dor să nu se mai facă ziuă, ci toată viața să 'ți-o petreci în nopți ca acestea.

Versul, unde Eminescu zice:

„San Marc sinistru, miezul nopții bate...

nu mai exprimă adevărul! Se poate să vezi Veneția stînsă — dimineața; da,

aşa am văzut-o şi eu. Seara însă şi noaptea, viaţa într'însa este fermecătoare, sinistrul nu există pentru Veneţiani, orî cât de sinistru ar bate clopotul. Sunetul lui se perde în văzduhul plin de armonii cereşti.

E frumoasă, fără îndoială vieaţa în Veneţia. Cer, mare, oameni şi obiceiuri, totul este de natură a atrage pe străini, dintre cari mulţi îşi cheltuiesc pe aici averi întregi. Ceea-ce satisface însă îndeosebi pe călător în Italia, sunt capo d'operile artistice, de cari întâlneşti aproape în fie care oraş mai însemnat.

Ca să-ţi faci idee câţi visitatori trec într'un an pe aici, voiu spune, că de pildă la Museul de pe Grand Canal eram al 56 miilea şi nu ştiu a câtea sută, şi încă nu cred ca toţi să-şi fi înscris numele în cartea mare din foyer. Şi e de notat, că nu acesta este museul cel mai vestit, ci pânzele celebre sunt în aşa zisa »Academia de belle arte« tot pe Canalul mare, aproape de piaţa San Marco.

Este neîntrecută în felul ei: aici sunt îngrămădite comorile lăsate de

Tizziano și Canova, aici Paul Veronese și Bellini, apoi Michelangelo, Tintoretto, Lazzarini, Diana și alți măiestri italieni. Dintre străini amintesc pe Van Dyk, care între altele are pe faimosul »Christos pe cruce«.

Se înțelege, că mai ales subiectele religioase au preocupat pe artiștii de atunci. Astfel Tizziano are aici celebra »Ascensiune«, »Depunerea în mormânt a lui Isus«, »Maria pe tron«, »Presentarea Virginei« și alte, tot pânze mari și capo d'opere, pe care vin să le admire și să le copieze artiștii din toată lumea. Veronese are pe »Christos între leviți«, »Anunțarea«, »Crucificarea« și »Christos înaintea lui Pilat«; Tintoretto »Moartea lui Abel«, »Nunta din Cana Galilei«, una dintre cele mai mari pânze, are vre-o 15 metri lungime, »Luarea de pe cruce« etc. Remarcabil este apoi »Homer cântând« al lui Michelangelo, ear' Lazzarini are aici cea mai bogată colecție, toate pânzele sale reprezentând scene din viața nevinovată a copiilor.

Una din marile impresiuni ale vieții mele este cea simțită înaintea

pânzii »La presentazione al Temple de Tizziano. Umblând prin săli, într'una mai îndepărtată, zăresc o aglomerare de oameni, în costumurile cele mai variate de pe vremea biblică. Ce reprezentațiune costumată poate fi acolo, mă întrebam grăbind înspre sala unde se vedeau acele figuri multe. Când ajung în pragul ușii a treia, mă aflu înaintea unei pânze mari, care acoperea păretele întreg. Aglomerarea de oameni, ce mie din depărtare 'mi-se păreau vii, era o parte din pânza, pe care Tizziano zugrăvește prezentarea la Templu a Fecioarei. Sus, pe niște trepte înalte, sunt trei preoți bătrâni, venerabili; stau uimiți în ușa templului și unul întinde mâinile binecuvântător spre Fecioara, care învăluită în lumină cerească, se apropie de ei. Jos mulțime de Israeliti și Israiltene și chiar copii; deasemeni se vede public pe la toate ferestrele și balcoanele caselor dimpregiur. Toți își îndreaptă privirile spre Fecioară... N'am mai văzut figuri moarte, vâpsite pe pânză, din cari să abunde atâta vieață, cari să exprime atât de puternic simpatia și

uimirea, s erb atorirea chiar. Imi aduc aminte de »Băiatul cu mielul« al lui Murillo din Galeria Națională del London. Ei, bine: pe pânza lui Tizziano sunt vre-o treizeci asemenea figură frumoase, cari fac să- i tresalte inima de  i-se pare că imbr i ezi cu sufletul ce cu ochii crezi că nu po i sorbi indetul... Nu mai puțin puternică impresie  i produce  i »Cobor rea în mormânt« : o pânză tot mare, în care din întunerecul morm ntului abia z re ti cum cei de aproape ai lui Christ  i  nfa a  i a ează trupul în mormânt rece  i umed. Asisti par'că la o dramă sfântă, p trunz ndu-te mai ales de bunătatea  i resignarea ce residă pe fa a celor cari a ează în mormânt pe m ntuitorul a toată lumea... Privind »Dettaglio del Calvario« de Batta, am simțit fiori ca  i în fa a unei tragedii înfiorătoare. Să vezi acea fața îndurerată a lui Christos, dus între doi t lhari pe Calvarie, cu m nile legate, în picioare t r nd lan uri grele; aproape gol, biciuit.  i pe acei soldați bestii, cari nu  tiu decât să execute ordine, femeile pl ng nd  i s rut nd crucea,

care are să fie sfințită cu scump sângele lui Christos... Nu cred să mă înșel, afirmând, că pictorii aceștia religioși au contribuit la întărirea religiei și a credinței cel puțin îndoit ca toate cărțile teologilor celor mai rafinați... Scrisele se uită, ele sunt incolore. Impresia ce-ți produce însă un asemenea tablou, nu se mai șterge. Păgân de ai fi, și după-ce ai stat două trei ore prin o galerie ca aceasta, pleci cu întărită credință creștinească... » *La distruzione di Gerusalemme* de Francesco Hayez m'a înfiorat d'asemeni. Un tablou imens, reprezentând un oraș cu ziduri înalte încungiuat, care arde. În iadul de fum și flacări se vede îngerul distrucțiunii. Sus pe ziduri și jos sute de oameni încăierăți, omorându-se, jefuind, certându-se pe pradă, mame implorând vieață cel puțin pentru copilașii lor dela sin, grămezii de oameni: bărbați, femei și copii omorâți. Insuși Cesarul stă înfiorat, văzând câtă sălbăticie, urgie și moarte e în giurul său... Chiar de asupra capului său este o adevărată scară vie: soldații romani și cei apărători ai cetății Ierusalimului aruncân-

du-se unul pe altul în jos, la moarte... O femeie, frântă de durere — își va fi pierdut pe toți ai ei, ear' dînsa se vede destinată a fi dusă roabă. — stă cu fața spre zid, răzimându-se în coate, ca omul turbat de lovituri, pe cari numai urlând le mai poate suporta.

Să mă încerc oare a descrie pe Hercule și Lica al lui Canova? Și să spun impresia simțită când am stat înaintea marmurei albe și rece, cărei prin dalta sa acest neîntrecut sculptor a dat viață, reprezentându-ne un bătrân, ce leagă aripă unui băiat frumos, cum numai de sub dalta lui Canova se poate vedea?... Cu neputință. Lucrurile mari perd chiar și în chip cât se poate de fidel de ar fi descrise, ear' starea sufletească produsă prin admirarea acestor fenomenale capo de opere nu se poate destăinui nici ea. Te bucuri numai că 'ți-a stăpânit ființa întreagă și natural este nu dorul să o descrii, ci să mai ai prilegiu de a te lăsa stăpânit cel puțin de unul din potopul de senzațiuni ce a trebuit să-l muncească pe artist, când 'și-a rupt din suflet atâta măreție... Par'că ved și acum cum

musculatura întreagă a lui Hercule se încoardă și cu câtă forță ține de cap și picioare pe Lica, să asvêrle cu el furios în cer, — și eară câtă blândețe în fiful bētrân, care vrea să lege aripi băiatului ce îl privește cu un zimbet de nevinovăție... Numai graul le lipsește acestor figuri cioplite, căci încolo trāsurile feței lor au o expresiune atât de viue, încât pare că sub puterea iresistibilă a inspirațiunii artistului, marmora nu mai e materie.

Nu mă mir, dacă în mijlocul atâtor uimitoare lucruri de artă, Italienilor li-a venit inspirația să ridice cele mai frumoase monumente în memoria lui Canova și Tizziano.

Este frumos mormântul lui Napoleon în Domul din Palatul Invalizilor. Nu voiu uita nici-odată emoțiunea ce am simțit în fața enormei lespede de granit, care acoperea rămășițele mortuare ale celui mai genial soldat, a împăratului fără păreche în lume... Mă întreb însă, comparând: ce a făcut el? A dărîmat și alcătuit state, a câștigat lupte celebre, prin cumînțenia ce a dispărut deodată cu

moartea lui... Monumentele mărețe însă din biserica Santa Maria dei Frari ale lui Canova și Tizziano acoper cenușa, din care a perit numai vieața, căci ceea-ce a încălzit sufletul lor, a rămas în capo de operele ce împodobesc atâtea musee. Durere, desperație, bucurie și ori ce însuflețire a lor se oglindește atât de viu în tot ce ei au lucrat, încât privind comorile neprețuite ale geniului lor, ni-i închipuim par'că și pe dînșii, așa cum au trebuit să fie: buni de suflet, căci cum era să zugrăvească altfel Tizziano pe Maica Fecioară cu atâta bunătate în față; evlavioși, căci cum era altfel să cioplească Canova sfinții, că vezi în fața lor rugăciunea, și cum era să zugrăvească Tizziano »Coborîrea în mormânt« așa, că privindu-o, îți vine să îngenunchezi.

Insași biserica, în care sunt așezate cele două monumente, este una dintre cele mai bogate galerii cu tablouri sfinte, toate făcute de Tizziano și alți mari artiști, cari au trăit pe aceea vreme în Veneția, — ear lucrurile sculpturale sunt de Canova.

Mausoleul deasupra mormântului lui Tizziano în vîrf are leul Veneției; sub un arc sprijinit pe patru stâlpi este sculptată în marmoră vestita »Ascensiune« a marelui pictor. Sub ea, între cei patru stâlpi, sunt patru zeițe cari aduc tributul de recunoștință și lauri bătrînului măiestru, ce stă liniștit pe un scaun, avînd în stînga și dreapta doi îngerî.

Mai splendid mi-s'a părut monumentul lui Canova. Este o mare piramidă, din patrusprezece bucăți imense de marmoră albă. Deasupra ușei (întrarea în mausoleu) este un basrelief: capul lui Canova într'un cerc ținut de doi îngerî, de desubt numele. Înaintea ușei, pe treapta de sus, e o femeie în doliu, în mână cu o amphoră, urmată de un băiat ce și-a încrucișat mânilor spre rugăciuni în jurul faciei aprinse ce strînge la pîpt. Mai încolo, pe treptele de jos, alte două femei jeliind și aducînd în mîni un lanț de flori, după ele doi copii, tot cu capul plecat și cu făclii în mîni. În stînga este leul Veneției durmind, cu labele pe o carte; răzimat de el și șezînd cu o treaptă

mai jos e un înger, în mână cu facla stînsă... Ce alegorie pîtrunzătoare: leul, puterea, și îngerul, bunătatea, durmind, căci în adevăr, cine știe cînd se va mai deștepta Veneția la vieța glorioasă de pe vremea lui Canova și cînd geniul sculpturii va mai ave cui să ridice și să dea dalta și cununa de lauri ce stă jos, sub facla stînsă, ca astfel și cartea — istoria — de subt ghiarele leului să se mai deschidă unui nume atît de ilustru, ca al lui Canova.

Executarea artistică a acestor monumente, este demnă de marii artiști, în amintirea cărora s'au ridicat.

Durere: Veneția e în decadență. Palate strălucite, în cari odinioară locuiau numai patricianii luxoși, puternici, și iubitori de artă, azi servesc ca ateliere ori magazii pentru mărfuri. Clasa bogată de odinioară, s'a dus, s'a stîns. Prin dispariția ei, Veneția plătește pentru păcatele sale de a fi găzduit odată oamenii cari prin răsbaoaie crunte și vicleșuguri neîntrecute au îngrămădit averi străine în oraș. Ceea-ce a fost

însă a Veneției, a geniului italian — produsele de artă — a rămas și admirat are să fie în toate veacurile.

Ear' cât despre viitorul acestui popor, de care atâtea suvenirii mari ne leagă, el nu poate să fie decât frumos, mare. Mausoleele lui Canova și Tizziano sunt ridicate numai din secolul acesta (la 1828), pe vremea când crunta domnie străină le lăsaseră numai atâta libertate : să-și cinstească morții mari.

Ear' popoarele, cari au morminte scumpe, și în redeșteptarea lor întâiu de acestea-și aduc aminte, dau dovadă că vor să trăească. Îndeosebi nu poate să deie îndărăt un popor, care se mândrește cu o perlă între orașe, ca Veneția, regina mărilor, locul de vecinică desfătare, pe care după-ce ai văzut-o odată, o dorești într'una, cum dorește raiful cel-ce a păzit toate posturile.

Veneția, 26 Aprilie 1903.

Sunt opt ani de când n'am mai văzut orașul lagunelor... Imi produce aceleași impresii. Am sosit tot dimineața, dela Florența, după o noapte de nedormire. Sgomotul și alergarea în gară e încă și mai mare, căci nu mai puțin de cât 200 Români dau năvală să iasă din gară și aleargă pe capete: așa auzisem, că în oteluri nu mai sunt locuri; de alaltăeri este în oraș prințul de Turino și alți doi prinți străini, veniți să pună peatra fundamentală la noul *Campanille*, ear azi la orele 10 se deschide în grădina publică expoziția de pictură... E, într'adevăr, lume multă în oraș, dar peste o oră suntem sălășluiți, cei mai mulți pe la case particulare... La orele 8 pe piața San Marco e plin de congresiști români...

»Asta e Veneția cea faimoasă? Dar ce e frumos aici: apa murdară, casele astea negre și reci? ... Brr! ... Eată cum esclamau tovarășele noastre de drum (d-șoarele Augusta și Olim-

pia Orghidan, Matilda Teodorescu, Silvia Niculescu și Cornelia Mironescu, toate profesoare în București).

»Stați și nu vă grăbiți cu judecata! Altfel o să vorbiți după ce vom ieși în piața San Marco și la Lido«, le răspundeam. Eram adică prin niște canale strâmte și într'adevăr reci, umede. Apoi frânți de oboseală. Ajungând să fim găzduiți la o Nemțoaică, în dosul palatului regal, unde e și posta, nimeni nu s'a culcat însă, ci abia apucam să ieșim în piața San Marco . . . Ca și când scoți pe rob din întuneric la lumină, așa impresie ni-a produs văzându-ne în piața largă și plină de lumină, de soare, de porumbeii drăguți și oameni veseli . . .

Mii de inși furnicau în piață și biserica San Marco era plină . . . Toți în extas, căci e nemaï văzut ceea-ce-ți procură acest colțișor de lume.

Ear la orele 9^{1/2} ne legănăm într'o gondolă moale pe valurile canalului mare din fața pieței, de unde admirăm Palatul Dogilor și toată această prejurime. Așteptăm în fața palatului

regal să coboare prințul și să-l întovărășim la expoziție.

Mii de gondole saltă pe valurile apei ori le tae cu iuțea săgeții, și sute de gondole sunt par-că din po-vestea O mie și una de nopți, atâta's de aurite și'n argint suflate, împodobite cu flori și steaguri în toate culo-rile, ear vîslașii-s îmbrăcați în mătase și'n costume fel și chip... Segnori mari stau grav în gondolele de câte 10—20 vîslași duse, și dame d'o rară frumusețe se adumbresc în chioșcurile acestea plutitoare... Ce lume strălu-cită, câtă bogăție și mai ales ce — veselie!...

Sună trompetele. Vifor de acla-mări zgudue vîzduhul. La treptele dinspre mare ale grădinei din fața pa-latului s'arată trei prinți în coifuri stră-lucite: cel din mijloc e prințul de Turino, venit să presideze solemnitatea deschiderii expoziției... Sar sprinteni într'o gondolă... Musica sună, acla-mările nu mai încetează, vîslașii trag cu putere. Val de capete e întreaga mare cât cuprindem cu ochii, înaintăm duși parcă d'o forță supranaturală,

trecem prin fața pieței San Marco și a Palatului Dogilor și întreg țărmul d'aci și până la Grădina publică e numai om lângă om și din toate piepturile strigăte entusiaste însoțesc cortegiul regal.

»Ei, ce ziceți acum despre Veneția«, întreb pe gentilele noastre companioane.

»Splendid, splendid«, răspund, și așa de greu ne vine ca să ne întoarcem eară pe uscat . . . E atât de dulce legănatul în gondolă și d'asupra noastră e un soare care ne desmiardă.

*

După ce ziua întreagă am vizitat museele, seara ear în gondolă am căutat odihnă și plăcere . . . Dela Grădina publică și cât e Canalul mare, numai cântec și lumină. Sute de gondole stau în giurul acestor cântăreți pe valuri și în fie-care gondolă-i tăcere. Toți ascultă impresionăți concertul și isbucnim doar în aplause, la sfârșitul fie-cărei melodii . . .

LIDO.

4 Septemvrie 1895.

Un colț de raiu!...

O insulă scaldată de cea mai blândă mare. Aproape în totdeauna verde, că seamănă cu o grădină mare, plină de vii și pomi, printre cari duc căi mărginite de gard viu. Clima e plăcută chiar în mijlocul veri... Primăvara trebuie că de aici pornește în lume. Toamna se zice că abia e cunoscută; ear cât despre eamnă, ea vine numai ca să curme petrecherile multe, ca astfel Venețianii, cărora viața fără Lido ar fi ca Lido fără verdeață, cu atât mai mare dor să aștepte zilele delicioase ale revederii. Și cerul, Doamne, cât e de limpede și ca o boltă de ci-coare e. Și nemărginit și se pare, căci abia dinspre apus se împreună cu înălțimile albastre, cu țermul mării. Ear' pentr'un răsărit de soare dela Lido, o avere să dai! Par'că e alt soare: mare, roșu, curat și împrăstie deasupra mării atâta strălucire, și nu mai vezi par'că apă, ci o bogăție de colorii, cari îți

joacă dinaintea ochilor ca o vrajă... De unde stai, și până unde soarele răsare din mare, se face un drum larg de aur. Cu cât soarele se urcă, cu atât calea până la el se strîmtează. Ear' când e sus de tot, marea nu mai e virgina de dimineață, ci e bălaia care îți descopere toate farmecele. Nu o mai acopere boarea subțire, ci se desmeardă în unde cu contururi clare. O privești cu lăcomia ce te cuprinde și te duce la păcate când vezi sub pânză albă și moale ondularea sînului de fecioară... Am văzut cinci mări în viața mea. Numai de când am admirat însă Adriatica dela Lido, pot să spun că am simțit ce va să zică mare: e fermecătoare, încât te apucă dorul de ea, ca după o iubită, fără care nu-ți poți închipui că poate fi fericire.

Imi aduc aminte de noptile petrecute la marea din Ostende, când mă coboram jos, departe de țerm, și priveam cum valurile vin tot mai puternice, și repede, că în scurt timp băteau furios țermul înalt, făcând spume. Câte odată, când luna era ascunsă

între norii negrii, ascultând și loviturile neinduratei ape, primiam impresia groaznicului. La Lido abia observ creșterea. Doar' vin numai niște valuri line, înguste și lungi, de par'că sunt dantele.

La Ostende erau, zi și noapte, sute de vapoare, cari prin fumul și sgomotul lor stricau măiestății mării. Mulțime de pescari, cu bărcile lor mari, greoaie, păreau niște rapaci, gata a vinde și fundul mării, dacă l'ar putea scoate. La Lido însă abia spre seară vezi că iese câte un pescar; și acesta cu barcă sprintenă, fără vîntrele așa mari. E sigur de mare, că o știe fără primejdiî, ear nu cu toane, ca altele unde un vînt ca din senin, suflă vieața a miî de nefericiți... Marinariî flamanzî, robuști, tăcuți, cu fața plină de cute, sunt îmbetrâniți în miserie și în lupta neegală cu marea. Cinci zile, cât am stat între ei, n'am auzit să cânte. Nicî măcar să strige, ci suflă dintr'o trimbiță... Italienii dela Lido le sunt contrastul cel mai plăcut. Ușori, plini de veselie chiar când s'or întoarce dintr'o rea pescuire, frumoși la chip, bētrâniî

tot așa de hazlii și drăcoși, ca tinerii. Merg la pescuit cântând din mandolină. De-î betrân, își duce copila, dacă-î tînăr, merge cu nevasta. . . Dar aerul! Respirându-l, par'că prin fie-care clipă adaogi ani vieții tale! . . . Peste zi este cald, că te moleșește și te face doritor de umbră și somn dulce. Dimineața e răcoare și întotdeauna adie o boare, ce te predispune pentru romanticism, te face setos de aventuri... Plutind pe apă, tolănit între perinile gondolei, îți vîjje capul de romanuri, ce însuți le iscodești și le petreci cu ființe cari numai în mintea ta viețuesc.

Adevărat că nici nu mai este pe lume loc, în care atâția să fie îndrăgostiți. Câți străini toți, — și cine a călătorit prin lume fără să vadă Lido? Ear cât despre Venețianii, între ei mai mult ca jumătate nici n'au văzut pământ uscat: grădini și pomi, decât la Lido. E un bălciu vecinic și dintre cele mai sgomotoase, această insulă... Cu vaporul sosești din oraș în zece minute aici. Cu gondola ține o jumătate oră. Te tot întrebî de unde atâta lume? La fie-care zece minute sosește

câte un vapor, ear luntrele țin drumul într'una. Duminica mai ales par'că întreaga Veneție este pornită în gondole spre Lido... Merg alături sărac și bogat, gondolă strălucită lipită de câte una de pe care și smoala s'a spălat. Și adesea dame din societatea cea mai aleasă își petrec convorbind cu familia săracă de pe barca și mai sărăcăcioasă. Copiilor le aruncă poame orî zaharicale. Ear' barcașii nici ei nu se genează a intra în vorbă cu domni pe care-î duc, povestind ca la șezătoare.

După primele momente petrecute pe insulă, 'mi-am adus aminte de Moșii (bâlciiul mare) ce se ține în București în luna Maiu. Și am jurat că noi suntem cei mai deaproape descendenți ai lui Traian, pentru-că nu se poate asemănare de temperament și apucături, ca între Românul care-și petrece la Moși și între Italianul de pe Lido. Griji și supărări, li-a lăsat acasă. Aci cântă, chiuște... Domni și doamne fac tot așa, ca cei de clasa mai de jos: stau în picioare înaintea vre-unui umbrar, și mănâncă poame, orî desfăc stridiî și alte atâtea scoici, pe cari cum

le prind din apă, le și mănâncă, cel mult storc în ele câte un strop-două din lămâia de curând culeasă și ea. De un franc ori doi, capeți atâtea stridiți, încât ai putea ospăta o nuntă cu ele... Sunt apoi un fel de viețuitoare numai ca melcul de mari. Italienii le mănâcă cum mănăcăm noi strugurii. Și nu-s rele. E greu numai până-ce te decizi să guști una...

Ori în care colț al insulei te urmăresc plăcintarii și cei cu tot felul de dulceturi și băuturi răcoritoare, fete cu flori și mulțimea de perde vară, dintre care unii n'au decât vre-un baston, furat de unde-va, ori două-trei portmonele, pe cari ți-le scot din toate buzunarele. Pretind însă, că sunt și ei »negustori«. Titlu pentru a vagabonda întreaga vieță... Am vorbit cu unul... Toată marfa lui să fi prețuit doi lei, ceea-ce nu-l împedeca însă a se se simți părintele fericit a trei copii mai mult goi, decât îmbrăcați, cari-î erau tot în călcâie, fericiți și ei, ca ori-ce om care petrece la Lido... Miș de italieni aici își fac de altfel întreaga educație: jucându-se prin frun-

zișul insulei, prin praful aleelor și nisipul mării, obicinuindu-se de mică a dormi la soare și a negustori dacă nu cu altceva, apoi cu scoici ce aruncă marea. Nu voiu uita îndrăsneala ori naivitatea (nu știu cum s'o numesc, dar ori-ce a fost, adorabilă a fost) unei fete, ca de 7—8 ani, care intrase în restaurant și ne oferea să-î cumpărăm două floricele, — ca să nu zic burueni, tocmai două fire, culese de sigur în jurul restaurantului și legate cu un fir de iarbă verde...

Plăcut este la Lido îndeosebi faptul, că nicăiri nu vezi atâția copii frumoși ca aici. Rafael trebuie că la Lido s'a inspirat ori și-a luat model, când a făcut pe cei doi îngerași blonzi și grași, cari cu atâta drăgălășie și cuminenie privesc: unul spre Isus din brațele Maicei sale Preacurate, ear celalalt la tine, care stai uimit în fața pânzei măiestre. Copiii, cari acasă, în Veneția, nu prea au unde să alerge, aici sunt la largul lor. E plin văzduhul de rîs dulce și veselie nevinovată. E ca și o expoziție de copii, Lido. Mai ales Dumineca. Am văzut Italieni îmbrăcați rău,

dar' de mână și adeseori pe umeri, aduceau cu dinșii copii adorabili și bine îmbrăcați, în alb și în catifea. Și nu poți să-l măgulești mai tare pe un Italian, de când observându-și și mângăindu-și copiii... Stăteam pe o bancă de pe aleea mare, și priveam buimăcit publicul sgomotos ce se învârtea în jurul meu. Observ, că trece un uvrier cu soția sa și cu un copilăș, frumos, cum rar întâlnești chiar în Italia. Il privesc uimit și-și fac semn cu mâna. Observând, maică-sa 'mă-'I-a adus îndată, 'mă-a spus cum îl chiamă și de câți ani e. 'I-am mângăiat bucele ca de aur, 'i-am sărutat ochii mari, negri și fața ca de trandafir... Par'că aș fi sărutat un înger de pe o pânză sfântă de alui Tizziano ori Rafael.

Să vezi apoi locul unde sunt jocurile lor populare. Câtă viață și ce artă în mișcările lor, ce minunate cântece în intervalul până ce musicanții se mai răcoresc cu câte un pahar de «vino ruj». Numai la operă mai auzi cântări atât de grandios executate, cum le cântă acești Italieni, dintre cari o

mare parte n'are peste noapte unde să-și culce capul pe moale.

Nicăiri însă nu vei putea să te pătrunzi de adevărata fire a Italianului ca la „băile populare” dela Lido. Ca și la Ostende, într'o învălmășeală mii de oameni, bărbați, femei și copii. Aleargă, se joacă și strigă prin apă, sub a căreia plăcere oamenii sunt mai intimi unul cu altul. Imi aduc aminte de o scenă dela Ostende: când o damă frumoasă din lumea mare voia să se urce în barca cu păzitorii. Ce risete și glume, până ce bărbații toți din apropiere, au ridicat-o în barcă, ajutând-o care unde ajungea. Adecă vorba vine, că au ajutat-o, căci spunând adevărul, multă vreme au dat-o numai din brațe în brațe, ca astfel cu atât mai mulți să se împărtășească de fiorul dulce ce te pătrunde când strângi spre tine ori atingi cu mâna un trup alb și moale de femeie. Deși în apă, atâția inși se aprinseseră!... Ear' ea ce veselă și rizătoare le împărția adio-uri după-ce s'a văzut în barcă, zicând că pleacă în lume cu bătrânii păzitori?...

Și apoi rîsul sgomotos, când însuși barcașul bătrîn, la vederea aceluî trup s'a aprins și el, încât a bătut-o cu palma peste șold... Eî, bine, la Lido să vezi scene de acestea. Tînerul ia în brațe fata, aleargă cu ea prin apă cît poate, ear' după aceea o aruncă puternic. Ear' ea rîde și strigă ca un copil pe care-'l saltî în sus. Ear' pe țerm, în marea de nisip moale și strălucitor, ca aurul, se petrec scene cari descrise abia vor afla crezămînt. Să vezi părechî-părechî, orî societate întregă de domni și doamne — tinerî mai ales — tolăniți pe nisip și stînd astfel cu orele, povestind, glumind, hârjolindu-se. Cîte unuî tîner numai capul 'i-se vede din nisipul în care 'l-au înmormîntat doue-trei fete sglobii, cari rîd în jurul lui, orî își dau brînci să cadă peste el. Alții și altele se iau la trîntă, se joacă deaprinsele, încât par'că sunt toți copiii nevîrstnici...

Un tîner puternic, încolăcise în jurul gâtului seu trupul unei fete frumoase, al cărei pîr atîrnînd în jos, îți făcea impresia, că este un val de aur ce se desprinde din îmbrățișarea

a două ființe ce se iubesc... Când s'au dat afund în apă, îmi reaminteau scene din mitologie, văzute undeva zugrăvite: în tablouri ori pe cortine de teatru.

În mijlocul unui asemenea popor nu-î mirare dacă s'au aflat Tizzianî și Rafaeli! Doar aici într'o singură zi vezi atâtea forme frumoase, atâtea scene ce îți aprind sângele și imbolduri irresistiblee îți deșteaptă, încât sub potopul atâtor impresii, nu e decât natural, ca adesea tu însuși să ajungi supra-omnesc: să crezi lucruri de artă, în cari se condensează frumosul simțit și manifestat de sute de inși.

Cât despre apa mării de aici, e delicioasă. Numai la sînul unei femei drăgostoase te mai poți simți așa...

LONDRA.

Imi rămăsese în memorie încă din copilărie, câte de toate ne spunea învătătorul despre Londra: că este cel mai mare oraș din lume, având o populațiune mai mare decât Ardealul întreg, că are case cu câte 11 și 12 etagie, că e plin cu fum și ceață, încât și ziua se aprind felinare și lămpi etc. etc. Cu fantasia mea de băiat, îmi închipuisem și mai multe. Cetisem mai târziu descrieri și după-ce am cedit și câteva din romanele lui Dickens (care se ocupă îndeosebi de vieața din Londra), credeam că am oare-care idee despre capitala Engliterei.

Când am ajuns într'insa și am stat buġuit de atâta sgomot în gara „Victoria” (City), când am văzut cum mulțime de trenuri pornesc și sosesc pe fie-care sfert de oră, vġrsând un adevġrat potop de oameni asupra orașului; când am eșit din sgomotul asurzitor al gării și am intrat în oraș, pe ale cărui străzi circulă miș de trăsuri și omnibuse, ba chiar trenuri, unele

suterane, altele ce merg pe deasupra caselor; când m'am aflat în fața caselor înalte, zidite aproape toate la fel, mai ales din cărămidă arsă tare și colorată în roșu și vênăt, prima senzațiune ce mi-s'a produs a fost, că nici idee n'am avut până acum de ceea-ce este Londra.

Am stat trei zile în capitala Engliterei, umblând de dimineața și până târziu noaptea tot în trăsura și tramvay. Abia am văzut însă a cincia parte din întinderea ei. Ear despre bogăția întreagă, despre miseria, moralitatea și imoralitatea ce residă într'însa, rămâne ca și de aci încolo din cărți să mai aflu câte ceva, atât este de încâlcit acest babilon modern.

Prima impresie ce-ți produce orașul — abstracție făcând de neplăcerea ce o simți numai decât din cauza sgomotului de pretutindenea — este, că locuitorii săi sunt grozav de economi în toate. Umblă în trăsuri, omnibuse și cel mai sărac aleargă cu velocipedul, pentru a nu perde timpul. Ear pentru a face economie cu spațiul, clădesc case înalte cum numai în America se zice

că mai există; poartă largă nu vezi nicăiri, orî dacă a existat, au făcut două trei prăvălii din ea. Sub palatele cele mai mari, pivnița servește ca locuință, introducînd lumină prin spațiul gol ce au lăsat paralel cu zidul, în sol, ear aer introduc cu țeve scoase pe lângă zid. Cămări de lemne, de cărbuni orî alte lucruri de așezat, au făcut sub trotoarul dinaintea caselor. Pe cele mai multe străzi, înaintea caselor dela zid încoace sunt niște mici clădiri, ca criptele, în cari lumina cade prin acoperișul de sticlă groasă; servesc ca locuințe pentru servitori orî localități de închiriat oamenilor mai sēraci. Urmează un grilaj de fer și apoi trotoarul pentru trecători.

Străzile de altfel sunt largi și drepte. Orașul e iluminat cu gaz. Câte-va locuri publice și teatre sunt iluminate cu electricitate. Deasemeni prăvăliile mari.

Al doilea lucru pe care îl observi îndată-ce întri în oraș este afișagiul, reclama ce-și fac negustorii, industriașii, doctorii, teatrele etc. etc.

Sunt case cu 5—6 caturi, zidite anume așa, ca să aibă un părete disponibil pentru a-l încărca cu sute de reclame. Pe câte un zid sunt litere de un stângen, anunțând că unde poți cumpăra cel mai bun . . . vax. Alături vre-un dentist își recomandă atelierul . . . american. Pe zidurile grădinilor publice sunt mii de afișuri, toate cu desemnuri și caricaturi ce atrag atenția. Tot așa pe omnibusele înalte și pe tramvay. Ear pe stradă vezi mergând câte 50—100 oameni în uniformă de pânză albastră. Fie-care are două bețe înalte, pe care-î o tablă ce anunță deschiderea vre-unei prăvălii, a unui restaurant ori loc de petrecere.

De altmintrelî afișurile încep înainte de a intra în Londra; toate gările sunt pline, ba chiar în mijlocul câmpului, în câte o livadă frumoasă, vezi ridicat un părete de scânduri anunțând unde să cauți în Londra haîne ori cisme bune, unde pianuri ori gunoïu artificial etc. etc.

Chiar fermele din apropierea căii ferate sunt pline de inscripții, nelăsându-se gol nici chiar acoperișul lor.

Ajungî în fine la hotel. Altă surprindere: dintr'atâta personal, începînd cu hotelierul, nu găsești unul, care să știe altă limbă, decât cea englezească. Cu hotelierul ne-am înțeles mai mult prin semne, ca muți. A fost de tot hazul când în ziua din urmă noi arătăm pe ceasornic ora în care voiam să plecăm spre Paris, ear' otelierita înțelegea că atunci voim să prînzim. Ne arăta că pe 10 ore nu e gata mîncarea, ci numai pe 12. Cât năcaz pînă să'i cerem socoteala! Năcaz și mai mare după-ce ne-a dat-o, căci cu banii fără unitate englezești ne-a scos datorî, în franci, pipărat de tot. Ear' noi nu puteam să înțelegem, că litera *L* însemnează un funt sterling, adecă un napoleon și 5 fr. Intemplarea a făcut că tocmai atunci a sosit un spaniol din Mexico, cu care ne-am înțeles românește. Noi vorbiam adecă românește ear el înțelegea *italienește* și traducea, când englezului englezește, când nouă — spaniolește... Dacă am plătit sărat, cel puțin ne-am amusat.

Și asta așa e pretutindenî: nici între polițiști, nici între portari pe la

musee și catedrale n'am găsit măcar unul, care să știe vr'o limbă străină.

Când am vorbit însă cu Spaniolul din Mexico (un tinăr proprietar de mine de cărbuni, — avea probe prin toate busunarele), și îi spuneam că ne ducem la Paris, de oare-ce știm că Parisul este cel mai frumos oraș din lume, Englesul naibiî a înțeles și făcând semn cu mâna, ne-a zis: *Ha-ho net Perej* (așa pronunța Parisul) *Londn e bel!*... Mândria națională este atât de mare în el, în cât îl face să nu învețe altă limbă și să nu admită, că ar putea fi alt oraș mai frumos ca Londra.

Clima ni-s'a părut destul de plăcută. Am sosit în oraș după amiază, pela 4. Zi senină și căldură suportabilă (deși era la 21 August). Spre dimineață a ploat însă; s'a lăsat o ceață, încât abia vedeam, ear fumul ce se lăsase în jos, făcea să ne usture ochii. Spre amiază s'a înseninat.

Partea de oraș pe unde am umblat (City) era foarte curată. Când am trecut însă Tamisa, în partea de Nord-Vest a

oraşului, unde sunt fabricile, am dat de o murdărie mare. Aerul este infectat de fumul și praful dela sutele de fabrici ce stau una lângă alta. P'aici mai ales, trenurile trec pe de-asupra caselor, unul — ce duce la stațiunea numită »Canon« — trece pe sub Tamisa, ear podurile de sub ele servesc de adăposturi miilor de vagabonzi, criminali cari te omoară pentru-ca să-ți ia, dacă nu altceva, apoi cel puțin surtucul din spate. Cele mai multe și mai îngrozitoare crime aici se petrec.

Polițiști sunt numeroși. Poartă uniformă neagră și numai după chipiu îi cunoști. Armă nu au. Sunt bărbați robuști, bine hrăniți și foarte cu grije pentru trecători. Când ved că ești în pericol să te ajungă vre-o căruță ori omnibus, aleargă să te scape.

Palatul Westminster.

Palatul Westminster este cea mai grandioasă clădire a veacului și una din frumsețile lumii. Are o suprafață de 32.373 metri pătrați și e zidit din peatră și marmoră, în stil gotic și tudorian bogat ornamentat. Este așezat

pe malul drept al Tamisei, în partea de Sud-vest a oraşului; are mai multe turnuri, dintre cari cel cu ceasornicul (St.-Stephen's-Tower) este aurit în partea de sus şi are o înălţime de 97 metri; turnul central este de 91 metri înalt, iar turnul »Victoria« 103 metri. Sub acesta sunt scările cele mari, pe unde intra regina Victoria când deschidea corpurile legiuitoare. Trebuie adecă să spun că în acest palat este Camera comunelor (partea de Nord) şi Camera peerilor (partea de Sud). Zidirea lui s'a început la 1840, după planul arhitectului Charles Barry şi a costat peste trei milioane livre. Cuprinde în sine 11 curţi, 100 intrări mari cu trepte şi 1100 camere. Partea de răsărit (275 metri lungime) se scaldă în apa Tamisei, iar înspre Apus de palat e o grădină publică, cu patru statui (între care a lui Beaconsfield şi Peer, vestiţi oratori) şi ceva mai încolo Westminster-Abbé, biserică monumentală, zidită pe locul vechei mănăstiri (de aici numirea: minster-mănăstire), unde e şi cavou pentru repositia familiei domnitoare.

Giur împregiur zidurile sunt decorate cu statue de ale foștilor regi (până la regina Victoria) cu embleme și arme, ear înaintea treptelor mari este statuia lui Richard inimă de leu.

Privind acest măreț palat, rămâi uimit de arta cu care e lucrat până și cel mai ascuns colț dintr'însul. Sunt lespezi de peatră din care s'a cioplit de pildă nu numai un întreg ornament de fereastră, dar statuia întreagă, de 7—9 metri înălțime; mulțimea de colnade cu adevărat te îmbată.

Cât despre arta și bogăția dinlăuntru palatului, se zice că numai Vaticanul se poate lua ca termen de comparațiune. Mai frumos este Vestiarul Reginei, cu frescuri de vestitul măestru Eyce și cu o mulțime de cap d'opere de ale celor mai vestiți sculptori. În Galeria royală orî Victoria, care e numai mosaic scump pe jos, ear tavanul aurit bogat, se află două frescuri faimoase (de Maclise): moartea lui Nelson în bătălia dela Trafalgar și intrevederea dintre Blücher și Welington după bătălia dela Waterloo.

De altmintreli ori-care din numeroasele săli este un cap d'operă, încât o descriere care să apropie originalul, doar nici pe coloane multe nu s'ar putea face. E magnifică îndeosebi sala camerei lorzilor, cu șese frescuri uriașe (de Eyce), ear între cele 12 ferestri mari sunt statuetele baronilor cari au forțat pe regele Ioan fără țeară să semneze Charta-Magna, fundamentul constituțiunii engleze. Aici e și tronul regesc.

Britishch Museum.

Mai mândri sunt însă Englezii de museul lor (Britishch Museum), fără păreche în lume. In ziua când am vizitat acest palat vast, era deschisă numai o parte din sălile cari cuprind bogăția adunată de Englezii în decurs de mai multe veacuri. Era adecă deschisă secția antichităților: statuie de pe vremea clasică elină și romană, antichitățile orientale, biblioteca și manuscriptele, precum și monedele și medaliile.

Cum întri, în stânga sunt coridoarele mari, cu statuetele lui Iuliu Cesar, Traian, Adrian, Marc Aureliu, Antistene,

busturile Anacreon, Demosthene, Diogene, Hippocrat etc. etc. precum și basreliefuri de pe acele vremuri și grupuri, toate cap d'opere de ale sculptorilor antici.

O deosebită impresie îți face bustul lui Homer: robust, umeri lați, un cap clasic, frunte mare cu păr puțin creț și acea înduioșătoare orbită adâncă a ochilor.

Incomparabile statuī mai sunt aici Alexandru-cel-mare, Amor dormind și apoi trăgând cu arcul, un grup de prizonieri barbari, Satyr jucându-se cu Bachus.

Ajungând în secția antichităților egiptene, cu adevărat te crezi în Egipt. Fără exagerare, dar se poate zice, că Englezii au adus la Londra jumătate, dacă nu mai mult, din comorile artistice ale Egiptului, pe care parte li-au răpit după victoriile câștigate, parte li-au cumpărat cu bani mulți. Sub cupolele mari ale museului, ei au reclădit piramide, aduse bucată cu bucată, obeliscuri, porți uriașe de prin Theba, fațade de biserici și alte lucruri ce au împodobit mărețele orașe ale Egipte-

tului splendid de odinioară. Au umplut săli întregi cu mausolee (între cari și al Artemisei), cosciuguri și mumii, cu tronuri de ale Faraonilor, cu uneltele de războiu și de ale casei lor, cu țesături de acum sunt 4—5000 ani, cu cele dintâi arme, vase și mobile ce au făcut meșterii Egiptului și cei din Indii. Sunt interesante îndeosebi statuiele aduse din bisericile budhaiste: unele sunt budhaiste, ș'aproape toate uriașe, cât o biserică mare de ale noastre, figuri umane în proporțiuni atât de imense, că un deget la picior de pildă este de un metru lungime. Vre-o patru săli sunt pline cu vase (amphore) din epoca romană și elină. Unele dintr'însele sunt atât de frumoase, de perfecte ca executare și gust, că nici în cele mai moderne magazii de felul acesta din Veneția n'am văzut mai admirabile.

Colecția monedelor vechi din toate statele Europei, ocupă mai multe săli din etagiul întâiu. Se află o mulțime de monede din Ungaria, pe care museul din Budapesta nu le are.

Biblioteca (așezată în sălile din partere, aripa dreaptă a palatului) cu-

prinde două părți: biblioteca regală, cu 80,000 volume, donată de regele George IV. și biblioteca donată de Thomas Grenville, cu 20,240 volume, cele mai multe legate în piele. Tot aici sunt și manuscrise dela bărbați celebri englezi și străini. Astfel dela regina Elisabeta, Maria Stuart, Cronvel, Francisc Drake, Newton, Schakespiare, apoi pictorii Michelangelo, Rubens, Rembrandt, van Dick etc. etc. Tot aici sunt și o parte mare a epistolelor politice și diplomatice ale lui Napoleon Bonaparte. Sunt întinse sub sticlă. Se pot ceti bine

Muzeul chiar și ca clădire e monumental. E făcut numai din piatră. Fațada din Great-Russel stret (stradă) are o lungime de 112 metri. Galeria ce servă ca decor fațadei, constă din 44 colonade în stil ionic. De admirat aci sunt îndeosebi lucrările sculpturale ale lui Westmacott, representând progresul uman, apoi Matematica, Drama, Poesia, Musica și Științele naturale.

Întemeietor al acestui muzeu a fost învățatul Hans Sloane (1753), care a oferit statului biblioteca și colecția

sa, în valoare de 1.250,000 franci. La 1801 regele George III. a donat și el o colecție de antichități egiptene, iar fiul său, George IV, a completat (1823) muzeul cu alte lucruri scumpe. Edificiul actual e zidit între anii 1823 și 1852 după planul arhitectului Robert Swirke.

Galeria Națională.

Galeria Națională (în piața Nelson piață în mijlocul căreia este statua colosală a amiralului Nelson, a altor patru generali ai săi, precum și a generalului Gordon) este de asemenea una dintre cele mai bogate galerii de pictură din lume. Nicăieri nu se poate găsi la un loc tablouri dela toți pictorii vestiți, reprezentând toate școlile, ca și aici.

E vestită îndeosebi Sala Rafael, unde se află șapte din cele mai frumoase pânze ale lui Rafael. Astfel aici e pânza mare (compoziție religioasă din anii 1515 și 1516) pictată din ordinul Papei Leo X; S. Petru primind cheile Raiului, S. Petru și Ioan vindecând paralizicii, Pescuitul miraculos.

Dela Rembrandt, între altele, este marea pânză »Isus pe lacul Tiberiului« și o alta, reprezentând un bărbat și o femeie, ambii frumșeți rari și atât de naturali, de parcă îți vine să tot stai lângă ei și să aștepti s'auzi ce vor mai vorbi și cum se vor mai desmierda.

Murillo are aici faimoasa pânză reprezentând familia sfântă. Îți vine să îngenunchezi înaintea ei, atâta sfințenie abundă din fața Maicei Preacurate, atâta nevinovăție în ochii micului Crist.

Nu mai puțin măiastră este pânza care reprezintă un băiat, ca de 13—15 ani, ținând în brațe un miel. Fața băiatului, brun, cu ochi mari visători, exprimă atâta fericire și liniște, coloritul este atât de natural, de par'că îți vine să-l iai de mână, să-ți pipăi apoi brațele rotunde, ear lâna mielului este și ea atât de natural zugrăvită, încât îți vine să-ți vîri degetele prin crețele ei.

Nu voiu uita însă pânza lui Rubens, reprezentând »Răpirea Sabinelor«. Culoitul viu, acele fețe tandafirii de carne sănătoasă, și ochi pasionați, fac să te închini ca unui sfânt

memoriei marelui pictor al pasiunilor omenești. Mi-a atras atenția cu deosebire o femeie, desperată că se vede în stăpânirea Romanilor. Am mai văzut figura ei — îndurerată și cuprinsă de milă — la Bruxela, pe pânza ce reprezintă »Christos urcând Calvaria«, unde în chipul Veronichei, întinde lui Christos batista să-și șteargă fața scaldată în sudoare și sânge.

În aceste pânze pictorul a trecut la nemurire pe însași soția sa, care a fost un tip de frumsețe, și care i-a stat ca model în dese rînduri.

Interesantă e apoi colecția Sheeps-hanks, un Englez bogat, care toată viața lui a căutat să adune tablourile cele mai frumoase reprezentând peisaje de mare și furtuni pe mare.

Negreșit, că partea cea mai mare a tablourilor d'aici este a pictorilor englezi, cari escelează îndeosebi prin pânzele ce reprezintă strașnice bătălii mari pe mare și pe uscat. Bătălia de la Trafalgar, unde a căzut Nelson, este înfățișată pe atâtea pânze, dela mai mulți pictori, că umple o sală întreagă.

Înainte aproape a tuturor pânzelor celebre era câte două-trei eleve și elevi dela școala de bele-arte, cari sub conducerea profesorilor lor studiau și copiau capo d'operele ce împodobesc această galerie.

Catedrala St. Paul.

O impresie deosebită îți produce visitarea catedralei Sfântului Paul. Te simți nu numai ca în biserică, dar văzând sumedenia de statui, de table comemorative, de busturi și mausolee ridicate în memoria celor mai vestiți monarhi, generali, oameni de știință și artiști englezi, pare-că vezi dinainte-ți gloria întregii țări: regi, a căror faimă a umplut lumea, generali cari au murit în mijlocul bătăliilor, unde lupta a fost mai crâncenă, bărbați politici cari au desteptat întreaga omenire la libertate, învățați a căror știință și invenții au dus lumea înainte cu veacuri.

E de o frumuseță remarcabilă îndeosebi monumentul — dintr'un singur bloc de porfir — lui Wellington, marele învingător dela Waterloo, al lui Nelson, apoi monumentul ridicat ca-

valeriei engleze, care a luptat vitejește în Crimeea.

Interiorul catedralei este de alt-fel sombru. Lipsesc din el acele icoane sfinte și multe, cari dă catedralelor italiene atâta vieață.

Catedrala e așezată însași pe o colină în mijlocul City-lui. Fațada o are spre Ludgate-street, unde e și statua reginei Ana, având la picioarele ei Englitera, Franța, Irlanda și America. Are 152 m. lungime, 36 lărgime, iar cupola ei de 110 m. înălțime. A fost construită — după planul lui Christoph Wren — între anii 1675 până la 1710. Este după catedrala Sfântului Petru din Roma cea mai mare biserică din lume. Cele 12 colonade corinthiene, înalte de 15 metri fie-care, ce împodobesc fațada catedralei, trec drept capo-d'opere arhitectonice.

Alhambra.

Alhambra este o sală mare, făcută în admirabil stil mauric. Servă pentru diferite reprezentațiuni. Când am fost noi, se reprezenta «Titania», mare spectacol cu balet, în care jucau

peste 500 persoane și cu atâta splendoare, cât n'am văzut nici la opera mare din Paris. Tot în această seară a fost concursul de luptă a celor mai vestiți zece acrobați din lume, între cari era Francezul Masson, Americanul Ross, «teribilul Grec» Piezzi și uriașul Irlandez Carvoll, un tânăr cam de 24 ani, are un trup ce seamănă cu Ercule a lui Canova (statuă așezată în Academia de belle-arte dela Veneția).

Localuri de acestea sunt în Londra câte-va sute. Teatre mari peste 50. Pretutindenea întâlnești oameni din toată lumea: Negri din Africa și America, Chinezi, Perși din Asia și mulțime de Englezi de pretutindenea.

Hyde-Park.

Din cinci parcuri mari, câte sunt în Londra, cel mai vestit este Hyde-Park. Este cel mai mare parc din lume, având o întindere de 158 hectare. Grilajul ce-l împrejmuște la intrarea principală (sunt 9 intrări) are o lungime de 1.500 metri. Arangiere cât se poate mai bună: plantarea parcului

a început sub Henrich al VIII-lea (1509—1547), s'a continuat apoi cu multă grije sub domnia reginei Elisabeta (1558—1603). Pe vremea lui Carol II, se făceau într'însul alergările de cai, iar mai târziu a ajuns faimos prin duelurile ce se făceau într'însul și prin grevele mari, al căror teatru era. Cel mai vestit duel a fost aici între ducele Hamilton și Mobun (1712), cari amândoi au rămas morți pe teren. Iar la 1866 aici s'a făcut așa zisul «Meeting de reformă», cu care ocaziune s'au provocat turburări mari, au fost răniți grav 250 polițiști.

Intreg parcul este străbătut de alee largi cu arbori mari. Straturî de flori sunt puține, ci s'a lăsat ca pretutindinea să crească iarbă, pe care se tolănesc miî de indivizi perde-vară, iar pe la răs-pântii se țin reprezentațiuni teatrale caraghioase (date adeseori numai de un bărbat și o femeie, care joacă fie-care câte 2—3 roluri), iar diferiți apostoli vagabonzi (socialiști, evangheliști, moralști, vegetariani, etc. etc.) țin discursuri de-î trec sudorile; publicul o parte ascultă și

aplaudă, alta huiduește. Pe unde te întorci, te crezi în mijlocul unui bâlcu mare și sgomotos. Seara cântă mai multe muzici. Iar partea preponderantă a publicului sunt soldații, toți bărbați înalți, robuști și în uniforme elegante chiar și soldații de rînd. Sabie poartă numai oficerii superiori. De alt-fel din parc abia o parte mică e iluminată. Polițiști numai pe aici întâlnești. Să-l ilumineze și să-l păzească pretutindenă, ar costa enorm. În partea de Nord-Vest a parcului este un lac mare, pe care deasemenea e un sgomot și veselie, că te crezi între Italieni, iar nu în țara Englezilor reci. În apropierea lacului câte-va piramide și obeliscuri aduse din Egipt.

Ca artă, de remarcate arcul dela fațada principală, cu sculpturi în marmură; statua ecuestră a lui Wellington (de maestrul Boehm) și statuia lui Achile, ridicată (la 1822) de femeile din Londra în memoria lui Wellington, -- așezate toate pe alea cea mare.

August, 1895.

PARIS.

Acum, că am văzut Parisul, nu mă mai mir, că Francezii sunt atât de slabi în ale geografiei, încât oameni culți, adesea habar n'au de noi, de statele și națiunile din orient. În adevăr, atâtea sunt de văzut, de studiat și de admirat în capitala lor, acest giuvaer al lumii, încât Francez fiind, te bucuri dacă poți să-ți închini viața toată studiind istoria Franciei, plină de glorie neîntrecute și evenimente care au sguiduit lumea întreagă; te bucuri dacă — provincial fiind — poți din când în când să te repezi până la Paris, să-ți îndulcești și îmbogățești zilele. — Ear dacă ești parisian, ai cu atât mai puțin timp pentru alte neamuri de oameni. Pentru-că în lumea întreagă singur Parisul e orașul care poate să satisfacă gusturile tuturor oamenilor. De ești iubitor de litere, nicăiri nu mai găsești la un loc atâtea celebrități literare și școli înalte cu profesori învățați, ca în Paris, și cine n'a trecut prin cartierul latin, abia are ideie de ce va să zică lumea

sătoasă de cultură; de cauți artă, aici îi găsești pe cei mai mari măestri, și cap d'opere dela toți câți s'au ilustrat în decurs de veacuri. Vieța politică deasemeni este mai mult ca atrăgătoare : este aproape enervantă, încât nicăiri ca aici nu ți-se dă ocașie să studiezi isbucnirile tuturor patimilor ce ridică și nimicesc pe bărbații politici ori de stat. De ești financiar, bursa din Paris și atâtea alte speculațiuni, unde oamenii se îmbogățesc ca prin farmec și sărăcesc într'o clipă, — deasemeni poate să'obsoarbă fiecare oră. Gustul în ale industriei și a tuturor manufacturilor, la Paris a ajuns culmea și dictează peste cinci continente. Ear cât despre cel-ce vrea să petreacă, să soarbă ori să se îmbate de toate plăcerile vieții pământești, Parisul d'asemeni îi poate fi raiu, precum și mormânt.

Aveam la București un coleg de redacție, care stătuse ani mulți la Paris. Mi-se părea adesea maniac ori la tot casul exagerat, căci rar trecea o zi, în care să nu-mi vorbească cu cea mai mare însuflețire despre Paris. După-ce am umblat însă o oră prin

mândra capitală a lumii, mi-am adus aminte de colegul meu și m'am simțit vinovat că l-am judecat greșit, pentru-că nici descrierea ce mi-s'a părut exagerată enorm nu apropie realitatea lucrurilor dela Paris, atât este el de splendid !

Bulevarde și piețe.

Noi am ajuns într'însul venind dela Calais, prin gara de Nord. Abia că am părăsit gara, și ne-am aflat deja într-o stradă mare, frumoasă — strada Lafayette — din care repede am ajuns pe bulevardul Italian, la Operă și biserica Magdalene, două clădiri monumentale.

Ringul din Viena este vestit. Nu se poate însă compara cu bulevardele parisiene. Ringul e larg, adevărat, și luminos. Bulevardele din Paris au ceva incomparabil: cel puțin câte două șire de arbori, unele chiar patru; sunt pavate cu lemn, încât sgomotul nu te supără deloc și ore întregi de vezi umbra, nu vezi pe ele decât lume elegantă; burghesie ca în Viena, ca să plece cu purcel și cățel cum se zice, la Prater,

ducând cu sine leagănul cu copilul, alți doi trei copii de mână și coșul cu mâncarea, și cetele de servitorime bună, amestecate cu soldați gălăgioși, aici nu întâlnești... D'apoi piața Concordiei (numită astfel pentru-că pe vremea revoluțiunii celei mari aici s'au împăcat partidele și au căzut de acord în a proclama republica) cu obeliscul adus din Egipt și statuile ce reprezintă orașele mari ale Franciei — statuia Strasburgului în totdeauna e încărcată cu coroane învelite în doliu — și cu acele raze de bulevarde și străzi drepte, ce pornesc dintr'însa!... Și Câmpul Elisee, ce începe aici și mergi pe dînsul până la Arcul de triumf.

Pe Turnul Eiffel.

Idee despre frumseța Parisului cu grea își poate omul face din carte. Parisul trebuie văzut de pe turnul Eiffel. Ocolești odată, de două, de trei ori platforma de sus a turnului, și tot te-ai mai întoarce și a doua zi, și în fiecare zi, atât este de grandioasă panorama ce ți-se înfățișează. Numai de aici vezi cum Sena, ca un

fir argintiu, se strecoară printre mulțimea de palate, grădini și piețe; pe dînsa casele, din depărtare, sunt numai cât pumnul... De aici vezi cum bulevardele ca niște linii verzi — traversează orașul și cum aproape toate palatele, mai ales de pe bulevarde, au grădini, ba parcuri chiar; de aici vezi pădurea de Boulogne, o pădure imensă, prefăcută într'un parc fără păreche în lume; cu lacuri, cascade, cu mulțime de drumuri bine întreținute, unde în fie-care oră a zilei sunt mii de oameni și sute de trăsurî de ale clasei bogate parisiene. De aici vezi colinele verzi ce prejmuesc orașul aproape din toate părțile; numai de aici îți dai seamă de felul cum e clădit Parisul. Și dacă îți vine în minte, că la 1871 prusacii au nimicit o mare parte dintr'însul, îți vine să-î admiri și mai mult pe Francezii, că în scurt timp după războiu și-au făcut o capitală mai frumoasă decum era înainte. De aici vezi toate clădirile mari: Panteonul, care îți stă în față — privind spre Ost — Palatul Invalizilor, Notre Dame, Statua libertății, Vendome, Luvrul etc. etc.

De aici vezi gările, în care sosesc și din care pleacă pe fie-care minut trenurile lungi și sprintene.

Jos, pe Câmpul Marte, locul expoziției dela 1889, omul se vede mic de tot în cât numai cu telescopul ți-ai putea recunoaște vre-un prieten.

Frecvența pe turn este și acum atât de mare, că în fie-care quart de oră se urcă câte un vagon, ear altul se coboară. La etagiul întâiu este restaurant, cafenea, fotograf și bazar. Sus în vîrf sunt numai bazare.

Cum sunt Francezii?

Ca popor, luat fie-care Francez în parte, este puțin impunător. Majoritatea bărbaților sunt mici ori cel mult de statură mijlocie. Înalți și bine făcuți, cum sunt de pildă majoritatea covârșitoare a Englezilor, puțin găsești. De aceea și soldații îți fac aproape o impresie deplorabilă. Nu-ți vine a crede că cu astfel de oameni Napoleon I a îngenunchiat Europa întreagă. Altfel sunt iuți, vorbăreți și foarte gentili. Într'o seară greșisem drumul. În-

trebând pe un Francez ce am întâlnit în cale, el ni-a condus până la hotel, un bun quart de oară, vorbind foarte afabil cu noi. Ear pe tren, călătorind la Bruxella, un alt francez ni a dat cele mai amănunțite științe privitoare la felul vieții din oraș: la ce hotel să descindem, unde e mai ieftin etc. Intre Englezii pentru o împărăție n'ai găsi un astfel de om. Chiar între dînșii, Englezii sunt tăcuți. Venind dela Londra la Dover, călătoriam cu doi »mister« și trei »miss«-uri, cari deși se vedeau a face parte din aceeași familie, abia câte un »yes« își răspundeau la scurtele întrebări puse parcă numai din gât.

Femeile parisiane se disting mai ales prin neîntrecutul lor chic și elegantă. Până și servitoarele umblă foarte cu gust și curat îmbrăcate.

Tot așa-s și fetele ce servesc la restaurant e în loc de chelneri (cum sunt la restaurantele numite »Duval« : o asociație care are peste 60 de restaurante foarte bune, ieftine și în toate părțile Parisului). Parisiancă înaltă, imoposantă, cum sunt cele mai multe Englezoaice, e raritate.

Clasa mijlocie și uvrierii are o mare slăbiciune: femeii și bărbații beau absint în cantități enorme. Când treci pe lângă un birt, pe masele înșirate afară vezi păhare mari cu această băutură tare și stricăcioasă. Englezii beau whisky, un fel de țuică cu puțin alcool, și ce îți-se dă deasemeni în apă.

Ceea-ce-ți face mai ales impresie la Paris este faptul, că pe ori unde umbli, te găsești tot pe locuri istorice: ici e piața Concordiei, dincolo piața Libertății, unde numai niște petri albe mai arată locul pe care a stat Bastilia; aici e Luvrul măreț, peste drum de el, dincolo de Sena, e fosta curte de compturi incendiată (la 1871) de comunarzi și lăsată în ruină: se ved numai păreții de peatră, ca un fel de memento...

Și pe când la Londra Tamisa largă, cu apa ei murdară îți face impresia că vezi hamalul unui popor de fabricanți, cari toți caută să se îmbogățească, pe atunci privind Sena, cum trece limpede și maiestoasă printre arborii ce-î adumbresc malul, ai impresia că te afli în mijlocul unui popor

bogat, care caută să trăiască: plăcut și bine!

Bisericile.

Deși în tot-deauna Parisul a fost cuib pentru cele mai revoluționare și distrugătoare elemente, deși el este singurul oraș în lume unde s'a săvârșit prosteasca aberațiune omenească de a detrona pe D-zeu și a ridica în locul lui o femeie pierdută dela teatru, totuși, după Roma, Parisul e orașul care numără cele mai multe biserici monumentale. Sunt două-zeci și cinci, una mai veche și mai frumoasă ca alta, toate din piatră și marmoră și bogat ornate atât pe din afară, cât și pe dinlăuntru.

«La Trinité», terminată abia la 1867, este un cap d'operă de clădire modernă, în stilul renașterii. Fațada e ornamentată cu sculpturi alegorice, reprezentând Prudența, Temperanța și Justiția, de măiestri celebri Crank, Carpeaux și Cavelier. Interiorul se mândrește cu pânze vestite dela pictorii moderni Lecomte du Nouy, Français, Levy, Jobbé-Du-

val etc. «Saint Augustin» (zidită între anii 1860—1868), este un model de clădire în stil romanic. Are o cupolă de 80 metri înălțime. «Saint Sulpice» s'a clădit la 1664 până la 1749, în stil ionic și doric. Are o lungime de 144 m., și 56 m. lărgime. Într'însa se află vestita statuă a Maicei Fecioare de Pigalle, iar pe cupolă pictorul Lemoine a făcut frescă, reprezentând A s o m p t i u n e a.

Maî vestite decât toate sunt însă bisericile «St. Magdaleine» și «Notre Dame».

Cea dintâiu este făcută după modelul templelor eline, giur înpregiur cu stâlpi. Interiorul ei e decorat cu grupuri de marmoră, reprezentând botezul lui Crist, pe St. Magdalena și Nunta Fecioarei Marie. Nu maî puțin de admirat este compozițiunea celebră a lui Ziegler: Istoria creștinismului, S-ta Magdalena la picioarele lui Crist, în giur personagie celebre ca Clavis, Carol cel mare, Jeana d'Arc, Dante, Napoleon I încoronat de Piu VII.

Cea maî celebră este însă catedrala metropolitană «Notre Dame»,

situată lângă Sena și având o destul de largă piață în giuru-î. Fondarea ei a început demult, în secolul IV, pe vremea lui Childebert, clădirea edificiului actual s'a început numai la 1163 și s'a terminat după două sute de ani. La 1845 a fost restaurată. Are o lungime de 133, lărgime 48 metri iar înălțimea celui mai înalt turn este de 68 metri. Cele trei uși din față sunt cap de operă de sculptură. Interiorul se distinge prin stâlpii uriași, deasupra cărora e o galerie de 108 stâlpi mai mici. Bas-reliefurile de Ravy și Bon-teiller, reprezentând scene din viața lui Crist, sunt minuni de ale veacurilor XIV și XVII. Tot așa, sunt remarcabile frescurile din secolul XIII și frescurile de Pervodin, care reprezintă încoronarea Vergurei. În cavoul de sub capelă sunt înmormântați archiereii celebri și tot aici sunt mormintele ducelui de Harcourt și a mareșalului Beaumont, precum și statuia episcopului Bucy (1304). Cât despre sculele din sacristie, ele sunt de un preț enorm și sunt conservate din veacurile cele mai îndepărtate, reprezentând toate sti-

lurile și secretele artei lucrării în aur, argint și petri scumpe.

Alături de biserica Sfântului Petru din Roma, Sf. Paul dela Londra, Domul dela Colonia și dela Milano, catedrala Notre Dame este cea mai faimoasă biserică din lume.

Luvrul.

Luvrul este unul dintre cele mai splendide palate din lume. Zidirea lui a început încă sub Francisc I, s'a continuat sub Catherine de Medicis, sub Ludovic XVI, Napoleon I și s'a terminat sub Napoleon III. Te îmbeți privind-l. Ar trebui să-l examinezi zile întregi, să iați una câte una curțile multe și colonadele ce poartă inițialele și emblemele atâtor monarhi vestiți, începând cu Francisc I, și terminând cu faimoasele Catherine de Medicis, Anna de Austria și Maria Theresia. Curtea interioară (un pătrat, fiecare latură 140 metri) este tot ce a putut produce mai frumos arhitectura franceză. «Minerva încurajând științele și artele», «Mila», «Victoria», «Faîma»,

«Forța», «Abandonarea», «Cumințenia», «Nilul» și «Danubiul», sunt admirabil reprezentate pe fațadele acestui palat. Tot aici sunt și busturile lui Homer și Virgil. Dintre pavilioanele acestei clădiri mărețe, mai frumos este cel numit al lui Richelieu, cu ornamente sculpturale d'ale veacului XVII și pavilionul Rohan, care este decorat cu statuile generalilor Ney, Soult, Massena, Kléber, Desaix, Marceau și Hoche.

Ceea-ce este pentru Englezii «British Muzeum», este pentru Francia «Luvrul». Incepând cu lucruri sculpturale de pe vremea de glorie a Egiptului, cu lucruri de ale Assirienilor, Fenicianilor, etc. etc. și terminând cu cele mai complete colecții de anti-chități scumpe, de toate se găsesc aici, plus tabele și pânze dela cei mai vestiți maieștri ai tuturor veacurilor. Face o carte voluminoasă înșirarea numai a numirilor capo-d'operelor și a autorilor lor așezate în salele Luvrului, în care Dumineca și sărbătorile se plimbă uvrieri cu zeghe albastră, povestind vesel... Odinioară aici se țeseau intrigile și se făceau planurile

diplomatice pentru a încurca popoare și împărății.

Luxemburg.

Când am intrat și ni-am plimbat prin grădina de Luxenburg, ziceam că desigur aceasta este grădina cea mai frumoasă din lume, atât ni-se părea de feerică cu fântânile ei săritoare, cu straturile de flori artistic arangiate, cu iarba verde și moale ca și catifeaua, cu mulțimea de arbori indigeni și exotici. Statue numeroase de bronz și marmoră ce sunt așezate în această grădină — plină de alt-fel mai mult de copii și dădace, pe lângă cari dau târcoale soldații, — ele înșile sunt o bogăție. Am intrat apoi în galeria de tablouri și în muzeul de sculptură, așezat în edificiul numit «muzeul de Luxenburg». Aici sunt așezate capod'operele măeștrilor (pictori și sculptori) francezi în viață. Sunt săli pline cu tablouri, cele mai multe premiate la expozițiunile ce se țin în fie-care an la Paris. Mă-au făcut o deosebită impresie tablourile istorice, unul de Neuville, care înfățișează cum o Fran-

ceză furioasă vrea să se arunce cu un par asupra Prusacului parlamentar, care este condus de soldați francezi; ura contra Prusacilor se manifestă de alt-fel nu numai pe fața femeii cu parul în mână, și a celor-l'alte cari o acompaniază, ci și în atitudinea vrășmașe a soldaților din giur, cari au sărit și ei în sus și numai cordonul ce camarazii lor fac cu baioneta în giurul Prusacului, îi împedecă să nu se năpustească asupra lui. Mirare nu e: giur împregiur sunt Francezii morți și case incendiate. Faimosul E d u a r d Detaill'e are mai multe pânze mari, între cari una represintă un câmp plin cu soldați dormind și visând răsboaie (visul este înfățișat pe nori), iar alta capitulația dela Sedan... Ah, când am privit acea pânză, pe dînsa atâta desperare și ură în fața Francezilor nenorociți și atâta bucurie și mândrie pe fețele Prusacilor victorioși, 'mă-a venit să lăcrimez de umilirea ce a trebuit să îndure poporul care a dat lumii pe Napoleon I. Geofroy are o pânză, care representă pe un băiat ce trage de moarte în spital, iar lângă pat, o mamă

desperată, săracă. «Sărutarea lui Iuda» (de Herbert) 'mă-a amintit de Christos al lui Rubens: aceeași față senină și ochi plini de bunătate, la Christos, și același fond întunecat, care atât de mult se potrivește cu vânzătorul Iuda. Marele Maissonier are aproape o sală întreagă de tablouri, între cari multe mici, formă și școală Makart.

Dela Benjamin Constant este aici renumitul tablou, «Ultimii rebeli» aduși ferecați înaintea șefului arab, care stă înaintea porții cetății, semet, pe calul său, încungiurat de o suită splendidă. Cormon are o pânză mare, în care înfățișează pe oamenii din epoca de piatră, cum se întorc dela vînat. Niște figuri ca de uriași, goi, musculatură țeapănă, bărbi mari, ochii fioroși; vînatul, omorît cu pietri, îl aduc pe targă de lemn Chenavard înfățișează scene fioroase din epoca prigonirilor creștine, iar Breton o procesiune printre holde, unde felul cum a făcut umbra și lumina și măiestria cum face să se piardă între lanurile galbene cei din capul procesiunii, îți stoarce admirație. Venker într'un sensual tabel

(femeie goală) se arată măiestru în a face cu penelul carne, piele și sânge, a pune, așa zicând, vieață pe pânză.

În galeria de sculptură este, între altele, o statuă a Jeannei d'Arc (de Cordonnier), Dante în junețe (de Saint-Marceau) o adorabilă scenă cum o fată tânără confiează lui Venus primul ei secret (de Jouffroy) și o mulțime de busturi, între cari și al lui Rembrandt (de Oliva).

Atât museul de sculptură, cât și sălile cu tablouri, sunt pline de elevi și eleve dela școala de bele-arte; ei studiază și copiază pânzele măiestre, dintre cari multe se pot vedea în copie și prin revistele ilustrate franceze.

Panteonul.

Cetisem încă pe când eram student, că în Panteon marele pedagog Rousseau are un mormânt pe cât de simplu, pe atât de măreț: din blocul de marmoră ce acoperă mormântul, iese afară o mână ținând o faclie aprinsă... Genial, la tot casul, autorul care atât de bine a știut să caracterizeze în peatră pe Rousseau: În ade-

văr, el și după moarte luminează prin învățăturile sale. De atunci de câteori numai ceteam ceva despre Rousseau, îmi aduceam aminte de Panteon, și era pentru mine un vis să ved locașul mare ce servă de mormânt atâtor mărimii. Am intrat deci cu oare-care religiozitate în Panteon. Mă gândeam într'una, că sub noi zac osămintele celor mai mari oameni ai Franciei, Rousseau, Voltaire, Victor Hugo și acum de curând a fost înmormântat aici Sadi Carnot. Interiorul acestei magnifice biserici naționale este ornat mai ales cu frescuri religioase și câteva istorice. Despre S-ta Genevieve sunt mai multe: astfel copilăria ei, moartea și înmormântarea ei, etc. Măiestrul Levy a făcut »Incoronarea lui Carol cel mare prin Leon III«, Delaunay pe »Atilla mergând asupra Parisului«. E mult înfrumșețat acest interior și cu stâlpi în stil corinthian ce sunt așezați în formă de cerc sub cupola mare (înaltă de 83 metri), prin care străbate atâta lumină, cât n'am văzut la nici una din domurile mari ce am vizitat. Nu mai puțin superbă e fa-

țada, unde p'un fond triunghiular David d'Augers a făcut în bas-relief »Patria între libertate și Istorie, împărțind palmieri oamenilor mari«, dintre cari sunt pe bas relief Malesbères, Mirabeau, Monge, Danton, Manuel, Carnot, Bertholet, Laplace, David, Cuvier, Lafayette, Voltaire, Rousseau și Bichat. Cea mai interesantă parte este însă — la dreapta Istoriei — soldații Republicei și ai imperiului, încungiurând pe Napoleon I. Dedesuptul acestui bas-relief este scris: »Oamenilor mari, patria recunoscătoare«.

Edificiul — lung de 112 metri și larg de 80 metri — este în formă de cruce greacă. Zidirea lui a început în anul 1764 (după planul arhitectului Soufflot) pe locul unde a fost biserica Sfintei Genevieva și s'a inaugurat pe vremea Constituantei. Dela 1851 până la 1885 a servit ca biserică, ear' în acest an — cu ocazia morții lui Victor Hugo — s'a decretat eară să rămână simplu numai loc de înmormântare pentru celebritățile Franciei.

Cimiterul Pére Lachaise.

Cimiterul Pére Lachaise, așezat în partea de răsărit a orașului, spre margine, este Parisul-mort. Splendoara din oraș, s'a introdus chiar și în această împărăție a morților; numai la Carrara va mai fi îngrămădită atâta marmoră la un loc, ca aici, cu deosebire însă că acolo este brută, ear' aici mâna măiastră a omului a cioplit din ea monumente, care par'că 'ți e jale că sunt în cimiter, atât sunt de frumoase. De altfel cimiterul este aproape tot așa de frecventat, ca orî-care bulevard. Înaintea intrării celei mari sunt întotdeauna mulțime de trăsuri, cari au adus pe vizitatorii cimitirului, unii simpli curioși, alții cari vin cu coroane pentru mormintele defuncțiilor scumpi. Cimiterul are o întindere de 50 hectare, e pe Mont-Louis. Numele și l'a luat dela Lachaise, confesorul lui Ludovic XVI. De pe partea mai înaltă a lui vezi aproape întreg Parisul. În față cunt chiar Câmpiile Elisee. Intre cele 50,000 morminte și mausolee, ce sunt într'ênsul, însemnez mormântul Heloisei și a lui Abelard (1165), Cuvier, Alfred

de Musset, Lavoisier, Racine, Casimir Périer, La Fontaine, Moliér, Michelet, Thier etc. etc., o lume de lumină stinse. Ai putea să te plimbî ani de zile prin acest cimiter, să cetești inscripțiile de pe marmora rece, în care cu atâta căldură s'a gravat nu numai istoria celor ce odihnesc sub peatră, dar istoria Franciei.

Mormîntul lui Napoleon I.

Impresia cea mai mare am avut-o însă când m'am aflat în fața mormîntului marelui Napoleon, așezat în biserica Invalizilor. Sub o cupolă mare, prin care lumina intră colorată în galben, e un altar magnific, făcut din patru colonne enorme din cea mai rară și mai frumoasă marmoră neagră-verzuie.

Cobori câte-va trepte, și te găsești în fața unei cripte, cu o ușă masivă, enormă de bronz (din tunurile luate la Austerlitz); deasupra ușei o cruce frumoasă, pusă între patru colonne de marmoră. În această criptă, deschisă în partea de sus, în cât fără a intra pe ușă vezi tot interiorul ei,

este așezat cosciugul cu rămășițele mortuare ale nemuritorului Napoleon I. Peste cosciug e un bloc de granit roșu din Finlanda, trimis de țarul Nicolae I, (transportarea acestui bloc de piatră a costat 200.000 franci). Cripta întreagă e din marmoră albă de Carrara, (care a costat 3 milioane de franci); în interiorul ei, în pregiurul monumentului funerar, sunt 12 statui din marmoră albă, tot atâtea figuri de femei, reprezentând cele 12 victorii mari ale lui Napoleon. Toate privesc în spre sarcofag. Printre statui sunt așezate drapele luate în bătăliile faimoase. Pe jos este numai mozaic, trandafiriu și alb, formând roseta lui Napoleon și inițiala numelui său.

Deasupra intrării în criptă, stă gravat pe marmoră neagră cu litere de aur testamentul lui Napoleon: «Ultima mea dorință este, ca rămășițele mele pământești să fie înmormântate pe malul Senei, în mijlocul poporului francez, pe care atât de mult l-am iubit». 'Mă-au dat lacrimile și fiori m'au cuprins, cetind acest scurt testament al unei vieți atât de bogate.

M'am gândit la jalea ce trebuie că a simțit-o Napoleon, când s'a văzut singur și exilat pe insula S-ta Elenă. El, care biruise atâtea împărății, să se stingă ca o luminare lăsată într'un templu gol și părăsit !...

În stânga criptei sunt mausoleele celor doi credincioși ai lui Napoleon, Duroc și Bertrand.

Biserica Invalizilor.

Ne-am dus în ceea-l'altă parte a domului, unde sunt înmormântați generalii și mulți soldați viteji de ai lui Napoleon I. Zidurile bisericii sunt pline cu table comemorative; ele cuprind pe scurt biografia generalilor mari, cari au însoțit pe Napoleon în celebrele sale campanii. Cel din urmă a fost înmormântat aici mareșalul Canrobert.

Sus, pe amândoi părțile lungi, sunt acățate sute de steaguri, trofee de ale lui Napoleon, luate dela oștile pe cari le-a frânt.

*

Vastul palat al Invalizilor cuprinde în sine de alt-fel cel mai bogat mu-

seu militar: întreaga colecție de arme a lui Napoleon, precum și a celorl'alți domnitori francezi, toate cadourile ce a primit Napoleon dela atâția regi și împărați, săbiile, pistoalele și aparatele militare ale lui. Sunt frumoase și scumpe în deosebi șeaua și toate uneltele pentru încălecarea unui cal, dăruite de chedivul din Egipt. Aici e patul simplu de fer al lui, pe care se odihnia în campanii, și pe care a murit. Intr'un dulap de sticlă este chiar așternutul patului pe care a murit, și acea batistă, cu care și-a șters fruntea și a zis dureros, vĂzĂnd cĂ moare: «Ah, ce cap militar se duce»...

Palatul Invalizilor, început sub Ludovic al XIV, (anul 1671), s'a terminat la 1674. Servia ca asil pentru soldații răniți, mutilați ori îmbĂtrĂniți în rĂsboaie.

În curtea cea mare (are 23 de curți) lungă de 500 m. și largă de 250 metri, este așezată bateria triumfală, adevăcĂ tunurile enorme luate în rĂsboaiele de sub primul imperiu. În curtea din centru este portalul cu pic-

turii ce reprezintă fazele militare, prin
cară a trecut Franca.

În câte-va ore petrecute prin
acest palat, mi au trecut par-că pe di-
naintea cele mai uimitoare acte omenești:
războaiele lui Napoleon I, care singur
ridicase Franca la atâta mărire, câtă
cine știe de va mai ajunge vr'un po-
por în lume.

August, 1895.

LISTA ESCURSIONIȘTILOR

LA

ROMA ȘI ITALIA.

- Atanasiu Al., avocat.
Andreescu G., inginer.
Altanlîu, locotenent.
Dr. Augustin Vicol, medic veterinar.
Antinescu, președinte tribunal.
Anagnosti, avocat.
Brînzeu N., profesor (Pitești).
Bănescu N., id.
Botez V. I., id.
Bălțeanu, doamna.
Blându I. V., farmacist
Bistrițeanu L., idem.
Bălășescu Victor, magistrat.
Băltescu C., proprietar (Pitești).
Busuioc învățător.
Brighiu cu doamna, magistrat.
Belort D., id.
Bosie C., id.
Casanova Sebastian, student.
Constantinescu Gogu, avocat,

- Crivăț, avocat.
 Cristescu M. Vasiliu, avocat.
 Ciuntu Șerban, profesor.
 Coni, locotenent. }
 Ciomag Cristea, avocat.
 Clinciu Ion, profesor (București).
 Carabela C., pensionar.
 Ciocazan, student (Craiova).
 Culinescu G. Pogoane, avocat.
 Dumitrașcu I. G., învățător.
 Dănescu C., fost prefect. ^
 Droc Barcian, profesor (Giurgiu).
 Drăghicescu Mitru, rentier.
 Dumitriu Em., magistrat.
 Dragomirescu I., profesor.
 „ Elena, studentă.
 Dumitriu M., magistrat.
 Danaricu C. C
 „ G. C. } studenți.
 Eremie V.
 Fortunescu R., avocat.
 Florescu N., rentier.
 Georgescu, d-șoara, studentă.
 „ căpitan, cu doamna.
 Găină Gr., avocat.
 Goilav, student
 Ghimuș D., profesor.
 Gașton P., magistrat.
 Găinescu Ion, inginer.
 Hornștein, inginer.
 Iliescu I., profesor.
 Ienibaci, avocat,

Ianculescu, major, cu doamna (Dorohoiu).

Ionescu Serafim, profesor (Iași)

Ianu G. I., avocat.

Iliescu Maria, profesoară.

Ionescu N. N. cu doamna, idem.

Ioannide N. N., avocat.

Kostaki Elena, profesoară.

Lovinescu Octav, profesor.

Lupașcu C., proprietar.

Leonti, student.

Lecaki, avocat.

Mateiu Cristodor, telegrafist.

„ Ghiță, comerciant (Bêrlad)

Montanu G., inginer.

Moisescu P., profesor.

„ A, student.

Mironescu Cornelia, profesoară.

Malcocî D., rentier.

Metzulescu dr

„ Marius, profesor.

Macri, senator, cu doamna.

Mănescu C., inginer.

Mușătescu A., prof., (Câmpu-Lung).

Măgureanu M. cu doamna.

Nicolescu Sylvia, profesoară.

Nicolau Anghel avocat.

Novac Aurel, avocat (Biserica-Albă).

Nedelcovici, domnișoare trei.

Neagu, inginer.

Orășanu Georgetta, profesoară.

Orghidan Augusta

„ Olympia } prof. (București).

Pilat, general

- Politzer dr. (Iași).
 Petcu I. G.
 Penescu, doamna.
 Petrescu Dâmbovița, student
 Russu Șirianu, cu doamna (Arad).
 Rosetti-Roznovanu.
 Rădulescu Florea.
 Răducanescu, locotenent
 Saligny, student (București).
 Sărinder Minodora, profesoară.
 Schina, dr.
 Slobozeanu, învățător
 Soceanu N., prof.
 Șerbănescu, doamna.
 Strîmbeanu Chr., cu doamna.
 Ștefănescu C., Brăila
 Ștefănescu Marin.
 Ștefănescu G.
 Ștefănescu V.
 Solomon, dr.
 Ștefănescu Ilie, avocat.
 Ștefănescu N. Th., magistrat (Câmpu-lung)
 Ștefănescu G., idem.
 Simionescu, dr.
 Smara, doamna cu domnișoara, București.
 Serban cu domnișoara, rentier.
 Tîrnoveanu, student.
 Teodor dr., cu doamna (Râmnicu-Sărat).
 Tomița N., student.
 Teodorescu Matilda, prof. (București).
 Teodorescu Moise.
 Tocilescu Gr. G.
 Tocilescu Maria, născută de Loescher.

Vlaicu, fost prefect de poliție (Galați).

Voreas, mare propr. cu d-na (București)

Weizner cu doamna.

Varlaam B., magistrat.

Voinescu N., pensionar.

Zisu cu trei domnișoare.

Zaharescu Zaharia, locotenent.

Se adaugă acestora grupa de 16 persoane, condusă de d. *Virgil Popescu*, profesor și director de școală comercială în București, precum și alte persoane ce au venit singure, ca de pildă profesorul Scriban, dela Paris, sculptorul Pavelescu, etc. etc

CUPRINSUL.

I. Introducere	pag.	3
II. In Budapesta.	"	5
III. In Fiume	"	8
IV. Ancona.	"	12
V. Sosirea în Roma	"	18
1. Termele Caracalla	"	23
2. Muntele Palatino	"	25
3. Congresul latin. Capitoliul	"	27
4. St. Angelo	"	34
5. Teatrul Constanzi. Diva Darclée	"	37
6. St. Petru	"	40
7. Vaticanul	"	48
8. Forul Traian	"	54
9. Forul Roman	"	56
10. Teatrul Național	"	59
11. La prinzul de Colonna	"	61
12. Basilica St. Giovanni în Laterano	"	61
13. St Giovanni del Fioren- tini	"	64
14. Expoziția de belle-arte	"	64
15. Palatul Bernini	"	66

16	Recepțiuni	pag.	69
17.	Catedrala St. Paul	"	69
18.	Statuia Garibaldi	"	72
19.	Via Apia	"	74
20.	Catacombele	"	78
21.	Panteonul	"	82
22.	St. Pietro in Vincoli	"	85
23.	Biserica St. Maria della Victoria	"	86
24	Qurinalul	"	87
25.	Monte Pincio	"	89
26.	Plecarea din Roma	"	91
VI.	Neapoli	"	97
VII.	Pompei	"	115
VIII.	Capri	"	129
IX.	Florența	"	139
X.	Veneția	"	169
XI.	Lido	"	199
XII.	Londra	"	212
XIII.	Paris	"	235
XIV.	Lista excursioniștilor	"	269

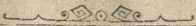

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

VERIFICAT
2007

Prețul 2 Coroane.

